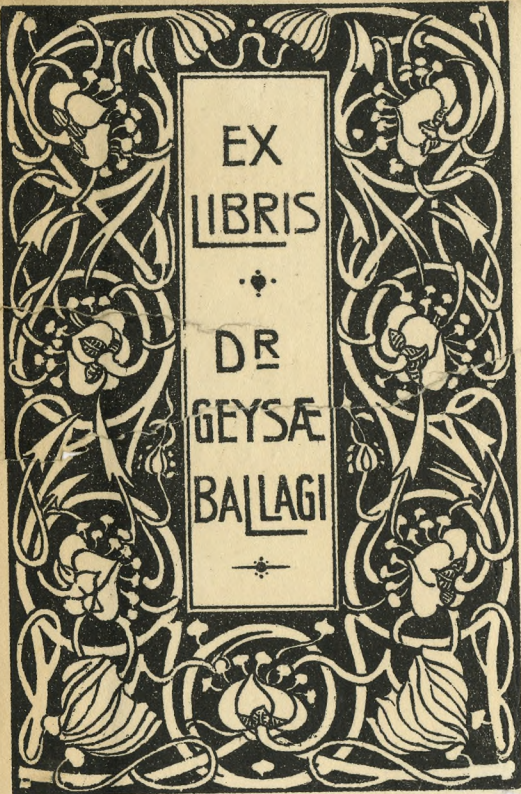

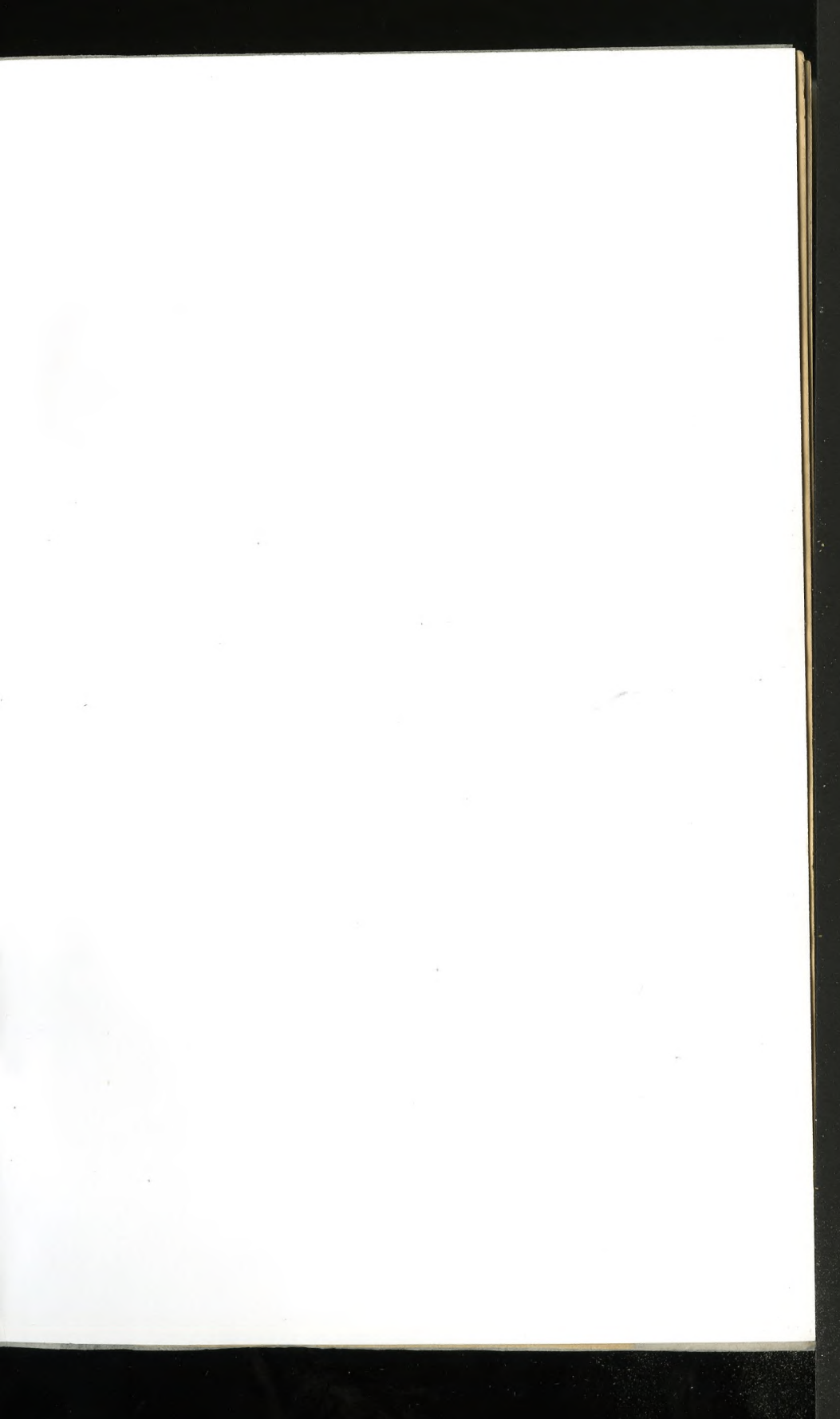
9

Bagi

EX
LIBRIS

•◆•
DR
GEYSÆ
BALLAGI
◆◆◆

2012

Feladat zűf Iráckenyi Zetvannak kösűntű Lajostól. 1841.

Harafiszűg és newatiszűg. Zeta Deláthy Zetván. 1865.

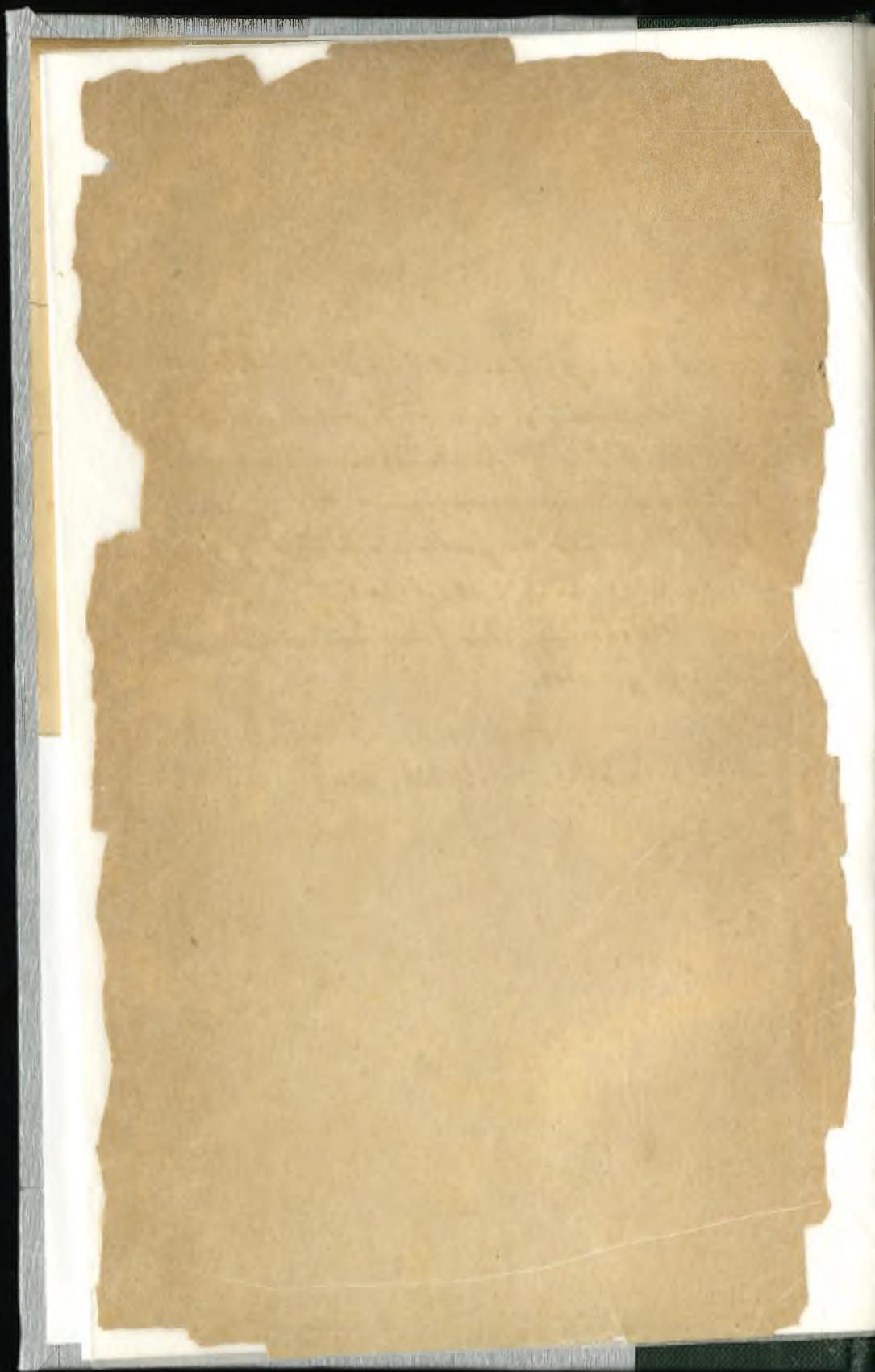
A newatiszűgi kűndű Magyarországtan rűb szemponttűl.
Gorich Mihály. Ferd. Tárcsevics Ambros. 1865.

? kűlötű kűndű magyar szemponttűl. Zeta Rományi Károly. 1867.

Értekezűs jűlentűs. Kautz Egnatűl. 1868.

Lantűs rű 1865/6. országgyűlűsűs jűlyaműrűl, vűlasekűtűsűk embe
Érdnűnűkű Fűgges. 1868.

Kűlűtű sűű a korműnyűsűrű és a rűpűsűvelűkűkűkűkű rű jűlűműtűsű
Lajostűl. Zeta Tárcsevics Mihály. 1871.

10
95

1.

80

FELELET

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁNNAK

KOSSUTH LAJOSTÓL.

PEST.

KIADTA ÉS NYOMATTA LANDERER ES HECKENAST

1841.

THE

1890

ANNUAL REPORT

OF THE

DEBALLAGE MÓR.

THE

A' folyó év kezdete óta általam szerkesztett **Pesti Hirlap** gróf Széchenyi István ur által „**A' kelet népe 1841**“ című jeles munkával megtámadtván, védelemre valék kényszerítve; mire nézve a' **Pesti Hirlap 51-ik** számában úgy nyilatkoztam, hogy nem tartanám egyenlő fegyvernek, ha könyvre hirlappal felelnék. Könyvben felelni volt tehát adott szavam, 's azt im! ezennel be is váltom. — Ha ki sokat várna, ép' úgy megcsalatozónék várakozásában, mint a' nemes gróf a' **Hirlapra** nézve megcsalatozott; 's meg annyival inkább, mivel e' munkácskán a' fogyatkozásokat, miket erőm csekélységénél fogva el semmi esetre nem mellőzheték, nagyon megszaporitják a' körülmények. Sietnem kellett, nehogy feleletem korszerűségét elveszítse; — azonban munkám fonalában ezerszer

megszakított a' hirlapszerkesztésnek
máról holnapra félre nem tehető köte-
lessége: innen, meglehet, ismételések,
— innen, meglehet, szószaporítás ere-
dett; majd nem volt időm rövidre vonni,
mi szótengerben terült előttem; majd
nem volt időm kifejtegetni, hol az esz-
me tán homályos szóban rejtezik; min-
den esetre pedig nem volt időm a' styl-
nek azon gyalulatot megadni, mellyel
tulajdonkép, mint a' közönség iránti
figyelem jelével, minden író tartozik. —
És ez az, minek ki nem kerülhetett
elmulasztásaért olvasóimtól 's a' nemes
gróftól is bocsánatot kérni kötelessé-
gemnek ismertem; 's még csak azt jegy-
zem meg, hogy rendszeres birálatot,
melly a' birált munkának egy szavát,
egy eszméjét sem hagyja taglalatlanul,
írni nem vala szándékomban, 's az egyes
részleteket mindig az egésznek szem-
pontjából ügyekeztem tekinteni.

Pest, augustus 15-kén 1841.

Kossuth Lajos.

I.

Autobiographia.

Az idő eljár, 's napjaink, nagy és apró emberekkel, legyenek a' nemzeti sakkjáték nagy mesterei, legyenek (a' sakkjátékos szereposztása szerint) játékkövek, összesen és egyenkint lehunynak, hogy örök semmiségbe merüljenek; vagy kiknek élete nem röppent el, mint az egynapos virág színvegyülete, a' történetírás ítélő lapjára kerüljenek. És a' történetíró érdekesnek fogja találni e' korszakot, az átalakulás kínos korszakát, és az ítéletben, mit a' kérlelhetlen bíró hozand, fel fognak mérteni emberek és dolgok és az egykorúaknak e' dolgokróli nézetei, mellyeknek nyomán — bizony, bizony félek — igazolva lesz, hogy korunk nagy volt; ámde nagyságát nem egyeseknek köszönheti.

Ime itt van „A' kelet népe“! 's ebben gróf Széchenyi, kínosan bár (mint mondja), de mégis feltárja political életének titkát, rendszerét, 's ezzel — azt vélnők — korunk titkának kulcsát is a' chronograph kezébe fogná nyújtani; de a' nemzet alig lesz hajlandó e' kulcsot elfogadni; amazt pedig sajnálanom kell, mert gyarlóságokat juttat el az utókorra, mellyeknek a' halandó testtel sir-

ba kellene szállaniok, mivelhogy nem alkalmasok a' kérlelhetlen utókor kezében boglárul szolgálni a' rég kiérdemlett halhatatlanság koszorújához. — Én rá'm legalább mindig igen kellemetlenül hat, valahányszor egy nagy ember „confessio“-it olvasom; mindig egemből hullok alá; mindig tapasztalom, mennyire igaz, hogy a' kit istenitni akarunk, azt igen közéről megnézni nem jó; mert a' közelség mintegy nagyító, a' sima tűn is göröngyöt mutat. — Én a' „selfbiography“-t csak Fouché-féle embereknél találok jónak, 's náluk sem a' miatt, a' mit magokról, hanem inkább a' miatt, a' mit másokról mondanak; ama' miatt nem, mert nekem úgy tetszik, hogy az önismeret a' tehetségek legnehezebbike; — hiába! az ember nem vetközhetik ki önmagából, 's megesik még a' legjobbakon is, hogy egyben másban önmagokat elfogult szempontból nézik, mert magunkhoz sokkal közelebb állunk, 's az egyes részletek sokkal inkább elfoglalnak, mintsem hogy az egésznek áttekintésénél gyarlóság ne keverednék nézetünkbe. — A' ki vádoltatik, ám védje magát; kinek élete titokrejtély volt, ám beszéljen — ha tetszik — titkairól; de a' kit nyilvános életében egy nemzetnek tisztelő szerelme kísért, hagyja tetteit szólani maga helyett.

Ha már gróf Széchenyi a' Pesti Hirnapot olly veszélyesnek 's nemzetet és kormányt e' veszély ellenében olly vízeszűn-gyöngének hiszi, miszerint hivatva érezné magát, ez uj Medusa ellen Perseus szerepét elvállalni, 's gyámvédi pai-

zsával fedni be e' vakon rohanó gyermeknemzetet, mellyről hinni látszik, hogy nem csak semminemű szellemi discretiával, de még azon ösztönszerű tapintattal sem bir, melly barmot óv a' mérges füvektől: kétségtelenül csak hálát érdemel jó szándékaért; 's habár a' jó szándék hevében néha egy kis szélmalomharczot, néha pedig olly epés gyanusitgatásokat szemlélünk is, minőkkel az utolsó Frangepán óta magyar még perben sem vádoltatott: én magam is, felejtve sérveimet, hála 's köszönetben szívem mélyéből osztozhatnám; 's ha nemzetünknek negyvenkilencz ötvenedrésze szóval, szellemmel, tettben, irányban a' gróf gyanusitgatásit meg nem czáfolná (⁴⁹/₅₀ részt mondék, mert igen jól tudom, van egy árnyéklat, melly a' gróf után igen örömet „feszítsd meg“-et mond, csak-hogy más okból, mint a' gróf maga), hahogy e' gyanusitgatások ellen a' nemzetélet minden nyilatkozata hangosan nem szól: magam kiáltok fejemre veszélyt. Ez hát — mint mondám — hálát gerjeszthet a' nemes gróf iránt, kit — még ha ítéletben téved is — csak meleg houszerelem lelkesíthet; de lehetlen nem ohajtanom, 's azon nagyság érdekében, melly a' nemes gróf érdemdús fejről az egész honra áradoz, 's melly e' szerint köz nemzeti dicsőség, köz nemzeti kincs, — lehetlen nem ohajtanom, bár a' munkának önbiographiai része elmaradt volna!

Azonban én nem ragadom meg szörszálhasogató kárörömmel a' munka ezen részén csekély né-

zetem szerint áradozó gyarlóságokat, 's egy általános megjegyzés után csak azokra fordítok egy kis futólagos taglalgatást, mik ez önbioographiában nem annyira a' gróf tisztelt személyét, mint inkább az ő nyilvános életével olly szoros viszonyban álló közéletet érdeklik.

A' nemes gróf — ki az ugynevezett tacticát az országlási tudományban minden másnak elébe teszi — több mint egy helyütt nyíltan megvallja, miképen tacticája mellett két pad közti helyzetbe jutott, 's majd nyugati, majd keleti szelektől csapkodva, mint lapta levegőben lebeg. E' vallomás, a' gróf száraz számtani modorából az én szenvedelmes, érzelő modoromba öntve, annyit tesz: hogy a' nemes gróf politikai helyzetében sem fen sem alant nem bir annyi bizodalommal, a' mennyi kell, hogy azon messzeható terv kivitelének kéj szerint intéző mestere maradhasson, mellynek fölfedezéséhez, bár — a' mint mondja — most is kinosan, de mégis csakugyan kissé hozzá fog, vagyis inkább hozzá fogni csak igérkezik; mert midőn tanszomas kebellet már-már nyilni véljük a' mysteriumok szekrényfödelét, elvégre is csak türelemre utasítatunk. — 'S még ennyit sem tenne, ha nem gondolná, hogy a' hont végveszély fenyegeti; — nem tenne, mert — ugy látszik — még mindig méltányos engedményekre csábitgatást tart szükségesnek; minek természetesen azonnal vége van, mihelyt a' csábitó titkairól le-leröppen a' fátyol. Igen természetes, hogy a' magasult érzelmektől

dagadozó kebel visszasovárog nagyszerű hatáskörébe; mert vágya nem kisebb, mint egy nemzet jövődjét megalakítani, és tehetsége e' vágnak megfelelő. De az is természetes, hogy e' végett vissza kell szerezni a' bizodalmat, mellyre a' két pad közti helyzetben senkinek sem lehet számolnia. És a' gróf azt gondolá, ha elmondja e' nemzetnek, mik valának gyermekkorának álmképei, mint olvadt össze az ifju szívverével a' tántorithatlan honszeretet, mikint született, mikint ért férfias agyában a' terv, 's mint lön az akarat cselekvésé, — ha ezt elmondja azon őszinteséggel, melly a' férfit, azon öntudattal, melly gróf Széchenyi Istvánt megilleti: lehetlen, hogy a' két pad közti helyzet kellemetlenségének vége ne legyen. — Én nem gondolhatok ezenkívül okot, melly a' gróft önbioGRAPHIájára itt e' munkában indithatá; 's ha így van, meg kell mondanom, hogy szükségtelen munkát tön; mert habár a' gróf, ki a' „Világ“-ban (113 lap.) elismeré, hogy a' hon erejének egyesítésére irányzott czélzata sem okos ember sem kormány előtt titok nem volt, most ezen egyesítés czéljára nézve már úgy hiszi (22 lap.), hogy „a' mit lelke rejt, csak némi kebel sejté, 's felfogása ezek előtt is jobbára rejtély maradt“; magamról, ki egyike vagyok a' leggyöngébbeknek, másokra ítélve, bizonyosnak merem állítani, hogy az, mit a' gróf messzevágó terve végczéljának 's magasabb szempontnak nevez, nyilvános élete, tanjai 's tettei után,

lepecsételt könyv nemzetünk előtt már rég nem volt, épen úgy, mint bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy az érzelmek felől, miket ő, a' számolgotó hideg észnek fölment bajnoka, néha ép' a' Justinus-Kerner-féle mysticismus, néha pedig magyar mythologicus költészet birodalmába is beszáguldozva, olly áradozó meleg hangon fest, magyar soha sem kételkedett; és ha csakugyan igaz, hogy politicalai helyzete két pad közti lön (mit, mióta „A kelet népe“ megjelent, én is hiszek, előbb azonban ez csak a' nemes gróf példabeszédi tulszinezésre nagyon hajlandó „keleti“ képzelgésének raja lehetett), azt inkább annak tulajdonítom, hogy a' gróf nemzetünk jövődjének megalakítására kigondolt bölcs eszméit még azután is, hogy már nemzeti közkinccsé váltanak, magánytulajdonának tekintgeté, 's azokat, értelmi felsősége méltányos érzetében, minden idegen avatkozástól menten, autocratorilag kezelni törekedett; 's tulajdonítom annak, hogy a' nemzetet egy beteg testnek, magát pedig nem ezen beteg test egyik, bár egészséges tagjának, hanem a' betegtől külön személyesített orvosnak nézvén, mihelyt a' beteg (kinek mégis a' „semmit rólunk nélkülünk“ diaeteticai főszabályai közt áll) saját ösztönből 's nem az orvos rendelményéből mozdult, magát nem csak „minden combinatióiból kiforgatva“ vélte, hanem ezen combinatiókat, mint egyedül üdvözítő hitet, a' nemzet üdvösségével elannyira ugyanazonította, miszerint egyszersmind kiforgatott

combinatióival magát a' nemzetet is enyészetnek rohanni vélné; vagy — hogy a' gróf által annyira kedvelt, de ha gyám-okul használvák, soha semmit nem bizonyító hasonlatoknál maradjunk — a' nemzet jövődjét egy nagy sakkjátéknak tekintette, mellynél minden más csak játékkő, a' játszó ő maga, ki nem rögtönzés, hanem kiszámított terv szerint teszi huzásait, 's ha eljönnek mások, s ittott a' nyilt ellenség ellen egy-két huzáskát — bár szintugy kiszámított terv szerint — megkisértének, néha egy kis ingerült nehezteléssel utasítá el a' játékhoz tolakodókat, ő maga pedig amugy leplezve kívánt játszani; mert hiszen engedményre csábitgatás — that was the word! — ez a' választott tactica; és e' tacticának természetéhez tartozott, hogy itt egy tolakodót félrelökni, amott egy másikat, ki a' játékot „inspiciálni“ akará, csitítgatni kellett; miből aztán egyik oldalon néha egy kis suttogás, a' másik oldalon gyanakodás származhatott, 's a' leplezett játék miatt félreértések következhetek, minőről alább egy kis szó leszen; de azt tagadni bátorkodom, hogy volt volna e' gyanakodók közt is valaki, a' nemes grófnak tiszta szándokát 's tántorithatlan honszeretetét kétségbe vonó; azért is, nézetem szerint, a' két pad közti helyzet megszüntetésére talán alkalmasb tactica volt volna, nem a' keblet tárni fel, mellynek tisztaságáról soha senki sem kételkedett; hanem a' nemzeti értelmesség tömegével összeolvadni; elhinni, hogy közvélemény e' honban már

van, — közvélemény, mellynek — mint „Hitel“ ében ő maga írta (183 l.) — engedelmeskedni tanácsosb, mint neki parancsolni akarni; 's e' közvéleményt egyben követve, másban fejtve, előkészítve, de tőle soha külön nem válva, bizonyos értelmi monopoliumnak érdemlett vagy nem-érdemlett, de tagadhatlanul létező gyanuját eltávolítani; melly monopoliomot hiszen gróf Széchenyi Istvának értelmi felsőbbbsége mindig kivihathat, mihelyt egyedüliséget nem igényel; mert a' nemzeti értelem csődületében bizodalomra mindig számolhat, ki a' versenytért harcmezőnek 's a' versenyzőket ellenségeknek nem tekinti, vagyis — mint a' „Hitel“-ben írva van — egymással 's nem egymás ellen dolgozik.

És ez volt egyetlen általános jegyzetem, mellyet a' nemes gróf rossz néven venni annál kevésbbé fog, minél inkább meg lehet győződve, hogy halhatatlan érdemei e' honban annyira méltányoltatnak, miszerint fényükből még az önmagasztalgatás által sem veszithetnek; mert mindnyájan tudjuk, hogy gróf Széchenyi Istvánt a' nemes öntudat megilleti.

De találtam légyen vagy nem találtam el az önbiographia vezéreszméjét, vallomásaival úgy a' nemzetélet mint a' Pesti Hirlap elleni kikelés sokkal szorosabb viszonyban áll, hogysem némelly állítások rövid taglatátát mellőzhetném.

+ A' nemes gróf azt látszik hinni, hogy a' magyar nemzet sir szélén állott, midőn ő az életre

üditő tárogatót 15 év előtt megharsogtató. Sok függ azon szemponttól, mellyből terveinkben indulunk: azért hát nem lesz felesleges megjegyznem, miképen én ezen felfogást hibásnak tartom, 's nemzetünk évkönyveinek utmutatása szerint helyesebbnek itélem azon nézetet, mellyet a' gróf előbbi munkáiban igen sok helyütt nyilvánított, többek között „Hitel“-e 136-ik lapján: „Boldogok mi, hogy köztünk inkább a' fiatal-ság jelei 's hibái láthatók, 's hogy még távol tőlünk a' vénség 's koporsó;“ így a' „Világ“ 99-ik lapján: „Magyarország fejedelme nagy hatalmu ur, mert élő 's fiatal, nem vén 's megholt nemzetten uralkodik.“ — Nekem úgy tetszik, e' nézetet nemzetünk évkönyvei sokkal inkább igazolják, mint a' mi most „A' kelet népe“ 16-ik lapján mondatik, miszerint „valóságos csuda, az emberiség évrájzaiban hallatlan eset 's közvetlen isteni befolyás, nemzetünket olly közel a' sirhoz, ismét az élők közé visszalépni látni.“ — Én általában nemzetek életében csudákra, istenek közvetlen beavatkozására, nemtökre 's más illyesekre nem sokat adok, † ... 's a' mint erősen hiszem az egyetemet örök bölcs törvények szerint kormányzó isteni gondviselést: úgy sérteni vélném a' világok világának törvényhozóját, ha őt egy szeszélyes szultánnak képzelvém, ki — ha kedve tartja — ok és eredmény lánczolatának örök törvénye alól egy vagy más hangyabolyt ki-

váltságol, 's eljö, közvetlen isteni befolyásával egy Lázár - nemzetet csudatevőleg feltámasztani. „God acts but by general laws“ — mond egy angol bölc. Nemzetek életében más ternók mincsenek, mint talán észben 's polgári erényben nagy férfiak, minő példaul az, kit én, nem gyáva hizelgésből, hanem meggyőződésből, a' magyarok legnagyobbikának szoktam nevezni. — Ezek lehetnek véletlen ternók, minden egyébben ok van szorosan és következmény; 's azért én ép' ugy nem hiszem, hogy az a' fiatal nép, mellytől valóban távol volt vénség és koporsó, tulajdon azon időszakban a' sir szélén dermedzett: mint a' hogy megfogni nem tudom, mikint lehet ép' az 1760-iki időt olyannak jelelni ki újabb korunk történeteiből, mellyben (21.) Magyarország lakosa kimondhatlan előmenetelt tön*), mellyről mégis a' 84-ik lapon az mondatik, hogy akkoron, alkotmányt 's nemzetiséget tekintve, a' magyar (a' mint valóban igaz) szánakozásraméltó szerepet játszott. — De hiszen a' historia felfogá-

*) Ha ezen állítást csak az „urbér“ behozatalára vonatkozóan ítélhettem volna: nem teszek észrevételt; de bátortlét, tulajdonnak szentsége, a' kifejlettebb felmagasult polgárisodás kísérői, minő példaul a' családi viszonyok nemesb elrendezése, és az emberiség legmagasb fokán álló nemzetek sajátaihoz tartozó anyagi javak és kéjek említettén, 's az 1760-iki időszak ezekre alkalmazva idéztetvén, lehetlen volt ezt historiai botlásnak nem tartanom.

sában tévedni épen nem csuda; mert valamint némelyek gondolkozása szerint „duo cum facit idem, non est idem:“ ép' ugy látszik különbözőnek azon egy dolog, a' mint különböző szempontból tekintetik.— Aztán a' polycratesi mindenes szerencse ritka dolog, 's vannak emberek, kik ha másban nem, a' historiai kútfők választásában szerencsétlenek; pedig ugy látszik, hogy e' szerencsétlenség a' grófot is üldözgeti; különben ha a' franczia forradalom eredetének historiáját valami jó pragmaticus kútfőből merítette volna, olly képtelenséget csak nem állitana, hogy Magyarország ama' forradalom előzvényeiben tébolyog! vagy hogy az 1840-iki országgyűlés, a' karzatoknak parancsoló fölhevülése miatt, gyors léptekkel haladt bizonyos conventi jelenetek felé!—Szegény karzatok! ti a' magyar tanácskozási mezők 's teremeknek, lóhátról és gyalog, jegen és szárazon, fegyverrel 's fegyvertelenül, 1000 év óta lármahősei! zajongástokat én is rosztalom; de bizonyossá teszlek benneteket, hogy a' magyar országgyűlésből conventet csinálni soha sem fogtok, hacsak gróf Széchenyi azt, a' mi e' honban soha senkinek eszébe nem jutna, rátok nem beszéli, míg végtére tán magatok is elhiszitek; — ő, ki midőn csupa merő szoros mathematicai számolásból (melly számolásnál hogy a' sziv jelen nem volt, nagyon elhiszem) ezt is amazt is Robespierrehez hasonlítja, miszerint tán majd gyanakodóvá tevén az erőt 's hatalmat, ollyasmi sü-

kerül, mint szokott az ebbel, mellynek veszett hírét költi valaki, — épen ez által, de még sok más egyéb által is, habár nem az aristocratia, nem is más egész osztályok, de legalább bizonyos „hirlapszerkesztő“ és bizonyos „hig velejű politikai költönczök“ és bizonyos „tulzók“ irányában, bizonyos vágyakat kézzelfoghatólag bizonyít, melly vágyak az értelem istenasszonya egykori főpapjának vérözönemlékü vágyaihoz talán csak azért nem hasonlíthatók, mivel a' gyanussá-tétel rendszerét egykor olly mesterileg kezelt vádló ügyészhez (tán Fouquier Tinville-nek hitták) hasonlítának, hahogy Pannonia körülménye és Galliáé egymástól ég- 's földtávol-ságilag nem különböznek.

Istenemre mondom! fáj, hogy nem lehet ezt elhallgatnom; az epés csipkedéseket, mikkel a' megtámadás saturálva van, örömet el hagyom hangzani megtorlatlanul, 's bár gúnynyal tetéze sokat, mi az ember kebelében szent, bár játékot üzött a' szenvedésből: a' tisztelet, mellyel a' grófnak szívem mélyéből adózom, hallgatást parancsol a' hiúságos gerjedelmeknek, mellyek gyarló embert annyira késztenek viszont nevetségessé tenni azt, ki bennünket nevetségessé tenni iparkodott. — Nyomorult semmirekellőnek vallanám magamat, ha örömömre válhatnék, port szemetet szórni a' megbotlott óriásra; én tiszteletteljesen tárom ki karjaimat, 's kérem: szenvedjen meg a' nemzeti nagyság építésénél homokhordó napszá-

mosi közt, méltassa tanácsára, javító vezetésre azt, kinek most utját állani törekedik; mert jobb a' közre, ha egymás mellett, mint egymás ellen; — de két gyanusítás van a' gróf könyvében, mit erősen visszatörlni nagy és szent kötelességek parancsolnak; 's ezeknek egyike a' zendülési syllogismus, mellyről hát szó még máshol is leszen.

Hogy a' magyar nemzet akkor, midőn gróf Széchenyi István a' polgári nyilvános életet olly dicsőn megkezdette, nem volt sir szélén álló vén beteg, arról alig kételkedhetünk, ha figyelembe vesszük a' megtörhetlen visszahatást, miszerint alkotmányyszerűség 's nemzetiségi elem a' germanizálás fáklyatüzénél ujult lángra gyult, azon nagy férfiu törekvéseinek ellenében, kiről Platthy Mihály halhatatlan tollával írva van: *hogy „princeps justus, sapiens, aequus, quem praeceps boni publici fervor et peregrina juribus nostris consilia lege praescriptos cancellos siverunt, perrumpere;“* ha továbbá figyelembe vesszük az 1790-iki országgyűlést, mellyen annyi felvilágosodás annyi türelemmel, annyi lelkesedés annyi méltósággal, annyi szabadságszeretetet annyi törvényességgel, annyi körülményismeret annyi előrelátó gondossággal, annyi engesztelő szellem a' jövődöbe olly mély belátással párosultak, hogy ezen országgyűlés történetét évröjzaink legfényesb lapjaihoz sorozhatnók; utóbb ha megolvassuk az 1790: 67 törvényczikk által kirendelt országos választmá-

nyok munkálatait, mellyek nagy részben a' XIX. század gyermekeinek is becsületökre válhatnak, ámbár a' statusgazdasági tudomány még akkor rendszeritve nem igen volt; és ha el nem felejtkezünk a' lelkesedésről, nem az olly nemes áldozati készségről, mellyet nemzetünk a' következő századnegyednek minden phasisain át bizonyított; és szemmel tartjuk, mikép a' viszontagságok minden kísérletein keresztül, egy részről a' nemzetiség nagy érdekében soha nem ernyedő buzgósággal küzdött előre lépésenkint; más részről pedig vágyait a' reform után, mint sérveinek és bajainak egyedüli orvosa után, ha néha tévedezve bár, de mégis kitünteté; és nem siklanak el figyelmünk elől a' municipalis élet körébeni jelenetek, mellyek még azon időszakból sem hiányzanak, mikor a' magyar olly súlyos áldozatoktól, annyi veritékes fáradalmaktól pihengetve, tespedett ugyan, 's tespedésére ürügyül vevé a' méltó remények valószínűsítésére, alapos igények teljesületére várakozást; azonban e' tespedő várakozás közben is új meg új erőket gyűjtögete (mert hiszen korunk sok bajnokinak nevelése nem épen ez időszakra tartozik e?), míg majd elkövetkeztek az 1823-iki események, és elkövetkezett az 1825-iki országgyűlés, mellyről gróf Széchenyi olly igazán mondá: hogy „a' pillanati nyomásnak visszahatása nyilván bizonyítá be a' világnak, mikint Magyarország fejedelme élő 's fiatal, nem vén 's megholt nemzetten uralkodik:“ valóban ha ezeket megfon-

toljuk, lehetlen meg nem győződünk, miképen mind ezek nem arra mutatnak, mintha nemzetünk már a' sir szélén dermedett volna; mire hiszen erősebb czáfolat talán nem is kell, mint épen ama' bámulatos hatás, mellyet gróf Széchenyi munkái gyakoroltak; mert ezen hatásnak szoros számolás szerint okvetlenül ki kellett volna maradnia, haogy a' nemzetben már előre kész fogékonyság nincs, a' mi valóban nem halálos álmkórságnak jelensége. A' mi azóta történt; minő felszámíthatlan hatással volt a' nemzeti értelmesség önmagábóli kifejlésének processusára az országos rendszeres munkáknak ugy a' magános társalgás mint a' municipalis élet nemzeti nagy asztalára kitálalása; mikép nőtt fel, fejlett, érett és erősödött a' nemzet az 1836-iki országgyűlés által 's kölcsönös hatás szerint az országgyűlés a' nemzet által (mire tán azok is tettek valamit, kik a' törvényhozótest értelemsugárinak a' nemzet ereibe folytonos elszivárgását 's ezzel viszont az országgyűlési fénycsomóba visszacsugárzását, idő 's körülmény szerint, talán szintegy nem hóbortos rögtönözgetéssel, hanem szintegy becsületesen átgondolt kiszámítással eszközölni segítették); mikép következett egy — szabad legyen hinni — utolsó visszalökési kísérlet azok érdekeinek magas helyekre befolyása által, kiknek most gróf Széchenyi István sejdítenül bizonyosan 's akaratlanul kezökre játszik, 's kik ez uj, váratlan „succursuson“ alkalmasint nem kevesbbé fognak bámulni, mint az angol toryk az angol radicaloknak, vagy

a' francia republicanusok a' Gazette de France-nak szövetségén; és mikép eszközlé a' visszalökési kísérlet ép' ellenkezőjét annak, a' mit szándékla; 's mikép következett el a' boldog óra, hogy nemzet és kormány kölcsönös őszinte bizodalommal kezet fogva, együtt, egymással, nem egymás ellen állanak, — mind ezt egészben magasabb szempontból, egyes részletekben híven felfogni, a' historia körébe tartozandik; — elég, hogy a' szempont, melyből gróf Széchenyi nemzetünk állapotját úgy valamint saját polgári munkás erényének hatását most felfogni látszik, csekély nézetem szerint nem helyesen van választva. — E' taglatat pedig korán sem vala henye critica; mert alkalmasint e' körül forog „a' hitel tengelye, melyet a' kelet népébeni“ szenvedelmes declamatiók és vészjóslatok érdemlenek.

Én a' nemes gróf polgári nyilvános életét így veszem föl: Hazáját mondhatlanul szereté; szereté ama' keserédes búskomolysággal, melly nemzeti jellemünk sajátsága, mikint mind ezt szívmelegébe mártott tollal olly mesterileg festi, valahányszor megszállja (és — istennek hála! — gyakran szállja meg) a' magasztos polgári erények poésisa. — Ez érzelmek, nemes gróf, mik — szeretem hinni — igen sok magyar kebelében visszahangoznak, csak-hogy kevésnek adatott ama' „száraz ecset,“ melly olly eleven szavakba önti, a' mi sokaknál kimondhatlan, — ez érzelmek azok, miket nézetem szerint magunkban úgy mint polgártársainkban örö-

kön ébreszteniünk kell; minek ideje soha sem mulik, bármilly stadiumon álljon is a' nemzeti kifejlődés; mert nincs nélkülök lelkesedés, mellyre a' honnak örökké szüksége van, mivelhogy nélküle polgári erény kereskedési áruczikké lesz. — Engedjen hát a' gróf kérelmemnek, hogy ne akarja utját állani a' szívből fakadó szózatoknak, miknek végiránya: minél többekben fölébreszteni, minél többekben ébren tartani a' meleg honszerelmet és a' magasztos lelkesedést, melly őt ösztönöze olly nemesen futni meg a' nemes pályát.

E' honszeretet azonban gróf Széchenyinél henye sopánkodásban nem párolgott el. Ujjait a' kornak úterére tevé, és megértette lüktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én őt legnagyobb magyarnak; mert (bár megczáfolna valaki!) nem ismerek senkit historiánkban, kiről el ne mondhatnók, hogy százados hatásra számított lépései sem korán sem későn nem érkeztek. — Ki korán jó, izoláltan áll, 's az egyedülállónak lépteit maradó hatás nem követheti. „Il ne faut pas devancer son siècle.“ *) A' ki későn jó, fényes nappal gyújt gyertyavilágot, 's még hálát adhatunk, ha működése csak haszontalan. — Ah! vajmi sok van nemzetünk évkönyveiben, a' mi már születésekor homlokán hordá a' „késő“ szót; miről, mert vagy nem egyesektől, vagy tulhatalmas egyesektől jött, nem mondhatjuk el, hogy: istennek hála! csak haszontalan. — Gróf Széchenyit a' kor

*) korát senki se előzze meg.

szükségeinek hatalma alkalmas perczen ragadta meg. Ő korának nyelvéné lön; ő a' nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik. Ha kész anyagot, kész-fogékonyságot nem talál vala nemzetében, bizonyosan beteljesedett volna rajta, mit mostani munkájáról jóslani merek:

Vous serez étonné quand vous serez au bout
De ne leur avoir rien persuadé du tout. *)

Ezeknek valóságát tagadni alig lehet; 's ha nem hibáztam e' felfogásban, kettő van, mi belőle következik. Egyik az: hogy a' ki korának óramutatója, az korának nem Prometheusa; tán inkább őt teremté a' kor, mintsem ő a' kort; dajkája lehetett a' jövendőnek, kapocs a' tegnap és a' holnap közt: de ha úgy gondolkozik, hogy az óramutató teremti az időt, 's mindig annyi időnek kell lenni, mennyit ő mutat, holott ép' azért, mivel az idő örökké halad, az óramutatónak előbb vagy utóbb okvetlenül elkésnie kell — a' ki így gondolkozik, épen azon szempontot veszíti el, a' melly hatását föltételezé, combinatióiból természetesen kiforgattatik, a' hazai mozgony haladását természetesen hátulról nézi (honnán az ember poros utakon bizony csak port lát, 's a' por miatt magát nem a' haladót); és midőn mind ezt önkényt megvallja, egyszersmind vallomást teszen arról is, hogy időmutatás helyett a' teremtés vagy

*) Ha majd elvégzi, csudálkozni fog, hogy őket semmiről sem győzte meg. — Ezt azonban nem egyes elvekre, hanem csak a' zendülési syllogismusra, 's vele rokon gyanúsításokra kívánom értetni.

gondviselés szerepét igényelvén, idegen térre jutott, mellyen alkalmasint nem olly biztos mutató, mint egykor volt. — Fogalmam másik következménye az: hogy ha e' nemzet sir szélén dermedő, beteges aggott vén test volt volna, midőn füleibe mennydörgött gróf Széchenyi: okvetlenül vagy meghalt, vagy legalább a' mennydörgés minden siker nélkül hangzott volna el; más szóval: a' „Hitel“ irójának föllépte vagy kárt okoz, vagy legalább haszontalan marad; és mivel nem maradt haszontalan, és mivel hatása bámulatos volt, önkényt következik, hogy nem beteg, nyavalygós vagy gyöngé lábadozó nemzetnek vagyunk tagjai, hanem egy ép, erős, fiatalnak, melly bizonyosan nem csak sokat megbir, mi a' betegnek ártalmára lehetne; de sőt életerejének fentartására sokat megkíván, mit a' lábadozó nem birna meg.

+ A' nemes grófnak a' Pesti Hirlap ellen intézett egész megtámadása azon tengely körül forog, hogy e' nemzet gyöngé lábadozó, ő pedig a' hivatott orvos, ki e' beteget „assistensei“ segéd-mével már 15 év óta gyógyitgatja, 's ki ha már nem egyedül van is birtokában az arcanum triplicatumnak, melly a' beteget tökéletesen helyrehozandja, de csak egyedül az ő kezében van a' mérleg, mellyen fölmérhetni, hogy a' gyógyszerből ez idő szerint hány mákszemnyi kell (a' tisztelt gróf modorát követem, mert igen szereti az orvosi parabolát): én ellenben azt gondolom, hogy e' nemzet ép, ifju, egészséges, elég erővel biró, institutióinak száza-

dos bajait is kijavítani; magamat pedig korán sem képzelem orvosának, hanem vagyok ez ép, egészséges, ifju nemzetnek parányi izecskéje, munkára hivatva, mint akárki más; 's hogyha felszólalok, miután elveim a' gróf elismerése szerint is jók és helyesek, a' modor, mellyben e' helyes elveket ép, egészséges nemzet irányában előadom, ennekem lehet káros talán, ha csakugyan rossz módon járok a' jó uton, de a' nemzetre nézve valami olly alárendelt csekély dolog, hogy azt fontossá csak olly eleven képzelgés óriásíthatja, minövel amaz arabok birnak, kik tevéjük árnyékából egész napokon nézik a' déli báb gözsképeit; olly csekély dolog, hogy én, megvallom, ha gróf Széchenyi István volnék, legüresb órámban is hasznosabb dolgot tudnék tenni, mint modor ellen 24 ivet írni. — Hoszú beszédem rövid értelme: „A' kelet népébeni“ minden okoskodás azon alapszik, hogy e' nemzet javulófélben levő beteg; ezen alap nem áll: és így az okoskodásnak egész építménye magában összerogyik.

Az autobiographia folytában van más állítás is, melly minden figyelmet érdemel. A' gróf t. i. azt mondja: „csak úgy remélhetünk ránk 's utódinkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövőndönk, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk, és nem viszont.“ — Azon kölcsönhatást, mellyel a' jól intézett anyagi kifejlés a' szellemi kifejlésre, ez viszont

amarra bir, következöleg hogy mihelyt a' kifejlés természetesen 's nem egy napi virágot termö kegyelem gyanánt intéztetik, egyiket a' másiktól egészen elválasztani nehezen lehet, — ezt mind ismert 's elismert dolognak tevén föl, ki kell jelentenem, hogy a' gróf idézett állításában betüröl betüre egyet-érték, és mondhatlanul örvendek, hogy ezt a' gróftól illy határozottan elismertetni látom; mert ezen határozott elismerés igen alkalmas, bizonyos balhiedelmeket eloszlatni, 's a' javításpártiak két nevezetes töredékét egygyéforrasztani. Ertsük meg egymást; talán egyesülünk, ha megértettük.

A' gróf azt mondja, hogy minden tettei, minden léptei egy, előre kiszámlált, messzeható tervnek szüleményei: és így political hitének idézett alapszabálya is, miszerint anyagi kiképzésünknek szellemi alapokon kell nyugodni, kétségtelenül nem tegnapról mára született meggyöződése, hanem olly elv, mellyre minden lépéseinél minden bizonynyal figyelemmel volt. E' szerint a' nemes gróftot alkalmasint meg fogja lepni, ha kimondom, hogy a' grófra nézve e' tekintetben a' közvélemény maiglan igen boldogtalan tévedésben volt, elannyira pedig, hogy meg vagyok gyöződve, e' tévedésnek igen nagy része van azon két pad közti helyzet előidézésében, mellyet a' közjó érdekében lehetlen nem sajnálnunk, 's melly egy kis őszinte magyarázat után, mindnyájunk örömeire, alkalmasint meg fog szünhetni.

E' tévedés félreértésen alapszik. A' nemes gróf mult országgyűlés alatt genialis beszédeiben

nem egyszer panaszkodott, hogy gyakori szerencsétlensége: félreértetni. Ha illyesmi „gyakran“ történik, kiből fekszik az ok? a' félreértőkben e, vagy a' félreértettben? nem vizsgálhatom; abban sem telik örömöm, hogy felhányjam a' nemes gróf eddigi tetteit 's iratait, és kinyádra vonjak minden betűt, megmutatandó, mi szolgálhatott alkalmul ez igen nevezetes alapelv tekintetében a' félreértésre; mentse némileg a' félreértőket: hogy a' gróf (mint önmaga vallja) ekkorig mindig csak darabosan szólott, 's nem világosan, nem minden lepleg nélkül, tökéletesen kimerítőleg; mire ha helyes okai lehettek is, minden esetre természetesen kellett következni: hogy „ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelke, ezek előtt is felfogása jobbára rejtély maradt.“

E' félreértés kiegyenlítésére akarok csekély erőmmel közre dolgozni; talán hogy a' mit mondani fogok, segítheti némileg a' történetírók buvárkodásaiban, midőn jelenkorunk eseményeinek zagyva tömegében fölkeresendi a' fonalat, melly nemzeti életünk megítélésében vezér legyen.

Huzamos időn át két jeles hazafi vezérlé a' javítási párt közvéleményét. És e' két nevet, mikint egy volt tiszteletünkben, úgy elvek iránt is egybefoglalók. Azonban vettük észre, és lehetlen volt észre nem vennünk, hogy a' két vezér egy idő óta nem karöltve jár, 's utjaik mindinkább szerteágaznak. Egyes részletekben a' si-

ker egyik mellett szolt; de voltak sokan, kik ugy vélekedtek, mikép e' részletek olly üdvösségre, minő a' magyarnak kell, hogy boldog legyen, vezetni soha sem fognak, ha elsőséget vának ki magoknak az elvek fölött, miket a' közvélemény a' másiban személyesite. — És a' fejlődő nemzeti értelem gyakran veté föl vitatás kérdéseül: mi a' különbség e' két hazafi tervei közt? És jött az idegen is, és vezéreiről akará ismereni a' nemzetet, és ez is kérdezgeté: miben különbözik egyik véleményvezér a' másiktól? Természetünkhöz tartozik, hogy ha egyszer kérdés támad ember keblében, a' felelet is elkövetkezik. — Így támadnak pártok politicában. Kik az őszinte kérdésre önmagoknak őszintén megfelelnek, kiknek meggyőződésük van, képezik a' pártok gyűjtő magvát, mellyhez aztán sok vak utánzó, sok szennyes érdek és sok salak is csatlakozik. — És mondák az emberek: Az első közvagyonosság utján akar vezetni közszabadságra; a' második pedig közszabadság utján vagyonosságra. Amaz ezt tartja: „legyünk csak gazdagok, a' szabadság majdan elkövetkezik;“ emez viszont: „csak szabadok legyünk, a' gazdagság majd önkényt eljő.“ — És ezek mondák: Az elsőnek igaza van: gazdag nemzetem nem paczkázhatni kény és kedv szerint, a' vagyonosság önállást nyújt; és lesz szabadság, ha tehetség lesz. Századunk iránya anyagi érdekeknek ugyis kedvező; ez uton haladnunk nem lesz olly nehéz, mert ha engedélyre szólittatik fel a' hatalom, anya-

giakban engedékenyebb lesz, mint szellemiekben, ezek féltékenységet gerjesztenek, amott kedveznek kor és istenek; pedig „in ultima analysi“ a' dolog csakugyan egyre megy, és minden lépés előre anyagi érdekekben, egy lépés előre értelemben; pedig szabadsághoz értelem kell. Ha neveltük a' kéjelmet, sok erő marad ben a' hazában, melly most kün elnemzetlenedik, minthogy kéjelmet itt ben nem talál; de találjon csak, 's megszokja szeretni a' hont; és ha szereti, majd csak eljárul egyhez máshoz is, 's a' nemzeti kifejlés sokszorozója egy számmal untalan szaporodik. Azért hát, ha néha egy kis betűjog áldozatába kerülne is, ám isten neki! hiszen örökre nem veszett el; legyen feláldozva, hahogy általa anyagi fejlődés tekintetében nyerhetünk annyit, mennyi föléri az áldozatot. — És mások mondák: A' másodiknak van igaza. Történetekben fekszik a' tan. Nem mutat nemzetet a' historia, melly gazdagság által jutott volna el szabadságra; de mutat sokat, melly gazdagság által ős szabadságát elvesztette. Már Cato mondja: „Timeo, ne divitiae magis nos ceperint, quam nos ipsas.“ Csak olly gazdagság nem veszélyes a' szabadságnak, melly a' nemzet erkölcsi és anyagi tehetségének szabad kifejléséből szabadon fejlett; az, mit a' kegyelem nyújt, mi jogok árán vásároltatik, tartós jólétet soha sem szül; 's így mindenek előtt ójuk meg a' szabadságot, a' melly már van; mit itt veszítünk, azt békés uton vissza nem nyerjük tán soha is; és

azért jogainkból semmi áron! 's míg itt egy részről mindig örködünk, más részről emeljünk a' szabadságnak sánczai közé mindig többeket. Szabadság nem veszít, ha megosztatik, sőt mindenkor nő és erősödik. Midőn ezt tesszük, az anyagi fejlődést is legsikeresebben mozdítjuk elő; mert ha igaz, hogy csak azon jólét tartós és állandó, melly a' nemzetből fejlett ki önkényt és szabadon: a' szellemi érdeket kell kifejteni, hogy a' jólét kifejlődhessek önkényt, szabadon. A' szabad szellem csudákat művel az anyagon is. Ez ut — igaz — nehezebb és akadékosabb, indulatot és féltékenységet költ fel ellenünk: de a' jog maga nem lesz áldozat; 's ha gyöngék vagyunk, ha szabadságot védni, fejteni tehetetlenek: inkább akármj, mint testi jókért nyakunkba rázott szolgálárom. — Azért hát jog és szabadság legyen jelszavunk.

Ez volt a' vélemény a' két hazafiról. Tényt beszélek, 's nem magánvényt; beszélem azok közvéleményét, kik őszintén hittek mind a' kettőnek lelkületében. A' romlott lelkűek, kik mivel tetteikben csak szennyes érdektől vezérelvék, nemesb valamit másnál sem képesek gyanítani, kik minden erényt sárba tipornak, minden tényt nemtelen kútfőből származtatnak, nehogy tán valakit becsülni legyenek kénytelenek, a' gyanusítók piszkos szerege itt sem maradt el, mint sehol sem; de az ilyenemű gyanusítgatás a' közvélemény alakulását nem háborgatá. És a' másodiknak political élete igazolni látszott, hogy a' józanabbak közvéleménye őt jól

fogja fel. És az elsőnek political életében akadtak néha tünemények, mellyek oda magyaráztattak sokak által, hogy hazafi terve lánczolatában egy más lánczszemnek kivitelére egy kis jogáldozattól vissza nem retten. Emlékezzünk bár például az 1836-diki országgyűlés végére, midőn az adófelajánlási kérdésben e' kifejezés fölött: „három évre és nem tovább,“ mellyel a' követi kar az országgyűlésnek törvényes időbeni megtartását biztosítgatá, azon hazafi és political barátai közt bizonyos feszültség kezdett támadni, 's a' feszültség már-már elhidegülés színét ölté föl, mikor aztán explicatiókra kerülvén a' sor, a' (hibásan) ugyneveztetni szokott oppositionnak vezértagja nyilván 's határozottan kijelenté, mikép ő és barátai nemzetünk anyagi jólétét akarják igenis, de nem minden áron: azért tehát anyagi engedélyekért jogot áldozni soha sem fognak; a' tisztelt hazafi azonban (kétségtelenül fontos okoknál fogva) még ekkor sem vélte jónak, feltárni political rendszere vezérelvét; hanem szólott a' bizodalom szükségéről nemzet és kormány között, 's hogy rossz tactica, bizodalmatlanságot mutatni azon kormány iránt, melly mindennél fontosabb érdekünk, nemzetiségünk tekintetében olly roppant következményü közeledést tön. — Illy tünemények szülték a' félreértést, 's ez (ismét nem magános nézetet, hanem tényt mondok) annyira ment, hogy voltak, kik már-már megbarátkoztak a' gondolattal, miszerint nemzet és kormány közti kérdésekben ötle positiv föllépést

igényelni sem kell, mert a' hon javára tervezett vállalatának sikere végett szüksége van, hogy a' kormány ellen élre ne álljon; 's tőle illy dolgokban már csak nemlegességet igényeltek; és nyilván lehetett tapasztalni, mikint csökkent vagy nőtt iránta a' bizodalom, a' mint e' kérdésekben a' nemleges állást elhagyván, egyik vagy másik oldalhoz közelítve látszott emelni nagy nyomadéku szövegét.

És ime! itt van — nézetem szerint — a' kulcs, melly a' haladási párt táborát két részre osztá; és korán sem ott, hogy mérséklettek és tulzók vannak; a' mi hiszen ollyas valami, mint Hercules saruja, ollyasmi, a' minek más fokmérője nincs, mint kinekinek saját nézete; miszerint más értelmezést fölöle nem is adhatnánk, mint ezt: a' ki kevesebbet akar mint én, az tepsedő; a' ki többet, tulzó; — vagy pedig: a' ki semmit sem akar, az tepsedő; a' ki pedig mást vagy máskép akar mint én, az tulzó, political költőncz, lágy velejű, hig eszű, és mit én tudom, mikint hangzanak mind azon gyönyörű epithetonok, mik a' minő nem-zengzetesen hangzanak gróf Széchenyi István szájából, szennyes fegyverek levén, feleletet tán még a' „tulzóktól“ sem érdemelnek. — Nem itt van tehát a' két töredékre oszlásnak kulcsa; mert én legalább, ki — a' mint magától a' gróftól hallottam — egykoron azért tartattam veszedelmesnek, mert hallgatni tudok, több éveken át hallgatva, de folytonos figyelemmel kísérvén a' nemzeti erők nyilatkozatait, ugy tapasztalám, hogy az

ugynevezett tulzó párt szakadást soha sem csinált, ő csak szárny volt, melly kiebb száguldott, mint a' test maga, de azért a' testnek tagja maradt; és gyakran mondá, hogy ohajtása példaul = 100, de minthogy azt el nem érheti, à conto 10-et is elfogad; ez a' tulzó párt elvveleje, a' többi csak modor, csak színezés. — Nem, a' megoszlás kulcsa nem ebben fekszik, hanem abban, hogy a' közvéleménynek igen nevezetes töredéke a' grófot félreértette, vagyis inkább (mert nem nyilatkozott) föl nem fogta; most azonban határozottan meggyőződünk, mikép a' gróf is szellemi alapokra kívánja építeni jelenünket és jövőnket; 's a' grófnak e' határozott nyilatkozata, hahogy (a' mi-ben nem kételkedhetni) a' részleteknél is következetesen keresztülvitetik, képesebb mint más akármi, a' különvált töredékeket egyesíteni; képesebb pedig annyival inkább, mert — a' mint mélyen tisztelt nádorunk a' mult országgyűlésen bölcsen mondotta — az egyesülés csak addig nehéz, mig általános elv általános elvnek szegeztetik ellene; mihelyt részletekbe bocsátkozunk, sokkal könnyebben egyesülünk. — Ez annyira igaz, hogy tökéletesen hinném, ha gróf Széchenyi, kivetközvén a' képzelőtehetség sárgaságából, nem bűvös mécs világánál tartana szemlét a' Pesti Hirlap fölött, ha nem akarna minden sorában rémeket látni, 's nem azon föltett vagy föl nem tett szándokkal venné akármellyik számát kezébe, hogy abban coüte qui coüte minden esetre veres fonalat talál: alig látna la-

terna magikai eltorzított árnyékképeket, alig tudná megmondani, hogy tulajdonkép miért ellensége, és pedig ellensége jan. 2-ika óta, a' Pesti Hirlapnak.

„A' kelet népébeni“ minden egyes szót kinpadra vonni (mint gróf Széchenyi például a' „szivtelen gazdával“ tön, miből a' hevült képzelődés leggyönyörűbb ügyvédi mesterségével a' tulajdonnak megtámadását allegálja ki) sem czéлом sem időm. Nem czéлом; mert az illy parányias „Recht-haberey“ az önkecsegtető hiuságnak hizeleg csak, köznek nem használ; 's én rosz magyarnak tartanám, a' ki gróf Széchenyinek ellenében illyes-miben örömét lelné. De időm sincs; mert a' körülményeink között már természeténél fogva is tömérdek nehézséggel járó hirlapszerkesztés, 24¹/₂ íves 's illy férfitól eredő megtámadás által bizony távolról sem könnyült annyira, hogy egyéb foglalatosságra sok időt engedhetne; 's azért az autobiographiábau feltűnő állítások közül csak néhány nevezetesbet emelek ki, — azokat, miket midőn taglalgatnék, mellékesen talán a' megtámadás alaptalanságát is sükerülend némelly szempontból megmutatni.

„A' kelet népének“ 2-ik lapján mindjárt beköszönt a' gyanusítás, hogy a' ki fejledező körülményeink közt keserű, annak az, mit elérni akar (ha tudja, mit művel), tán igen is jó, de honunkra bizonyosan nem hoz áldást; utóbb a' minden tettnél háttérben lappangó nemtelen czélzatokróli gyanusítgatás, mikép ez jószágelkobzásokra dolgozik; amaz üressé vált erszényét egy csön-

des kis forradalom által akarja ismét megtölteni; egy más töredék viszont oda munkál, hogy minden akadály nélkül kénye kedve szerint aratgathasson a' nagy homályban, 's a' többi, és ezerszer ismét a' többi annyiszor fordul elő, miszerint lehetlen a' grófot nem kérnem, fontolja meg: valljon jó tactica e, a' keserűket illy keserűen gyanusítgatni; nem gerjeszt e maga ellen gyanút, hogy épen ő az, a' ki oda dolgozik, hogy „többé senkibe se bizzék a' felforrt sokadalom“; 's hogy, mint férfinak illik e, mint embernek szabad e, mint magyarnak tanácsos e, characteret és becsületességet megtagadni mind azoktól, kik történetesen vakon senkiinek sem hódolnak, vagy nem elég látnoki tehetséggel bírnak, hogy az ő, 15 év óta mindig tárogatott, de maiglan is soha fel nem tárt terveit felfoghassák? És lehetlen a' grófot meg nem kérnem, méltóztassék megemlékezni, hogy a' gyanusítgatás ezen neme, melly nem tetteket bírál, hanem a' vágyak titkait bonczolgatja, már keleten ugy mint nyugaton olly elcsépeelt szalma, olly elkoptatott fegyver, miszerint annak mellőzését a' lovagias gróf Széchenyitől tán némi joggal remélhetők, — ötlele, ki az értelem nevében a' szívnek hadat üzen; ki — mint mondja — mindenben csak szoros logicával, csak száraz számokkal küzd; ki egykoron gróf Dessewffytől, csak a' kurta farkú lóróli lebukás 's egyéb gyarlóságok megemlítését is olly rosz néven 's méltán rosz néven vette; — és szabad legyen

kérnem, emlékezzék meg, hogy ha van, kit tet-
teiben pénzsomj, kincs vadászat, haszonles vezet,
e' vágyak kielégítésére egy másik ut sokkal könny-
nyebb, bizonyosabb, veszélytelenebb; 's hogy a'
ki Magyarországon legjobb esetben is egy kis
nyaktörés veszélyével járó forradalom útján akar-
ná lapos erszényét megtölteni, az nem csak gaz-
ember volna, de még bolond is; mert ha forradal-
mi kísérletek pénz nélkül a' világon még soha sem
sikerültek, Magyarországon bizonyosan a' terje-
delmes uradalmacskákat zendítés által senki fiának
ősei nem szerezték. Mert hiszen jó lesz megemlé-
kezni, hogy Magyarhonunkban nyiltszemmel is sok
ember bir, és sokan is olvasták a' historiát. — Gon-
dolom, helyén volt ezt megmondanom; 's talán
épen nekem volt helyén, kinek szándoka tiszta-
ságát a' nemes gróf csak távolagos gyanusitgatás-
sal (minő példaul: „a' ki keserű, az magának
tán igen is jó;“ és: „majd meglátszik,
magát szereti e inkább, vagy hazáját“
's a' t.) illetgeti, egyenesen azonban kétségbe nem
vonni kegyeskedik. Talán véleményi surlódásink-
ból a' személyeskedés daróczeit kiküszöbölni e' fel-
szólalás is segíthetend.

Előfordul azon állítás is: hogy „egyesek ke-
serves panaszai mint éles lélekharang a' közhaláli
álmon keresztül végre sok hű kebelben viszhangra
találtak, 's mindinkább sejtjük, hogy a' magyar
lesz, minden esetre lehet“ (12 l.); — „de azért
nemzeti létünk körül tudomásunk ma csak az, mi-

képen nemzetünk él, 's hihetőleg élni fog, tovább semmi.“ — Szabad legyen kérdenem, mikép egyezik meg ez állapottal a' tanács: hogy a' szívet hallgatásra kell parancsolni? — Nekem úgy látszik, illy állapotban még igen sok lelkesítésre van szükség, 's illy állapot irányában a' szívhallgató tanács nagyon különösen hangzik, kivált attól, ki midőn mindig csak az értelemhezi hideg szót javasolgatja (száz hasonló hely közül csak egyet említvén), a' 19. lapon így szól: „Oh ti hazánk reményei, kiket századok korcs szelleme, anyatéjjel beszítt elfogultságok 's alnevelés minden emberiméltóságbul ki nem vetkeztetett még, nem reszket e bennetek a' szíve, nem emelkedik e mindennapi unalmak nyomorult körén lelketek magasan túl — — nem olvadoz e haláli fagytul összezsugorodott—kebletek mint tavaszi langytul ihletve, eddig soha nem érzett édes melegre — — — — nem hangzik e bennetek nyilván isteni szózat, hogy hivatástok nem sybariti állatiság, nem halotti tornak meg nem szünő rest ünneplése?“ 's a' t. És a' ki e' sorokat ír, szoros tudományi számolással, 's átgondolt messzevágó terv következtetésében, íveken meg íveken át csipkedi, szurdalja, korbácsolja, 's — hogy egy szóba foglaljak mindent — nemzetgyilkolási váddal terheli a' Pesti Hirlap szerkesztőjét, mivelhogy a' szívéhez 's nem

az észhez szól. — Felhivok boldogot boldogtalant, mutasson a' Pesti Hirlap bármelyik hasábján csak egyetlenegy szóalkatot, telvét illy érzelemdús 's — ha száraz tudományilag néznők — nem sokat mondó szavakkal; — vagy ha talán azt vetné ellen a' gróf, hogy ő nemes indulatokat gerjeszt, nemes szenvedélyt ügyekszik felkölteni: ugy ismét felhivok boldogot boldogtalant, mutassa meg, mikor iparkodott a' Pesti Hirlap nemtelen indulatot mozgásba hozni?

„A' civilisált világnak szinte minden népei elérték már tetőpontukat, 's vénülésnek indulnak, a' magyarnak most derül hajnala“ (241.). Ezt csak azért idézem, hogy alkalmam legyen megmondani, miképen én fentebb a' nemes gróf modorának nyomán kénytelen valék ugyan beereszkedni a' magyar nemzet ifju vagy vén korának taglatatába, mivelhogy a' gróf egész munkája egy illy szóvirágon alapszik: mindazáltal én az illy vénségi, fiatalsági hasonlításokat igen sántikálóknak 's a' rájuk épült országglási rendszert ingatagnak tartom, és magasb véleménynyel vagyok az emberiség rendeltetéséről, mintsem hihetném, hogy a' tetőpont, mellyre nemzetek hivatvák, már a' civilisált világnak szinte minden népeinél el van érve, mellyeknek már e' szerint vénülésnek kellene indulniok, következőleg nem sokára majd meg is halniok. Én az emberi perfectibilitást végetlennek hiszem, mint a' számokat, mellyekhez egyet mindig hozzáadhatni, a'

nélkül hogy a' legnagyobbat elérnők. — Valahol mondám a' Pesti Hirlapban, hogy nemzet csak öngyilkolással halhat meg; és a' gróf mondja valahol „A' kelet népében“, hogy ez állításban tökéletesen egyetért: nem kellene hát, csekély nézetem szerint, a' népek vénségének, fiatalságának szóvirágeszméjétől magunkat annyira elfoglaltatni engednünk, miszerint erre országglási rendszereket alapítsunk; mert elvénült nemzetnek meg kell halni; már pedig abban egyetértünk, hogy nemzetnek nem kell meghalni, mivel nemzet csak öngyilkolással halhat meg; — és ha már ebben egyetértünk, nagyon örvendének, ha a' nemes gróf velem abban is egyetértene, hogy nép, nemzet, keleten úgy mint nyugoton, senki kedvéért nem fog élni *systematice*.

A' mit a' tisztelt gróf nemes öntudattal elbeszél, mikint látta, hogy „senki azon tán kissé magasb nézőpontról nem fogja fel nemzetünk állását, mint ő; mikint lépett a' nyilvános élet tövismezejére azon komoly elhatározottsággal, hogy ő fogná, ha senki más, nemzetünk egykori fényének megvetni alapját“ 's a' t. — mind ezeket, a' nemes gróf halhatatlan érdemeinek szívem mélyéből hódolva, csak azért nem lehet nem említenem, minthogy bizonyos következményekkel szoros összefüggésben vannak, mikre nézve a' tisztelt grófit megkérni bátorkodom, ítélje meg: valljon csalatkozom e, ha úgy hiszem, hogy idő 's tér iránt talán egy kis tévedésben van? — Ugyanis, ámbár én — mint

mondám — azok közé tartozom, kik a' gróf politicalai élete nagyszerű hatásának kulcsát abban találják, hogy olly socialis gondolatoknak adott szavakat, mellyek igen sok kebelben majd tiszta meggyőződés-, majd homályos sejtelemképen már készen voltak, 's a' nemzeti értelmességnek e' fogékonyságánál és a' körülményeknek előre számítható hatalmánál fogva „a' kivitelnek tömkelege“ sem volt „lehetlenséggel határos,“ sőt az előzvényekből és körülményekből elmulhatlanul és szoros tudományilag (28 l.) el kellett következni, a' mi elkövetkezett: mégis, fogadjuk el bár valóságnak, hogy kezdetben a' nemes gróf felfogása jobbára mindenki előtt rejtély maradt, 's ne taglalgassuk azt is, mennyire igaz, hogy ha azt, „a' mi még lelkén van, 's mit most lepleg nélkül előadni“ ígér (26 l.), „ámbar most is csak kényszerítve és kénytelenül bocsátja azon eszmét, mellyet annyi év óta rejt kebele, mint éretlen bábót, a' világba“ (146 l.), 's „ámbar ez alkalommal sem vehet magának időt, hogy részletes és kimerítő lehessen, de azért mégis csak kitárja a' mondandót“ (146. l.), — ne taglalgassuk, mondám, mennyire igaz, hogy „ha mind ezt tiz tizenöt év előtt minden lépeső, minden hozzászoktatás nélkül feltárta vala, nem mutatott volna körülményismeretet“ (27 l.), mind ezt fo-

gadjuk el mathematicai bizonyosságnak : mégis azt gondolom , ezek a' tisztelt grófot nemzetünk állapotjának 's különösen értelmi fejleménye stadiumának felfogásában némi tévedésre vezették. — Nevezetesen már a' multa nézve is nagyon csalatkozik a' gróf, ha úgy gondolja, hogy midőn a' casinókat, lóversenyeket 's illyféléket tervezé, a' nemzet át nem látta, mikép a' végczél nem multság, hanem központosítás; — ám legyen, hogy e' központosításnak végczélja, mikint a' gróf titokban rendszerezé, rejtély volt talán egy és más előtt, de a' központosításra czélzás senki előtt rejtély nem vala, sőt e' központosítás végczéljáról is megvolt igen sok embernek a' maga gondolata; mert valóban olly honban élünk, a' hol történetesen már 15 év előtt is egynél több ember gondolkozott. — Hogy ez mind így volt, azon fogékonyság, melylyel a' casinói eszme országszerte fogadtatott, 's casinók és olvasótársaságok keletkeztek és folyvást keletkeznek, talán a' legczáfollatlanabb bizonyosság. Azonban hagyjuk a' multat; én arról ohajtanám a' nemes grófot meggyőzni, hogy a' nemzeti értelmesség a' fejlődésnek magasb fokán áll, mint gondolja. Ő ugyanis „tisztán látván a' mult országgyűlés után, hogy hazánkknak egy elkopott, féligmeddig feudalis, féligmeddig alkotványos szövevényből, emberhez illő, minden álfénytől kitisztult képviseleti rendszerre, minden ingadozás nélküli átvarázslata már-már bi-

zonyosnak mutatkozott: kimondhatlan öröme gerjedt; de tudván tapasztalásból, mennyit ront, mennyit semmisít meg a' lehető legjobbnak is időelőtti. dobraverése: örömét el nem árulja, hanem keblében féltékenyül mint olly titkot őrizi meg, mellynek fölfedezése messze hátravethetné, de tán egészen meg is semmisíthetné fejlődő jövőnköt" (52—54 l). Már én megvallom, ki a' magyar nemzetet 1840. második felében illy vak-sággal vert buta csordának 's kormányát is olly rövidlátónak hitte, hogy egyáltalában még csak nem is sejténé, mi történik vele 's körülé, 's bekötött szemmel botorkáznék láthatlan hatalmak vagy messzevágó terveiket rejtélyben szövő vezetők pórázán, a' nélkül hogy tudná, miért és howá? — és vakon és bekötött szemmel elannyira, miképen a' nemes gróf még csak örömeinek elárulásával is tán megsemmisítheti vala a' magyar-nak egész jövőjét, — a' ki így látja honunk körülményeit 1840-ben, annak körülményismerete, nézetem szerint, időt 's tért veszelve, hatalmas tévedésben van. — És ezen tévedésből ered aztán a' legjobb szívvvel mind azon félremagyarázás, mind azon rémképlátás, harag és szenvedély, melly „A' kelet népe“ 24 iverin áradoz; innen ered, hogy a' gróf magát minden combinatióiból kiforgatva érezi, 'smint hátrahagyott, szem-ből vesztett mindent hátulról néz, a' mi

(megvallja) nem jól esik (34 l.); csak-hogy a' ki mindent hátulról néz, az természetesen a' dolgok homlokát nem csak nem jól látja, de sőt nem is láthatja, hanem csak képzelheti; pedig a' képzelet az, mit a' tisztelt gróf olly igen roszal, mi szenvedélyt költ fel, 's egyenesen a' francia forradalom irtózataiba vezet, és azon ösvényre, mellyen e' forradalom hősei 's utódai jártak, Mirabeau-tól kezdve Marat- 's Robespierre-n keresztül egész Pére Enfantin-ig, kik — közbevetőleg szólva — ha ez utólsónak postaszobájában összegyűlhetnének, nehezen tudnák megfogni, a' historia philosophiájának mellyik vezérelvénél fogva kerülnek egy csomóba. — Aztán azon gondolatot sem tudom agyamban lenyugtatni, hogy a' melly combinatiót illy hamar képes volt egészen kiforgatni nemzeti életünknek élénkebb mozgása, mellynek hiszen szoros tudományilag mulhatlanul el kellett így következnie, — azon combinatio talán némely részeiben mégis csak szenvedhetett volna egy kis változtatást, 's tán sem Aristoteles analysisa sem Bacon inductiója után nem volt alkalmas minden izceskéjében olly egyedül üdvözítőnek bizonyodni, mellyen kívül már csak nemzetgyilkolás és revolutionarius syllogismus és átok és enyészet feküdnék. — Én ismerem egy szegény embert, a' nemes gróf értelmi súlya ellenében a' leggyöngébbek egyikét, kinek combinatióit ollyas valami is megzavarta, a' mit termino technico bayonnetnek hívak; de megval-

lom, combinatióiból mégsem érezte magát illy egészen kiforgattatva — Ámde honnan jöhet kornak és helyzetnek ismeretében az említett tévedés? — A' tisztelt gróf munkájában igen sok jó van elszórva, habár — mint valaki mondá — ez a' jó nem mindig új; így akadtam a' 296-ik lapon bizonyos előkészítmények elsorozására, mik alkalmasint azon fokozatokat jelelik 's igen helyesen jelelik ki, miket a' nemes gróf „logikai egymásutánnak“ szeret nevezni; t. i. szabad biztos birtok, ezt megelőző jó törvény, ezt megelőző elmesurlódás, ezt megelőző egybepontosság, ezt megelőző kedvesség-tétele a' hazának 's bizonyos helyeknek 's a' t. — Lehet, hogy csalatkozom: de én ezekben véltem az említett tévedésnek kulcsát feltalálni. — A' nagyérdemű gróf ugyanis ezelőtt mintegy 15 évvel igen bölcs tapintattal megismervén az időnek jeleit, messzevágó tervének kivitelére igen jó számolással kidolgozá a' most idézett előzmények fokozatát, 's elmesurlódás és ebből következni kellő gondolatategyesülés végett megkezde 's férfias szilárd-sággal életbe is hozza több rendbeli központosító vállalatokat: casinókat, lóversenyeket 's a' t.; és ezekből szoros tudományilag el kellett kétségtelesen mind annak következnie, a' mi elkövetkezett; csakhogy e' nemzetnek alkotmányos szerkezetében az eszmék központosításának más eszközei is megvoltak, mellyeknek ugyanazon célra hatalmas sikerrel hatását a' nemes gróf, úgy látszik, szá-

molásában ha nem egészen felejtette is, de bizony-nyal nem eléggé méltatta, 's alkalmasint azért, mivel saját rendszerének kerékvágásában férfiasan előretörve, a' maga körüli mozgalomra kellő figyelmet nem fordíthatott. — Illy eszmeközpontosítási hatalmas eszközök: a' megyékben fontosabb tárgyak körül neveztetni szokott küldöttségek, ezek javaslatainak nyomán a' megyei nyilvános gyűlések, törvényhatóságok közti levelezés; az országgyűlések 's ezeknek a' törvényhatóságokkal folytonos elmesurlódási 's eszmeközpontosítási viszonya, 's más ezer, kisebb, de mégis életnedvezető csatornákon kívül a' sajtó, melly ha nem olyan is, minőnek jogelvíleg méltán követeljük, de ha valami jót nyújt, ez talán még szembetünőbb hatással működik, mint a' hol a' felszabadított Briaraeus száz kezének mindenikével szórja az elmetermékeket; ugy hogy példaul lelkemben meg vagyok győződve, miképen az érdemes gróf „Hitel“-e több elmesurlódást, több eszmeközpontosítást eszközölt néhány hónap alatt, mint a' nemes gróf lóversenye 's nemzeti casinója, igen jól számitott korszerűségök mellett is, éveken át. Ezen eszközöket én csekély felfogásommal olly hatalmasoknak hiszem, hogy nem kételkedném egy kis nemzeti büszkeséggel állítani, mikép kedves hazánk — mellőzvéni a' sajtó hatalmának tekintetét — sokkal több eszmeközpontosítási eszközzel bír, mint akármelly más ország, kivevén talán Angliát „meeting“-jeinél és igen kifejlett associationalis éle-

ténél fogva, 's ezt is csak azért, mert a' meetingek 's associatiók hatása karöltve jár a' legszabadabb sajtóval. — Ám vessünk egy pillantást megyei rendszerünkre, mellyet én, alkalmasint százezerek után és százezerekkel együtt, oly institúciónak tartok 's hirdetem és hirdetek örökké, mellyet a' világnak bármelly institúciójával sem volnék hajlandó fölcserélni, és — közbevetőleg szólva — országlási rendszerem ép' azért a' legtávolabbról sem francziás, mint a' gróf talán csalatkozva, talán gyanusítva mondja, mivel én a' kifejlett municipalis életet imádom; a' francziák pedig ugy az 1789-iki mint 1830-iki forradalomban, ugy a' napoleoni korszak mint a' restauratio óta, a' minden helyhatósági életet elsorvasztó centralisatiót hálványozzák; — ám vessünk egy tekintetet megyerendszeri életünkre. Van e egy hatalmas eszme, egy fontos ügy, egyetlen érdekes tárgy, mire nézve a' megyegyülések kevés hónap alatt olly elmesurlódást 's ennek következésében olly eszmeközpontosítást nem eszközöltek, minőt más eszközök által annyi idő alatt elérni lehetlen volna? Nézzük akármellyiket az 1823-iki szomorú, de szívemelő emlékezetű kérdéstől kezdve, egész a' vegyes-házassági ügy kérdéseig! 1823-ban fegyveres erő környezé a' tanácskozásokat, fegyveres erő foglalá el a' megyék palotáit, a' jegyzőkönyvek szétrepesztettek, 's a' fegyverektől környezett nemesség hársak árnyékában mennydörgé a' szabad szót, mellyről

az ember azt gondolá, elvész, mint homokban a' vándor nyoma: és mégis minő eszmeközpontosítást eszközöltek e' gyűlések! megláthatjuk jeleit az 1825-iki országgyűlésre adott utasításokban 's azon országgyűlésnek irományaiban, törvényeiben. — És így hasonlóan minden nagy és fontos kérdéssel egész mostanig — No már hogy e' gyűlések az elmesurlódást végetlenül előmozdították 's előmozditják, 's így az eszméknek központosítására, melly a' nemes gróf tervének láncolatában méltó helyet foglal, erős hatalommal közredolgoztak, tagadni csakugyan lehetlen; vegyük még ezekhez, hogy azon 15 év alatt, mióta a' nemes gróf a' maga rendszerének épületét fokról fokra emelgeti, az országos rendszeres munkának országszertei taglatán kívül, mit a' körülmények nemzeti értelmességünk sokszorozójában mérhetlen súlyu factornak bizonyítottak, — e' 15 év alatt, mondom, közel 7 esztendeig országgyűlés volt; — és minő országgyűlések! Alig van az ez idő szerint teendők között fontos kérdés, melly ezeken, legalább alapelveiben vagy előzményeiben, szóba nem jött; és felejtsük, ha tesszik, mind azon eszközöket, mellyek ez országgyűlések elmesurlódásait a' nemzet legtávolabb ereibe elszivárogtaták, és ne vegyük bár tekintetbe Orosz 1830-iki országgyűlését, gróf Széchenyi Stadiumát, Deák követjelentéseit 's t. eff., csak azon egyre emlékezzünk, hogy országgyűlés alatt, a' követek 's küldöik közti foly-

tonos viszonynál fogva, minden vármegye egy-egy elmesurlódási műhelyé változik, 's hogy e' hét év alatt minden megyében évenként vagy hat, következőleg összesen a' megyékben mintegy 2184 közgyűlés volt, — több mint Nagybritanniának minden meetingje 's political lakomája hasonl időben! A' ki mind ezt tekintetbe veszi, lehetlen meg nem győződnie, hogy a' hol illy elevenen kering az alkotmányos élet szívére, ott az elmesurlódás egészen más progressióban megy véghez, 's egészen is más természetű, mint ha csupán a' nemes gróf rendszerének fokozatain lépdegélne; és inuen a' tévedés, mellyet kor 's körülmény felfogásában a' nemes grófnál észrevenni gondolok; ő szilárd hűséggel dolgozott minduntalan saját tervének fokozatai szerint, és vállalatai többnyire sikerültek, mert jól levén gondolva, a' nemzeti fejlődés processusába igen jól beillettek; ugyde ezen vegytani processusban más agentia'k is működtek, melly működést azonban a' nemes grófnak hona javára szentelt tömérdek foglalatosságai közt nem volt ideje figyelmes szemmel kísérgetni (hiszen ez évnek 8-ik hónapját éljük már, 's gróf Széchenyi jelenlétének tán egyetlenegyszer sem örvendhetett Pest vármegyének közgyűlése, ámbár gondolatom szerint Pest vármegye népes közgyűlései a' nemzet eszmé-letéről több adatokat nyújthatnak, mint bármilly társalgási kör; 's ezen gyűlések a' nemes gróf értelmi súlyának az eszmék központosítására nagyobb 's pozitívabb tért nyitnának, mint a' Pesti Hir-

lap ellen a' casinóban egy hónapon általi negatív agitatio); — nem lévén pedig ideje a' nemes grófnak nemzetünk eszméletét szemmel kísérni, ezen nem-kisérés okozá, hogy a' magyart saját körülményeiben annyira idegennek vélné, miszerint jövendője lehetne veszélyeztetve, ha valamikép a' nemes gróf csak keble örömét is elárulná; — pedig hiszen im! elárulá örömeit és fájdalmait, feljajdulását a' vészharangnak félreverésével kísérte, 's a' látnok bűbatalmával kiáltott a' nemzetre; — és im! a' nemzet meghallgatta őt, és legkisebb, de csak legkisebb baja sincs, jelenének nincs, jövendőjét pedig öntudatának érzetében e' bajtalan jelenből fejtegeti; soha sem haladott férfiasabban, mint éppen most, és soha sem volt nyugottabb, soha kormányával bizodalmasabb lábón, mint e' férfias haladás közben. — Hogy ez mind nem azon lépcsőzet szeriut történik, mint a' nemes gróf tervében irva volt, igen természetes; mert nemzet — mikint már mondtam — senki kedvéért nem fog élni systematice; de már azt, hogy ezen igen természetes tüneményt a' nemes gróf hazai mozgonyunk rendetlen mozgásának hiszi — mivelhogy ez nem az ő kerékvágásában halad — hogy e' miatt combinatióiból magát kiforgatva érezi, és elmaradva mindent hátulról néz, — ezt valóban az egész honnak mélyen kellene sajnálnia, ha nem látnók, hogy ezen állapot jóra-fordítása igen könnyű; méltóztassék csak a' nemes gróf, a' helyett hogy a' nemzeti életet akarná combinatióiba beilleszteni, a' helyett

hogy a' nemzet itczéjét combinatióinak mes z e-
 lyes üvegébe akarná beszorítani, — méltóz-
 tassék maga saját combinatióit a' nemzet életébe
 beilleszteni; más szóval: szünjék meg a' nemzeti
 élet egyik nevezetes műhelye a' közgyűlések iránt
 hideg közönyösséggel viseltetni; a' kor egyik má-
 sik szülöttjének pedig (és nem szülőjének), a' he-
 lyett hogy utját állani törekednék, lépjen föl vezé-
 révé, és saját tervének számításában a' kivülei, de
 tagadhatlanul létező számokat vegye szintugy sok-
 szorozó factoroknak: és a' hátulról-nézés helyé-
 ből — a' mi gróf Széchenyinek semmi esetre nem
 illő hely, sőt nem is szabad — tüstint ott lesz, a'
 hol lennie kell: a' haladó mozgonyon elől, a' „ten-
 der“ közelében; 's itt csak egy kérést engedjen:
 ha kívánja, hogy tacticáját szerkesztők és nem-
 szerkesztők eltanuljuk, méltóztassék azt — már
 akár Frontinus theoriája, akár Napoleon praxisa
 szerint — foltozás helyett egy kissé ujraön-
 teni; mert hogy olly tactica követésére, melly
 mellett az ember combinatióiból kiforgattatik, 's
 majd két pad közti helyzetbe jő, majd szelektől
 lebegtetett laptá szerepére kerül, — hogy illy ta-
 ctica követésére az embernek nem nagy kedve le-
 het, az már csakugyan természetes.

'S most még némelly állításokat csak futólag,
 mintegy figyelmeztetésül kívánok elsorozni. — A'
 31-ik lapon mondatik: hogy a' nemes gróf száz
 árnyéklatban mindig arról ügyekezett a' kormányt
 meggyőzni, mikép „a' nemzeti erő kifejlő-

dése korántsem láz, hanem örvendetes jel.“ Ezért én, a' nemzetnek egyik legparányibb tagja, a' nemes grófnak hálás köszönetet mondok, 's úgy hiszem, e' köszönetben osztozik az egész nemzet, melly a' nemes gróf nyugtató szavát im! most, az általa annyira gyanúsított korban is, eleven haladása melletti férfias nyugalomával, olly becsületesen váltja be; — adták volna bár a' nemzet sorsára ügyelő láthatlan hatalmak, kiknek kezeiben, a' gróf hite szerint, néha közöttünk a' legnagyobb sem sokkal volt egyéb, mint engedelmes eszköz, — adták volna bár e' láthatlan hatalmak, hogy a' nemes gróf nyugtató szózata a' meggyőződéshez, illető helyütt, kissé hamarabb utat talál! azonban miután csakugyan talált, miután a' kormány csakugyan meggyőződött, hogy a' nemzeti erő kifejlődése nem láz, hanem örvendetes jelenet, 's ezen meggyőződésének következésében szorosabbra is fűződnek a' kölcsönös bizodalom kötelékei, mint valaha: legyen szabad a' nemes gróft megkérnem, ne változtassa szerepét, ne ügyekezék lerontani, a' mit épített, ne törekedjék a' kormányra rábeszélni, hogy a' nemzeti erő kifejlődése korán sem örvendetes jel, hanem láz, hagymáz, meg tökéletes lobbaindulás.

A' 32-ik lapon azon pszichologiai észrevételt olvassuk: „hogy habár fáj is a' megérdemlett gúny és a' méltó leczkézés, azt mégis inkább türjük, ha magunkhoz ha-

sonlóktul, vagy magasb állásuaktul, 's nem alulrul nyujtatik.“ Legyen szíves a' nyájias olvasó ezt az „alulrul“ szót egykissé magának megjegyezni; nekem úgy tetszik, hogy ez által bizonyos boszankodásnak kulcsa van kezünkbe adva, de vele egyszersmind a' fokmérő is, melly azon boszankodásnak belértéksúlyát kimutatja. Isten őrizzen minden gúnytól! kérem a' nemes grófot, méltóztassék jól megleczkézni, ha tollam nedvébe valaha gúnyepe keverednék; 's hogy e' részben se legyen kifogás hirlapunk ellen, méltóztassék a' magasb állásuak irányában a' „méltó lecz kéz és“ kezelését hébenkorban elvállalgatni, — nehogy alulról jöve ingereljen; addig pedig, hogyha szentségtörés volna is, megemlékezni, mikép Ulászló király III. Decretuma előszavában (Ulászló királyt pedig csak nem hozhatjuk gyanuba, hogy a' „Droit s de l'homme“-ból meritgetett), az mondatik: „cum quibus una est nobis nascendi moriendique conditio, illis prodesse potius, quam inutiliter dominari debemus.“ Legyen legalább szabad, mig alkotmányunk áldásainak mindenkire kiterjesztését törvényes csendes uton a' nemes gróf vezérlete alatt eszközölhetnők, ez aristocratiai országban Verbóczy I. része 2. címére megemlékezni, miszerint azon bizonyos „kötelességérzet“, mellyet a' nemes gróf a' 370-ik lapon, népnevelésnek és minden másnak félretételével, nemzeti nagy sakkjátékunkban tüstinti huzásnak ajánl, ha lélektanilag

nem, legalább jogtanilag rábirhatuá a' magasb állásukat, hogy az igaz szó (ha igaz szó) ellen ingerültségbe ne jöjjenek, ha talán néha alulról jö

Es most e' fejezet berekesztéseül csak még egy szót. Azok közül, kiknek szerencsájök volt a' mult országgyűlésben részt venni, remélem, akadand valaki, eléggé avatott a' dolgok belsejébe, ki meg fogja menteni történeteink e' fényes szakának emlékezetét azon vád alól, mintha karzatok parancsoló fölhevülése miatt, a' tökéletes lobbanulásnak ösvényén gyors léptekkel közelgett volna a' törvényhozás olly conventi jelenetek felé, mellyekben a' napi győzedelem csak a' legnagyobb erőszaké volt (39 l.). Ohajtom, legyen, ki egy kis ellentétben a' nemes gróffal nem csak a' magyart, a' milyen lesz, hanem azt is, a' milyen már, eléggé szereti 's becsüli, hogy a' jogvédelem szilárd küzdésére ne hagyja felütni a' szenvedélyes erőszak rút bélyegét; én ebbe nem ereszkedhetem, mert engem a' kigúnyolt szenvedés napjai elzártak a' látvány szemléletétől; — de már azon állításra nézve, hogy a' magyar nép minden alkotmányos népek legalacsonyabb lépcsőjén áll (45 l.), hahogy azon népről van szó, melly ekkorig alkotmányunkat milliók kirekesztésével monopolizálta, — ezen kirekesztés ugyan magas fokon állásnak nem igen vétethetik: de ha más részről országos és megyei gyűléseink szelleme 's maga az elmesurlódás is, mellyet a' grófnak előidézni tetszett, kellő figyelembe vétetnek, joga lesz ta-

lán a' magyar nemességnek, némi nemes öntudattal éreznie, hogy szabadelmű kifejlés tekintetében a' világ történeteiben talán egyetlen példát mutat; más részről pedig azon nemzet talán mégsem áll, egyetemben véve, az alkotmányos népek legalacsonyabb lépcsőjén, mellynek kebelében a' szabadságszeretetet olly kiolthatlan lángokkal ég, hogy magát 's alkotmányát illy körülmények közt 1000 éven át fentartaná, míg körülé délen, éjszakon népek veszték, nemzetek enyésztek el. — És ez évezredes élet talán alkalmas lehetett volna a' nemes grófnak egy kis kezességet nyújtani, egy részről: hogy nem olly népcsordának vagyunk tagjai, melly eszméletlenül indult, eszméletlenül jár láthatlan hatalmak pórázán; más részről: hogy csalódáson alapult számolás volt, e' nemzet fölött egy hirlapnak nem kedvelt modora miatt a' vészharangot meghuzni; azonban engem nem csal a' hiedelem, hogy e' nemzetnek gróf Széchenyi vészharangja ellenébeni magatartásából is ki fog világítani (talán egy részben már ki is világlott), miképen tán mégsem olly alacsony fokon áll, mint némellyek gondolák. — És ekkor mi lesz gróf Széchenyi feljajdulásának árnyékoldala? — Az, hogy egy régi átok ujolag bebizonyodott, melly így szól: „Ne legyen egység soha köztetek.“ — Alig léptünk a' kor szükségéhez tartozó haladás ösvényére, 's im! a' haladási rész egyik vezére, a' helyett hogy tanácsával éltetné, vezetné, élethalálos harczra kel azon résznek egyik orga-

numa ellen, melly által ő maga is aunyi jót eszközölhetne. — De hogy részemről legalább ne adjak bel- 's külföldnek okot, lenéző gúnynyal mondani el rólunk, miképen a' helyett hogy egymást felvilágosítva, ha együtt nem lehet, legalább egymás mellett haladnánk az irányban, mellyet hazafiság jelel, inkább egymás hajába rohanunk, 's tetszünk magunknak a' foglalatosságban, egymást gyanúsítgatni 's neveltség tárgyává tenni, — én átkozom a' kénytelenséget, melly nem engedi hetekig hónapokig nyugodni hagyni birtelen összeirt soraimat, miszerint egészen higgadt kebellem észrevegyem, ha van e egyetlen szóban egy epés fulánk, melly a' grófot méltán bánthatná; 's kitépjem e' fulánkot, még akkor is, ha megmaradása hiúságomnak hízeltene; kitépjem pedig korán sem félelemből, mert aunyi öntudatot talán csak szabad lesz viszontagságterhesen leélt napjaimból merítenem, mennyi kell, hogy elmondhassam: jogszerűségem érzetében e' szót „félelem“ nem ismerem, még gróf Széchenyi ellenében sem; hanem kitépni szeretném a' most talán észre nem vett fulánkot a' tiszteltnél fogva, mellyel a' grófnak tartozom, 's azon ohajtásnál fogva, hogy gyöngé szövegem ne növeljen, de — hacsak lehet — egyenlitsen a' szakadásra, mellyet a' gróf előbb eszközölni, utóbb hirdetni jónak tartott; és ez indulattal térek át tulajdonképeni védelmemre.

II.

Vád és védelem.

Itt állok tehát a' megtámadott! ellenében egy szótengernek, mellyből sok szép gondolatot halászhat, kinek az isten szép számmal adott üres órákat, mikkel — fájdalom! — a' 24 órai rögtönzésekre kárhoztatott hirlapszerkesztők meg nem áldattak; itt állok ellenében egy tömeg vádnak, mellyről a' megtámadó maga megvallja, hogy bebizonyíttatnia vajmi nehéz, miért is bizonyítás helyett egészen à la Fouquier gyanusításhoz folyamodik, mire viszont felelni vajmi nehéz; mert vád helyébe állított gyanusítás nem az értelemhez, hanem érzelemhez, pedig nem mondhatnók, hogy a' legnemesebb érzelemhez, sőt megriasztott szenvedélyhez szól; itt állok ellenében egy névnek, mellyről három nehéz év szenvedése után Pest vármegye teremében ejtett legelső szavaimban mondám, hogy csak buzgó hálával 's hő lelkesedéssel lesz emlegetve minden magyartól, a' mig lesz magyar, — illy névnek ellenében állok egy igénytelen homályos polgár, és állok ellenében bokros érdek-

nek, mik — bizonyossá teszem a' nemes grófot — e' honban feledve nem lettek volna, habár nem frisittetik is fel olly sűrű emlegetéssel emlékeztünk; és állok én, kinek köre eddig olly szűk vala és tehetségei olly csekélyek e' szűk körben, hogy gróf Széchenyi méltán kérhetné: „válljon minagyjót tett a' hazának?“ 's én semmi ségem érzetében porba borúlok, hogy felkiáltok — semmit! de még csak legkisebbet sem! csak hogy nem azért, mert nem akartam, hanem mivel hogy nem tehettem. — Illy megtámadott, illy megtámadónak ellenében, ügyem felől előre kétségbeesném, ha hogy e' nemzet olly eszméletlen népcsorda volna, mellyből a' fiatalabb nemzedéknek — mint gróf Széchenyi (87 l.) mondja — „ígérjük a' föld minden kincseit és elhiszik, ígérjük magáta' mennynek országát és nem kételkednek;“ de mivel én ezt másképen tudom, mivel úgy tudom, hogy e' nemzetnek akár örege akár fiatala vakon még egy gróf Szécheuyi Istvánnak sem hiszen, megkísértem a' védelmet, 's megkísértem annyival inkább, mert mellettem az élet, nemzetem nyilvános élete szól; 's nyugodt folyamával a' czáfolatot helyettem már is magára vette, sikeresebben mint én tehetném. — A' hajdan híres „Bölcsészeti párbeszédék“-ben (Dialogues philosophiques) kérdi egy tudós: „Mikép bizonyítaná be ön az istenség lételét?“ — „En ouvrant les yeux“ — mond a' felelet. — Valóban ha nem volna szentségtörés a' legnagyobbat

csekélységekre alkalmazni, e' kérdésre: mikép bizonyítom be, hogy a' Pesti Hirlap nem vezet forradalomra? nyugodt érzéssel felelhetném: „En ouvrant les yeux“ Tessék szétnézni az országban! — Én szétnéztem, 's ügyekeztem, mennyire emberi gyarlóságom engedé, el nem foglva nézni szét; 's ha csak árnyéknyomát látnám is a' veszélynek, mellyet gróf Széchenyi gyanít, vagy — jobban mondva — mellyről gyanusít: inkább gyávának akarnék látszani, mint rossz hazafi lenni, 's letennem örökre szerencsétlen tollamat, egyedül abban keresve vigasztalást, hogy szándokom tiszta, ezélm szent vala; de miután mindent inkább látok, mint veszélyt, 's hazám egén fellelborúlatot észre nem veszek, kivévén amott délkelet felé, hol talán szintugy csak azért borúl, mert a' nyilvános nemzeti figyelem körén kívül van, a' körülmények illy helyzetében lehetlen nem remélenem, hogy habár hirlapszerkesztői hatásom sokat nem használ is a' honnak, de legalább átkozott nem lesz emlékezetem.

A' gróf a' Pesti Hirlapot ugy támadja meg, hogy megtámadását személyenre is kiterjesztené. Talán jobb tactica volt volna elhagyni azt, mire nézve szükségesnek vélte, a' megtámadottat eleve felszólítani (118 l.) „türje a' közjó kedvéért az érzékenyebb vágásokat.“ — Ám legyen! türöm, 's még örömebb talán, ha megkimél a' gróf mind azoktól, mik Shakespeare Antoniusának ismeretes refrainjéhez hasonlítanak:

„But Brutus is an honorable man.“ Csak egy szót engedjen az érdemes gróf. — Három hosszú éveken át üritém a' vesztett szabadság kinpoharát, lélekben értelemben elmaradottan, kipótolhatlan veszteséggel, és ezalatt családom, mellynek egyedüli gyámola valék, 's melly másra nem szorult én kivülem, nyomorúságra jutott, melly ellen csak a' nemzet nagylelkűsége nyujthatott irt — Kinos állapot, uram! mert el kellett az irt legalább kölcsönleg fogadnia; pedig a' becsületes szegénységgel, melly önerejében keresi 's találja rendíthetlen függetlenségét, karöltve jár egy érzés, uram, mellyről a' gazdagoknak kincshalmaik közt fogalmuk sincs; — — és atyám e' bánatos állapot alatt összeroskadott; béke nem derült élte alkonyára, — és nem adhatta áldását reám; — csak sirját lelem! — — E' seb még most is gyakran felsajog, 's még soká fel fog sajogni kebelemben; de nem kiáltám magam' áldozatnak, panaszt e' szájból senki sem hallott; én megköszöném a' nemzet kegyelmét, 's aludni hagytam az elmúltakat. — És eljő a' gróf, 's gúnynyal tetézi a' szenvedésnek emlékezetét! — — Gróf ur! ez nem volt — — (mikép mondjam csak, hogy epés fulánk szómban ne legyen?) ez nem volt gyöngéd bánásmód. — Elmehet hidegen a' szenvedés mellett, ha úgy tetszik: de ha jó számolónak kíván tartatni, óvakodjék azt gúnynyal illetni; mert a' számolástól, melly tréfát üzött a' szenvedésből, lázadva fordul el „kebel“ és „velő.“

'S aztán ti nemesek! kik — mint a' gróf a' 267-ik lapon mondja — személyemben „a' magyar legszentebb jogainak megsértését véltétek szemlélni, 's azért olly gyönyörű lelkesedéssel vivotok (nem érettem, gróf ur, ki egy súlytalan porszem valék, hanem) e' jogokért,“ esdekelve kérek, felejtsetek el, a' miatt, mit gróf Széchenyi István soraitokból az országgyűlésen mondott volt, — felejtsetek el, hogy „A' kelet népének“ szerzője e' dolgok kútfejét „ujhuzásokra“ reducálja, és a' „borstörést“ emlegeti, 's most, midőn a' multa feledékenység fátyolát vetve, nemzet és kormány kezét fogott, Eris gyanánt lép föl, gyönyörű lelkesedésekre homályt borítani a' gyanusitással (113 l.), hogy „kiviláglik, mikint azon féltékenység nem volt tán igen oknélküli, melly bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott.“ — Többet nem szólok; remélem azonban, igazolva leszek mindenki előtt, hogy e' két pontot egészen hallgatással nem mellőzhetém. — 'S most lássuk, minő szörnyeteg ez a' Pesti Hirlap, mellynek még csak modora is veszélylyel fenyeget egy nemzetet, 's mellynek megtámadásához gróf Széchenyi bizonyos martyriresignatióval, még holttestén is keresztülindulást 's ki tudná, mi minden szörnyüéseket emlegetve, fog hozzá.

„A' híhetőség mérlege — mond a' nemes gróf az 58-ik lapon — arra sűlyedt, hogy egy csendes.

ingadozás nélküli reformationnak előestéjén volnánk. — 'S im egyszerre, 's nem tudom, ki által és mi módon, azon ötlet jut szőnyegre, nem volna e üdvös olly nemzeti hirlapot szerkesztetni, melly mint a' haladó, 's a' mult országgyűlésen 's kivált ennek végén valami vezérttestületet képző résznek organuma, a' hon minden intelligentiáit egybepontositná 's a' t. — Nagy eszme, felséges terv! — — — 'S így lön, hogy a' legszebb várakozások közt ültük e' folyó 1841. évi január 2-án a' kormánytól engedelmzett, és sok jó hazafi buzgó ohajtásával kísért, de bennem nem csekély aggodalmakat gerjesztő Pesti Hirlap születési napját. —

És ismét a' 99-ik lapon: „Hát ez azon lap, melly a' magyar haladási résznek, a' magyar értelmességnek volna ugyszólván organuma, és mellynek helyeségeért nekünk a' haladás embereinek mintegy in solidum jót kellene állni?“

Az első idézetben e' szavak: „a' kormánytól engedelmzett Pesti Hirlap,“ ha magokban vesszük, egészen henyén állanak, miután a' sajtószabadságot elvileg a' nemzet állhatatosan fentartotta ugyan, de a' mint most állunk, gyakorlatilag, hirlapot a' kormány engedelmzése nélkül nyomtatni 's kiadni senki sem képes. És így azt, a' mi honunkban az időszaki sajtónak közös és közönséges föltétele, a' Pesti Hirlapra nézve különösen kiemelni, henye dolog; de ha ezen, ma-

gában henye kifejezés összeköttetik a' Pesti Hirlap szerkesztőjének multja, viszonyai 's azon elveivel, mellyekhezi szilárd ragaszkodása némi viszontagságokkal volt összekötve: ezen különös kiemelés némi gyanusitást akarhat gerjeszteni. — Más részről viszont az *in solidum* jótállás kelléke azon hiedelmet támaszthatná, hogy a' Pesti Hirlap ama' vezértestületet képző rész terve szerint és szándokából született. — Ez igen hizelgő volna reám 's a' Pesti Hirlapra nézve. Azonban, bár gyöngitsem vallomással helyzetem erejét, igazságnak tartozom a' kijelentéssel, hogy a' Pesti Hirlap nem mint választott organum született, hanem organummá csak vált, 's most is csak azon résznek organummá, mellynek pártfogását 's hozzácsatlakozását megnyerni szerencsés volt. — Lesz talán, a' kit érdekel, ha elmondom röviden e' lapnak keletkezését.

Nehéz idő vonult el vállaim fölött; és midőn elvégre viszonzlátott barátaim megismertettek az időkkel 's dolgok és személyességek változattal, volt köztük nem egy, a' ki tanácsolá, ügyekez-ném az időszaki sajtó körében magamnak munkatért nyitni; de feleletem mindig az vala: nem látom módját; mert a' mig törvény nem mondja ki, hogy hirlapkiadásra engedelemkérés kell, énnekem engedelemért folyamodnom erkölcsi lehetlenség; különben is nem tudtam magammal elhitetni, hogy a' könyvvizsgálat és az én tollam, melly ha nem írhat is mindent, mit gondolok 's érzek, de

mást, mint gondolok 's érzek, irni soha sem fog, egybeférnének. Azonban látám, mikép egyik másik hirlapban a' megyegyülések szóba jönek, 's a' Társalkodóban gróf Zay levele nemzetiség, Tanárky „utazása Erdély“-ben alkotmányfejlési eszmék körül, több czikkek a' Hirnökben 's melléklapjában, különösen a' sajtószabadságróli czikk, olly téren mozognak, miszerint irni talán mégis csak lehet; 's magános körben valóban sokat beszélgeténk: mennyire kívánatos egy lapnak keletkezése, melly egy részről a' törvényhozási nagy kérdések előkészítésével, más részről az autonomicus beligazgatási javításokkal foglalatoskodván, tegyen jelenre, a' mennyit tehet, hasson jövőre, a' mennyit lehet; — és egy tisztelt barátom, ki a' nemzet bizodalmaiban kitünő helyen áll, magára vállalá egy illy hirlapnak létesítését kieszközölni, mellynek munkatársai közt nekem is ugy valamint hirlapja irányával megegyezendő minden becsületes ügyekezethetnek egy kis tért engedni szives volt volna. — Megtette hát a' szükséges lépéseket, azonban — sikeretlenül. Időközben Landerer Lajos ur a' Munkácsy ur által kiadott Sürgöny kiadó-tulajdonosi jogának a' volt tulajdonos hozzájárultával magára átruházását legfelsőbb helyen megnyerni szerencsés volt; és a' szerkesztés is elrendeztetett, és a' hirlap kiadását megelőzve közrebocsátott programma is elkészítetett, midőn Landerer ur (jó vagy rossz számolással, az Isten tudja) azon ötletre jő, hogy

hírlapjának szerkesztésével engem kínáljon meg. És a' mult december 28 vagy 29-ik napja volt, midőn Landerer ur azon kérdéssel lépett szobámba: nem volnék e hajlandó januarius kezdetével minden esetre megindítandó „Pesti Hírlap“-jának szerkesztését magamra vállalni? Kérésére viszont kérdéssel feleltem: ha meggondolta e, hogy szerencsétlen nevem bizonyos helyeken nem a' legjobb ajánló, 's nem tart e tőle, hogy ha lapjának szerkesztését én rám bizza, a' Pesti Hírlap napvilágot soha sem lát? — „Természetesnek fogja ön találni — felelt Landerer ur — hogy mielőtt önt megszólítanám, erre nézve magamat biztosítani el nem mulasztottam. En tegnap este érkeztem Bécsből, 's ott — megvallom — egyenesen a' végett voltam, hogy biztos legyek, nem veszélyeztetném e a' legfelsőbb kir. engedélyezést, ha szerkesztőnek önt kérném meg? És örömmel értesitem önt, hogy e' járatban alkalmam volt tapasztalni, miképen a' kormány jelenleg azon meggyőződésből indul, hogy „Magyarország alkotmányos ország lévén, azt máskép kell kormányozni, mint az austriai örökös tartományokat, 's hogy a' magyar nemzet hoszas alkotmányos élet után megérett annyira, miszerint minden véleménynek, a' méltányosság, törvényesség és illendőség határai közt (mire hiszen felügyelni a' ceusurára van bizva), szabad kifejezés engedtetthessék.“ Hírlapomra nézve tehát a' dolgok úgy állanak, hogy a' kormánynak meglevén garantiája a' ceusurában,

egyébiránt én vagyok a' tulajdonos, 's mint ilyen köteles megtartani a' hirlapkiadásra nézve fenálló szabályokat, miket megtartván, miként kezelem lapom belső oeconomiaját? abba senki sem avatkozik. Hogy pedig pusztán név ellen a' kormánynak kifogása nem lehet, azok után, mik a' mult országgyűlés végével történtek, a' kormány következettségéről előre is föltehetni véltem, a' minthogy nem is csalatkozám.“ — Illy nyilatkozások után, miket — úgy gondolom — minden becsületes magyarnak megérteni örömeire válandik, meg levén a' felől nyugtatva, hogy Landerer urnak, ki hozzám ismeretlenhez olly szíves bizodalommal közeltett, kárt nem okozok: megnéztem a' már kibocsátott programját, és semmit sem találván benne, mi egy becsületes embernek, a' haladás barátjának 's hazáját hűn szerető független lelkű polgárnak gondolkodásával ellenkeznék, kinyilatkoztatám: hogy egyezkedésbe bocsátkozni nem idegenkedem. És a' szerződést megkötöttük, és a' mult év utolsó éjjelén íróasztalomhoz ültem azon föltett szándokkal, hogy megírjam a' bevezető czikket, melly lapjaimnak általános irányát kijelelje, nekem pedig nyomban próbakövíül szolgáljon, nem parancsolják e becsület, elvhűség és lelkismeret, hogy a' tollat, a' mint fölvettem, azonnal le is tegyem? mert — gondolám — meggyőződni, hogy nem lehet, szintegy nyereség. — És a' mint czikkem alatt e' jegyzetecskét pillantottam meg: „Exmissis deletis et mutatis mutandis admittitur“, mérlegre vetém, le-

het e türnöm azt, a' mi kitöröltetik, elfogadnom azt, a' mi változtattatik, azok végett, a' mik megmaradnak? és komoly latolgatás után a' felelet lelkemben „igen“-re dőlt; és az első szám utnak indult, ha jól tudom, tán 60 előfizetővel; a' kiadó 2500 példányt nyomtatott, de már az első félévben második kiadást kellett készítenie, 's most a' második félévben előfizetőinek száma (mit — úgy hiszem — Landerer ur nem akar titkolgatni) körülbelül négyezerre megy. — Ezt azért említem, mert ámbár az olvasók számát kérdéstdöntő körülménynek nem hiszem is: mindazáltal, ha magunkat mystificálni nem akarjuk, el kell ismernünk, miképen legalább a' tacticábani korszerűtlenség vádjára ebben is fekszik némi felelet, miután a' magyar olvasó közönségnek e' növekedő pártfogását akármiképpen másnak tulajdonítsuk is, ama' képzelt nimbusnak (mellynek emlegetését gúnynak vegyem e' inkább, a' hatalomnáli gyanusitgatásnak, vagy talán költészeti virágnak? semmiségem érzetében valóban nem igen tudom) — ama' képzelt nimbusnak — mondám — bizonyosan nem tulajdoníthatjuk; mert a' nimbusok olly ködplek, melyek félévi napfény sugárainál elfoszlanak, mint álomképek.

Azonban, mielőtt szerkesztéshez fognék, mind az iránt: mit? mind az iránt: miképp? magammal tisztába jönnöm szükséges volt. És itt mindenek előtt szembeötlött 's később gyakorlatilag is megvalósodott azon körülmény, hogy csu-

pán a' nemzetélet magábóli belső fejleményének ügyei számolhatnak szabadabb mezőre: kérdés tehát, okosság volna e elhanyagolni ezt, mivel-hogy máson is nem munkálhatunk? A' felelet igen könnyű volt; annyival könnyebb pedig, minél világosabb, hogy a' kebleket ingerlő viharok lecsillapulván, józan számolás int használni az alkalmat, melly a' viharok lecsillapultával reményt nyitott, hogy a' nemzeti test belső kifejlésének munkálkodását kedvezőbb időjárás kísérendi. — És e' mezőn én is úgy, valamint gróf Széchenyi és más százezerek (mert e' gondolat már korán sem titok a' nemzet előtt, mikint azon angol gondolná, ki azt vélte, ő találta fel „Budapestet a' porost“) — e' mezőn én úgy, valamint más száz-
 ezerek, két ikerdolgot láttam, a' mellyre buzgó lelkesedéssel törekedni kell; 's ez: nemzetiségünk biztosítása és alkotmányunk kifejtése. És erre az eszközök három egysége van a' magyar-nak kezei közt: egyik a' törvényhozás, másik az autonomicus beligazgatás, harmadik a' polgári élet egyesületekben és egyesekben. — Ezen harmadikra nézve a' polgári erény, a'

„Minden országok támasza, talpköve
 A' tiszta erkölcs“ (Berzsenyi után
 „Hitel“ 1691.),

az emberiségnek megtagadhatlan szent érzelmei, a' polgárisodás igényei, szabadságérzet, törvényesség és rendszeret és magasztos honszerel-
 lem — látszottak folytonos buzditást, ébresztést

és lelkesítést követelni, soha szem elöl nem vesztve, hogy a' magános erényt a' pillanat kénytelensége sokszor szentségtelenül igényelje bár, a' magános élet munka-phasisai mindazáltal az egésznek habgyűrűzetében befoglalvák, következőleg azon kell iparkodni, hogy a' magános erők nyilatkozatai, bár helyzet, állapot 's ezer különböző viszonyok szerint különbözők legyenek is, miután V. Károly császár tapasztalásiból tudjuk, hogy még csak az óraműveket sem lehet egyenlő járatba hozni, annál kevesbbé embereket, — mindazáltal ez erőnyilatkozatok, a' mennyire lehet, ama' két főczél felé intéztessenek, 's a' beligazgatás és törvényhozás intézkedéseivel összehangzásba jöhessenek. — Következett a' helyhatósági élet munkakörének tekintete. És itt mindennek előtt ezen institutiók megbecsülhetlen kincs gyanánt tűntek elő, mellyek iránt folytonos éber részvételre kellene serkenteni mind azokat, kik e' részvét jogát nem eléggé méltányolják. Előtűnt továbbá a' municipiumok hivatásának kettősége; egyik: életet adni a' törvénynek, életet adni az igazságnak, 's azért nem csak tisztviselőkre bízni a' közigazgatást, hanem gonddal is lenni, hogy — a' mennyire gyarló emberek közt lehet — távoztatva legyenek ezeknek eljárásából: hanyagság, részrehajlás, önkény, zsarolás és mind azon visszaélések, mellyek a' legdicsebb törvények áldását is paralyzálhatják, 's mellyeket — ha uetalán a' közéletben előfordulnának — nyil-

vánosságra hozni annyit teszen, mint a' törvényhatóságokat legszebb hivatásukban segíteni, 's a' nyilvánosságra kerülhetés hiedelmével négy közül háromnak elejét venni; — másik része municipiumaink rendeltetésének: törvényszerű statutumok utján a' hozott törvények áldásait kifejteni, a' mult törvényhozás nagy célzatait elősegíteni, a' jövőnek hathatósan elibe munkálni. Ezekben véltem hát feltalálni az irányt is, melyet az időszakai sajtónak e' tekintetben szem előtt kellene tartania. — Végre még az enlített eszközök leg-hatalmasbika a' törvényhozás. Erre nézve, valamint nézetem szerint alkotmányos országokban a' törvényhozó hatalomnak kettős hivatása van, egyik: a' jelen szükségének megfelelőleg követni a' közvéleményt, miuthogy a' mit a' nemzet nem akar, az törvényenyé nem válhatik; másik: ugyanazt a' jövő törvényhozásra előkészíteni: ép a' szerint, gondolám, kellene az időszakai sajtónak is e' tekintetben munkálkodni; részletekben fejtegetni, miket — in thesi — a' közvélemény már elfogadott; figyelmet gerjeszteni azokra, mik még távolabb vannak, 's e' szerint a' végcélzt a' nemzeti meggyőződéshez minduntalan közelebb hozni. — Az eszközök e' háromságának mindenikére nézve pedig tisztán állott előttem, hogy a' nemzetet önmagával 's körülményeivel leplezetlenül megismertetni a' legelső föltétel, minden haladás, minden javítás nélkülözhetlen előzménye.

A' ni már a' „mikép?“ kérdését vagyis a'

modort illeti: mindenek előtt szükség volt meg-
 endékeznem, mikint más hirlapot 's más könyvet
 írni. Könyv lehet írva a' jövődőségnek, könyv
 lehet írva a' választottak kicsi számának; hirlap-
 nál a' létel föltétele: ugy írni, hogy sokak által
 olvastassék. 'S azért bizonyossá bátorkodom ten-
 ni a' tisztelt grófot, hogy ha hirlapot írna olly
 hangon, mint minden munkái 's „A' kelet népe“
 is írva vannak: minden bizonynyal igen számos
 olvasókra számolhatna; mert könyvei valóságos
 hirlapi hangon 's — mint maga mondja — darab-
 osan, töredékesen, 's rendszerét nem
 a' Hirlap eddigi életének rövid napjai, de 15
 esztendő alatt sem kimerítőleg irvák; de
 ha írna a' számtudománynak száraz hangján, mely-
 lyet hirlapszerkesztőknek javasol, maga azonban
 még 24 ives könyvirásban sem követ, szerkesz-
 tési hivatalszobáját néhány hónap alatt minden bi-
 zonynyal bezárhatná. — 'S így aztán a' „logikai
 egymásutánnak szoros tudományilag kimért tacti-
 cája“ sok hasznot tenne e, vagy nem volna e tán
 még azon tacticánál is szerencsétlenebb, melly az
 embert két pad közti helyzetbe teszi, 's laptakint
 majd nyugati, majd keleti széltől csapkodva, a'
 légben lebegtetni? szerényen kételkedni bátorko-
 dom.

Politikai hirlapok továbbá, nem ugy mint a'
 tudományos folyóiratok, legnagyobb részben csak
 mulékony érdekre számolhatnak, 's az utókorra
 legfőlebb is csak historiai kútfők gyanánt juthat-

nak el; mert a' változékosság 's olvasmányi érdek levén életük föltétele, általában véve inkább arra valók, hogy gondolatokat ébresztszenek 's elveket állítsanak föl, a' fölébresztett gondolkozást bizonyos ösvényre vezetőket, mintsem egy rendszeres tannak minden legkisebb aprólékos részleteit cathedra-ticus szórszálhasogatással keresztülbonzolgassák. Ügyekezniök kell a' hirlapoknak — gondolám — minden oldalról meghányás-vetés útján tisztába hozni minden kérdéseknél az alapeszméket, mellyek a' részletek kigyalulásánál biztos criterionul szolgálhassanak, miszerint a' fölébresztett gondolkozás eme' tisztába-hozott alapelvek nyomán innen egy, amonnan más ágazatot fejtegetve, idő folytával egy egészet állítson elő, a' nélkül hogy a' változékosság tekintetét szem elől veszítené. Hogy gyakorlat világosítsa, miket kívánok ezek alatt értetni: bátorkodom a' Pesti Hirlapnak azon cikkeire hivatkozni, mik a' büntetőjog körébe vágnak, vagy az ősiség eltörlésének módjairól értekeznek. — Ezek szerint (jól vagy rosszul) abban állapotam meg, hogy ügyekezsem könnyen írni, mert hirlapok nagy közönségnek írvák; gondolatimat szívesen erőszakkal keresztül, mert lelkesíteni a' jóra, és elhamvadni nem engedni a' lelkesedést, mert gondolkozásra ébreszteni, 's ébren tartani a' felszöztönzött gondolkozást — tűztem ki czélul szerkesztésemben, természetesen ez általános szabályt a' színvegyítésben és árnyéklásban dolgozok

's körülmények különbségéhez alkalmazandó: miszerint a' törvényhozási nagy kérdéseknél, mikre nézve a' közvélemény immár az izgatás korát túlélté, inkább a' hidegebb fe tegetés, — a' beligazgatásiaknál pedig, a' mennyire kell, és a' polgári élet körébe tartozandóknál, különösen a' philanthropicus ügyek körül, melegebb szózat használtassék, úgy mindazáltal (mennyire értelmem gyarlósága engedendi), hogy a' szív melegébe mártott tollal irt gondolat rideg meztelenségben is képes legyen kiállani a' bouczoló logica taglatát. —

Ez a' Pesti Hirlap genesisise. Hogy az, a' mi egyenesen az én tollamból folyand, fogyatkozásoktól hemzsegni fog, nem csak tehetségeim silányságánál fogva, de azon okból is igen jól tudtam, mivel egy hirlapszerkesztő, a' dolog természeténél fogva, örökké 24 órái rögtönzésekre van kárhóztatva, és egy czikkelynek elkészítésére soha még csak 48 órát sem fordíthat; de ép' ezért alapítottam reménységemet, kivált a' részletesb fejtegetések iránt, azon erősbek közremunkálására, kiknél a' Pesti Hirlapnak előszavában kifejezett elve 's iránya rokonszenvre tal!; ép' azért panaszkodám több ízben lapjaimban, hogy az időszaki sajtó nem eléggé méltányoltatik, hogy kevesen veszik tekintetbe, mennyi jót lehetne tenni általa, hahogy a' nemzet legjelesbjei, kikhez bizodalommal tekint föl a' hon, a' hirlapokat mintegy a' nemzeti értelmesség raktáraivá alakítván.

Ha már ezeknek ellenében valaki azt monda-

ná: „az irány nem jó, az elvek helytelenek, 's hirlapot szerkeszteni más szempontból kell:“ talán lehetne általánosan felelnem: „meglehet; ember, gyarló ember vagyok, hibázhatok, sőt bizonyosan hibázok is számtalanszor; azonban ime itt a tény! a' Pesti Hirlapot, minden hibái, minden fogyatkozásai mellett is, csakugyan vannak a' kik pártolják, és pedig nem csekély számmal; van egy nevezetes része a' közönségnek, melly azt a' közvélemény egyik organumának elfogadta; és—istennek hála!— azon hatalomnál fogva, melly a' nyilvánossághoz csatlakozik, már eddig is sikerült némi jót eszközölnie: azért tehát tessék a' maga elvei, a' maga iránya, a' maga modora szerint egy más hirlapot alapítani; egy nemzet életében sok színvegyület, sok árnyéklat van, és egymás mellett mindenik megfér; legyünk türellemmel egymás iránt, végcélunk nem különbözhetik: azért hát fussuk a' pályát egy becsületes versenyben mint vetélytársak, ne keljünk harczra mint ellenségek; és ha egy erős kéz előmbé vág, leszállok örömet, nem érdemlettem meg az életet.“

Igy szólhatnék tán általánosan; de gróf Széchenynek mást kell mondanom. Gróf Széchenyi nem mondja, hogy a' Pesti Hirlap iránya rossz, és elveit nem állítja helyteleneknek; sőt miután pusztán modora miatt a' Pesti Hirlapot minden polgári vétkek legirtózatosbikáról, a' nemzetgyilkolás vétkéreől vádolná — igenis, uraim! nemzet-

gyilkolás vétkéről; mert hiszen egyenesen azt mondja: hogy „a' Pesti Hirlap sirba dönti a' magyart,“ hogy „elsúlyesztő átokba bonyolítand mindnyájunkat,“ hogy „egy irtózatot revolutionarius syllogismus antecedense;“ és mikint hangzanak mind azon rémletes tirádák, miknek ha csak árnyékuk, de még csak árnyékuknak árnyéka is valóságon épülne: a' Pesti Hirlap szerkesztője megérdemelné, hogy még mielőtt a' halálos büntetés eltöröltetnék, mint Haman magasra függesztessék; és mind ez egy nyomorúságos hirlap modorának következésében! — gróf Széchenyi, mondom, még akkor is, miután a' Pesti Hirlapot illy irtózatot vádakkal meggyalázta, a' nemzetgyilkoló lapnak általános irányát nem csak nem roszalja, sőt egyenesen helyesli, és elveit legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak ismeri. Már kérdelem én: egy illy lapnak ellenében, mellynek — a' gróf saját szavai szerint (150 's köv. lap.) — „iránya nem más, mint az emberiségnek megmenteni egy nemzetet, megmenteni minden esetre magunkat; de mivel nem elég, gyalázzattal többé el nem bukni, hanem élni, élni is kell nemzetünknek, 's mi több, szerencsésen és dicsőséggel, tehát annak elérésére közredolgozni, hogy Hunniában a' lehető legnagyobb szám minél előbb mind szellemi, mind anyagi tekintetben szerencsés legyen, 's ekkép, mert a' köz

szerencse a' legnagyobb dics, feldicsõit-
tessék a' magyar" — egy illy lapnak ellené-
ben, mellynek czéljáról, irányáról az élethalálos
harczra kelõ ellenség is illy vallomást tesz, melly-
nek elveit osztja (117 l.), mellyről azt hiszi,
hogy általa csudákat művelhetni (97 l.), hogy a'
pangó rész, meg a' szomszéd, meg a' külföld
által értelmi súlyunk 's országlási képességünk
mértékeül fog vétetni (99 l.), — kérdem én: egy
illy lapnak ellenében mit lehetett várunk, remél-
nünk gróf Széchenyitõl. a' honszeretetnek, a' nem-
zeti kifejlõdésnek legelsõ bajnokától? sõt (mivel
szerintem a' kötelességek hosszú lajstromában leg-
felül áll a' „polgár“ szó, 's én a' polgári pályán
kegyelmet senkinél, 's még a' legnagyobbnál is
csak kötelességet ismerek) kérdem: mi volt volna
gróf Széchenyinek kötelessége? nemde meginteni,
ha tévedni vélte, a' szerkesztõt, és bölcs tanácsá-
val éltetni, és utba igazítani, és tudatni vele, mit
tart rég kiszámított terve combinatiójá-
ban, a' szoros logikai egymásután sze-
rint napi rendre tartozandónak, nehogy a' Pesti
Hirlap, vétken 's akaraton kívül, valamikép az
érdemes gróft combinatióiból még jobban
kiforgassa, 's még a' legjobbak által is csak
sejtett, de tisztán senki által fel nem fogott rend-
szerének akadálya legyen, — nem ezt lehetett
e várni gróf Széchenyitõl? kinek — saját vallo-
mása szerint (117 l.) — tacticájához tartozik:
„bajnoki elszánással vágni ide, vágni

oda, természet szerint jobbadán négy szem közt, nehogy a' hiuságon ejtett sebek a' nagyobb nyilvánosság által szinte nagyobb ingerültségbe jöjenek, vagy pedig, ha magas állásánál fogva a' Pesti Hirlap szerkesztőjét — ki lapjának mindjárt legelső soraiban megkérte az erősbeket, hogy gyöngeségét gyámolitanak — hazafias tanácsára, ok- 's eszmecserére méltónak akármí okból nem tartotta: nem azt várhattuk e, hogy bölc's nézeteinek közlésére a' Pesti Hirlapot minél gyakrabban organumul használandja? 's ha Szentkirályinak „Haladjunk! de mikint?“ című — igaz, csak szaggatott alakban kijöhetett — cikkét jónak nem találta, maga fogná megmondani, mikint haladjunk? — Istenemre mondom! e' houban sok jeles értelmesség található, 's polgártársaink között sok tisztelt név áll: de senki sincs, kinek számára nagyobb örömmel, szaporább készséggel nyitlak volna meg a' Pesti Hirlapnak bármellyik hasábjai, mint gróf Széchenyi gondolatának, kit e' részben a' kiadó által mindjárt kezdetben különösen meg is kéretni legelső kötelességeim közé számítottam: de, kérdem: mit tön a' gróf, hogy „a' haza legtávolabb, legheterogenebb ereibe közvetlen ható hirlap (971.), mellyet a' szomszéd 's a' külföld értelmi súlyunk mértékének tartand, vagy legalább hirdetend,“ ha már annak tartatik, valósággal azzá is váljék? — Kérdem: mit tön mind ezek be-

lyett? — A' szerkesztőnek soha egy tanácsló szót nem szól, nem üzen, őt soha értekezésre föl nem szólítja, a' Pesti Hirlapba soha egy utbavezető betűt nem ír: ellenben, míg például Deák a' szerkesztőt bíráló tanácsával éltetve, három hónap után is azt írta, hogy a' Pesti Hirlap még sokkal rövidebb ideig élt, mintsem hatását megítélni, felöle bírálatot hozni lehetne, a' nemes gróf azonnal, már az első egy-két szám megjelenésével, a' Pesti Hirlap ellen szenvedélyesen kikel; a' casino teremeiben és minden férfikörben, a' hol csak megfordul, ékesszólásának minden fegyvereivel azon dolgozik, hogy a' magasabb körökben a' Hirlap ellen ingerültséget, gyanakodást, gyűlölséget teremtsen; szakadást eszközöl, hogy a' Pesti Hirlap rovására szakadást hirdethessen; 's már februarius 20-ika körül egy derék polgártársunkat azzal eresztí el magától: „Engem lekötelez ön, ha megmondja az egész világnak, hogy én Kossuthal hajba akarok kapni, 's hirlapja ellen már hetek óta irok.“ — Februarius 20-kán már hetek óta!! 's végre a' 6-ik hónap végével, midőn még a' Hirlapnak csak távolról sem volt ideje rendszerét (mire a' grófnál 15 év sem volt elegendő) kifejteni, hatalmas nevének 's roppant érdemeinek egész erejében, 24¹/₂ íves könyvével sujt le irgalmatlaul a' Pesti Hirlapra, 's a' szenvedély hevének, a' felhőkig csigázott képzelőtehetségnek minden fegyverével megtámadottat nemzetgyilkolásról vádolja!

nem mivel iránya rossz, mert azt helyesli; nem mivel elvei hibásak, mert ezeket jobbára magáéinak ismeri; hanem mert modora fonák, mert a' szívhez 's nem az észhez szól!! — És mind ezt tette a' gróf — korán sem hirtelen fölhevülésből, hanem több barátai 's jóakarói tanácsának, sőt kérésének ellenére (372 l.), kik — a' mennyire tudom — ő méltóságát az őszinte barátság hű szavával értesítették, mikint a' Pesti Hirlapnak országszerte épen nem azon hatása van, mellyet pesti lakának dolgozószobájában képzelt volt. — Én nem bonczolgotam a' kebel redőit, mert isten nem vagyok, nem kutatom e' bánásmód kútfejét és a' czélzatot, mellyből csergedez; hanem tényeket, nyilvános tényeket beszélek el, 's honunknak, a' melly van, 's honunknak, a' melly lesz, itéletére hivatkozom; — a' nemes gróf pedig engedje meg, hogy ha gyanusításai, kísértetkiáltásai csakugyan megtermették volna kormánynál vagy nemzetnél gyümölcseiket, — engedje, hogy azon szavakat intézzem hozzá, mikkel „Világ“-a XXIII's XXIV lapjain ugyancsak ő maga egykoron gróf Dessewffy-t szólította meg: „Kegyedben a' becsületes ember minden lapon megvíni látszik az indulatos iróval;“ — 's most, midőn tán hidegebb vérrel gondolkozik kelet népe 's hirlapom felől, örvend e, hogy tehetségem köreit honunk java fölemelésében tán összébb szorította? — De nem, — nem szorította; sőt, ha valaha nem csalt a' po-

litical számtan calculusa, erősen hiszem, hogy valamint ép' ellenkező hatással működött eddig a' Pesti Hirlap, mint a' gróf gondolja: ugy ellenkezőjét eszközölni a' gróf annak, mit talán eszközölni vélt, ha ugy gondolá, hogy a' Pesti Hirlap vagy egy szigorúbb könyvvizsgálat szirtein fog hajótörést szenvedni, vagy a' nemzeti bizodalmatlanság örvényébe merülni. — De legyen bár, hogy e' hitemben nem esalatkozom: mégis — ilyen az emberi viszontagságok természete! — valamint fájdalom dulja keblemet, hogy gróf Széchenyi ellen védelemre kelni kénytelen valék: ugy ha győznék, könyezni tudnék győzelmemen.

Es mielőtt a' tisztelt gróf egyes gáncsainak taglatatába bocsátkoznám, idején 's helyén lesz talán két kísértetnek szemébe nézni, melly mióta a' Pesti Hirlapnak szerencsétlensége van a' nemes gróf oppositióját tapasztalni (e' szerencsétlenség pedig ép' olly régi, mint a' Pesti Hirlap élete), bizonyos körökben megjelenik; hiszen tudja nyájas olvasóm, hogy a' hol kísértetek iránt megvan a' hit, ott ritkán marad el a' kísértet; mert ha egyéb nem, akad egy póznára akasztott lepedő, 's kiben erős a' hit, a' lepedőben minden bizonynyal rémet lát, fejét egész kéjelemmel hóna alatt hordozót, mint boldog emlékezetű Sz. Dienes. — Egyik kísértet: hogy a' Pesti Hirlap nem tet-zik gróf Széchenyinek 's főrendű barátinak: tehát meg fog oszlatni a' főrendi o p p o s i t i o. Másik: hogy bizony valami jroszat akar (tán épen e' megosz-

lást) a' hatalom, midőn a' Pesti Hirlapot élni hagyja. —

A' mi az elsőt, a' főrendi „oppositio“ megoszlását illeti: jól vagy roszul, bennem azon hit fészkelte meg magát, hogy ha Landerer ur a' Pesti Hirlap kiadását nyáron kezdi meg, midőn mágnásaink Pesten nincsenek: a' főrendi szabadelmű oppositio megoszlásának eszméje aligha szőnyegre kerül; így azonban a' nemes grófnak alkalmá volt a' revolutionarius syllogismust, a' nagy birtokosok gyűlöletessé-tételét 's vagyonaik elkobzását, bizonyos, általam igen tisztelt körökben genialis szónoklatának varázs szavaival annyiszor emlegetni, miszerint — tagadhatlan — akadtak ezen körökben némellyek (de csak némellyek), kik szakadást 's magokat concessiókra kényszeríteni nem-engedést emlegettek; más részről itt sem hiányzott az ármányos káröröm boszantása; miszerint hiszen most, midőn jog és igazság emlegettetik, 's nem kegyelem és nem concessio, egyben másban majd csak kenyértörésre kerül a' dolog, 's meglátjuk, mit tesz némelly híresztelt liberalismus. — Ezen kárörömös dongó seregnek gyanúsítgatásait — gondolom — bizvást figyelem nélkül hagyhatjuk; de az elsőre nézve kötelelességemnek tartom, a' Pesti Hirlap barátaival, kiket e' hírek talán aggasztanak, közleni nézeteimet.

A' politicalai gondolkozás árnyéklatai az általános elvek részletes alkalmazásánál tűnnek ki háttározottan; 's miután e' téren a' törvényhozás még

eddigelő többnyire csak olly módon járt el, mint a' ki partról féllábbal a' jeget próbálgatja, 's az eddigi szabadelműség épen a' legkényesebb kérdésekben többnyire némelly anyagi engedélyek körül forgott, mellyek bár az engedélyezőknek itt-ott érzékeny áldozatukba kerültek is, csakugyan kegyelem színét viselték, de épen azért, ha minden országgyűlésen ismételtetnének is, örökké csak alalmizsnák maradnának, mellyek lecsillapíthatják a pillanatnyi éhséget, de tartós megelégedést, állandó jólétet egyeseknél sem, nemzeteknél még kevesebbé eszközölnék, legkevesebbé pedig minálunk, hol „A' kelet népének“ megjelente után alkalmasiut minden szabadelmű magyarnak alapelvei közé tartozandik, miképen szellemi alapon kell anyagi kiképzésünknek emelkedni, és nem viszont: én igen természetesen találok, hogy ha majd a' magyar alkotmány kifejtése, vagyis — határozottan szólva — az kerül szőnyegre, mire nézve a' nemes grófnak egyetértése olly édesen rezgett át keblemnek örömhúrjain, midőn a' 76-ik lapon olvasám: „terjesztésék Hunnia határai közt a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire:“ ha majd szőnyegre kerül, hogy a' nép nemzetté legyen (mert polgári religiómnak sok évek óta mindennapos buzgó fohászat foglalá szavakba a' nemes gróf, midőn a' 124-ik lapon felkiált: „Oh isten! hol vagy te nemzet még!“); igen is természetesen találok, hogy a' magyar polgári bajnokok

dicső sora, mely a' vész napjaiban törvény 's alkotmány mellett érzékeléssel állott mint egy férfi, apróbb töredékekre fog megoszlan, 's az általánosan magokéinak vallott elvek alkalmazásából egyik többet, másik kevesebbet, egyik gyorsabban, másik halkabban akarand. Ha ezt az „oppositio“ megoszlásának nevezzük, hogy e' megoszlásnak előbb vagy utóbb okvetlenül el kell következnie, arról meg vagyok 's mindig meg voltam győződve; és hogy ha a' Pesti Hirlap azon nagy kérdések közül, mellyekben nemzetünk jövődjének „szíve ver,“ egynek vagy másnak megérlelését korszerű fejtegetések által elősegíteni szerencsés lehetne, az említett megoszlást is siettetné, ezt tagadni egyáltalában nem akarom; valamint azonban ez a' nemzeti kifejlődés mellőzhetlen stadiumai közé tartozik, 's azért tőle egyáltalában nincs mit tartani, mert — miután a' nemzeti test kifejlődési munkálkodását nem csak nem akadályozni, de sőt előmozdítani a' kormány részéről igaz hajlandóság mutatkozik — azt, a' mi valósággal a' kor szükségéhez tartozik, mire nézve a' nemzet valósággal megért, azt a' közvélemény, minden illyes szakadaskák mellett is, az ohajtások sorából kétségtelenül jogok polczára emelendi, 's a' véleményi szakadásnak egyedüli sikere legfőlebb az leend, hogy az egy-két évig feltartóztatott „engedély“ engedélyszinét elveszti, 's mint a' kénytelenségnek hozott, és többé sem a' vágyakat sem az igényeket ki nem elégíthető késő

adó, hideg közönyösséggel fogadtatik azon nemzet által, melly azt hála 's köszönet érzelmei közt egy országgyűléssel előbb hangos tapsokkal fogadta volna (emlékezzünk bár az örökváltsági törvény genesisére): ugy én azt is nyíltan kimondom, miképen én a' baladási kérdések sikjani véleményszakadást a' főrendi „oppositio“ megoszlásának ép' ugy nem nevezhetem, valamint e' véleményszakadások miatt a' főrendi „oppositio“ megoszlásától egyáltalában nem tartok; 's a' ki ettől tart, a' ki ezzel fenyegetőzik, annak jellem ócsárló véleményct alkotmányunknak lelkes elsőszülöttei tömegben ugy mint egyenkint nehezen fogják jó néven venni. — Én legalább egészen más véleménynyel vagyok ezen lelkes testületről, 's valamint a' főrendi táblánál illy szokatlan számmal 's helyből nem távozó kitüréssel föltűnését a' legdicsebbnek tartom az időknek diadalai közt, mik surlódásinkból kiörlődtek: ugy akár a' szellemet tekintsem, melly a' „Főrendi Naplóból“ szól felénk, akár pedig eszembe juttassam, hogy maradjon bár alkotmányunk jelen ki nem fejlett állapotjában, vagy terjesztessenek ki jótéteményei Hunnia határai közt mindenkire, mint gróf Széchenyi kívánja, 's én is ő vele: minden esetre nem lesz ember a' magyar földön, kinek „az alkotmány megőrzése 's a' szabadság fentartása“ inkább érdekeben állallana, mint a' magyar mágnások azon részének, mellyről a' „Főrendi Napló“ 483-ik lapján írva vannak a' nemes öntudattal teljes szavak: „Füg-

getlenek vagyunk, mert semmit sem várunk, semmit sem kívánunk senkitől.“ 'S azért ez érdek, e' függetlenség és e' hazafiság nekem kezesek, hogy (Zichy Ödön grófnak azon beszédénél maradva, mellyből a' fentebbi szavak idézvék) nem csak ő rájuk nézve „a' haza és az igazság szeretete azon ragyogó csillagok maradnak, mellyek vezéreik a' political nehéz pályán, 's mellyeket szemök elől el nem veszítnek; de sőt napról napra szaporodandik e' független jeles hazafiak száma, kik ősi alkotmányunk fentartásaért minden áldozatra készek, és Mucius Scaevolával mondhatják: *Est longum post me agmen idem petentium decus.*“ — Ez az én hitem; és valóban e' független jeles hazafiaktól nemzetünk jövődjének kifejtése olly nagy részben függ, 's olly dicső a' polgári erény, mellyre alkotmányunk jóvoltából hivatvák, miképen habár egy-két mágnásnak országgyűlési követté választását azon oknál fogva ohajtsam is, hogy kapesul szolgáljanak a' rendosztályzatok társalgási egybeforrására, mellynek arra, mit az angolok parlamenti jargonjokban „out of doors“ (kapunkivüli) politicának neveznek, igen nagy befolyása van: mindazáltal ezen egy tekintetet 's még némelly különös körülményeket (minők, nézetem szerint, jelenleg Pest megyében egy igen tisztelt barátomra nézve fenforognak) kivéve, hibának

tartom, ha egy lelkes magyar magnás országgyűlési követséget vállal, 's kezeit utasítások által megkötteni hagyva lép oda, a' hol nélkülözhető, és elmarad onnan, hol függetlenebbül munkálkodhaték, 's hol reá szükség is van. — Azonban, ha hitemben mégis csalatkoznám, ha csakugyan akadna valaki (mit egyáltalában nem hiszek), a' ki megsértett hiúságból, vagy tulajdonkép nem is tudom, mi okból, hűtlenné válnék zászlójához: ez előbbtöbb más okból vált volna hűtelessé, mikor aztán, meglehet, a' csalódás még keservebben esik vala. A' derék megmarad helyén, 's őt el nem veszítjük; amazt nem kár elveszteni.

Azonban ne téveszszük a' tért, uraim! Más az önkénynek opponálni, más a' haladási kérdések síkján küzdeni. — Itt a' szerepek gyakran változnak. Valamint az oppositio sorából lehet — talán — hallani, hogy a' házi adó fizetésébeni részesítés kívánsága a' vagyontalanoknak vagyonosok elleni harcza (! — tehát „à bas la canaille!“): úgy más részt azon sorokból, mellyek nem az oppositio sorai, hallottunk szózatokat, merészetket a' haladás síkján versenyre hini a' legerősbekeket is. (Lásd: „Főrendi Napló“ 476 lap.) — De még azok közt is, kik eddig a' haladást vallották jelszavoknak, akadhat egy osztály, mellyről a' Pesti Hirlap 32-ik számának vezércikkében írva van: hogy „barátai voltak a' szabadelműségnek, míg kegyelem színében jelentkezhettek; de a' gondolat fejökre nőtt, 's érzelmöket sérti a' kor, melly-

nek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel"; és ezekről áll — talán — hogy a' Pesti Hirlap, melly ezen kornak organuma szeretne lenni, nem kegyelemkoldulási, hanem jogkivánási hangjával őket a' szabadelműségtől visszariasztja. — Meg kell itt jegyezmem, miképen a' Pesti Hirlap ezen kort, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel, nem teremtette, hanem ellenkezőleg ezen kort teremtette a' Pesti Hirlapot: az hát e' részben is a' kornak idézete, nem idézője. 'S ha vannak, kiket e' kor sért, azoknak visszahökkenése, midőn sikra kerül a' dolog, el bizonyosan nem maradt volna: itt hát a' Pesti Hirlapnak vétke csak annyi lehet, hogy alkalmat nyújtott megtudni ma, a' mi holnap megtörténendik; 's tán ez nyereség inkább, hogysen vesztesség, mert megszününk magunkat mystificálni, 's tudjuk, mi számolásunkban a' téleges, mi a' vételes mennyiség. — Azouban lássuk, tulajdonképen miről van a' szó? Sajnosan megmagyarázza ezt gróf Széchenyi a' 127-ik laptól a' 135-ig, az emberi kebel gyarlóságainak azon igen nevezetes gyónásával, melly őszinteségnek a' millyen szép, ép' olly váratlan — hogy többet ne mondjak — a' lelkes hazafinak tollából, kinek a' honszeretet olly édes szent kötelesség, — azon gyónással, melly — félek — a' nemes gróf egykori panegyristájának szárnya legjobb tollát tépte ki; 's mire nézve a' nemes grófnak leghőbb tisztelői tán szívverőket adnák, ha nem-írottá tehetnék. — Ezen nevezetes gyónás így kezdődik: „Ha köz-

katona volnék, elkinozhatnának, agyonlőhetnének bár tiszser is, de hat pénzecske zsoldombul, mig élek, egyet sem venne el tőlem senki is, mondom egyet sem, mellyet azonban jó kedvemben tán koldusnak nyujtanék.“ — Aztán jó egy másik hasonlat a' királyról és alkotmányról; egy harmadik a' púpos hátról, mellyet ő maga nevetne legjobban, de rögtön vége annak, ki mielőtt maga nyitná meg a' tréfát, gúnyra fakadni orczátlan volna. Végre jó a' magyar mágnás, ki „a' maga előjogait ép' olly szent sajátjának tartja, mint a' véletlenül öröklött pénzt, erőt, véletlen nyert szépséget, jó főt, szerencsét, véletlen nyert népszerűséget, jó feleséget, 's kinek keble, erszénye minden engedményre tárt; ha azonban elbizottságban valaki azt hiszi, hogy szaporábban hajthatna azon czélhoz, melly régóta ki volt tűzve már, még mielőtt tudomásunk volt róla — mond a' gróf — és mielőtt hirtelen keletkeznék, az csakugyan gazda nélkül számol; mert az indiscrete hajtott engedményező foga fejejét mutatja le- mint felfelé, csép mint szurony felé, 's egyetlen egy hajszálnak felső, alsó vagy akár-melly erőszak általi kirántását sem tűri, ámbár édesörömet arra is rááll, hogy egészen megnyirják, de csak jó mód d a l!“ — Befejezéstül pedig: „erősebbek vagytok, megtörtetek, de azért mi vagyunk a' becsületesek, és ti a' rablók!“ — De hogy egy kis fenyegetés se hibázzék, tudunkra adatik, miképen „mig ennyire jutna a' dolog, a' pitypalattyi haladóknak — 's számolhatnak rá —

még többször be kell ütni fejüket!!“ — Ennyiből áll, uraim, a' „magyar mérföldnyi szóalkaton keresztülvitt“ nevezetes confessio! — És mind ez kinek ellenében? Azon hirlapnak ellenében, mellynek legelső szava volt, hogy „csak azon javítás tartós, melly igazságon épült, valódi szükségén segített, 's a' nemzet életéből önkényt fejlett ki;“ — melly azt kívánja, hogy „a' törvény mindenek előtt jogszerű legyen, mert hiú bölcesség az, mellyet a' jog tekintete nem vezet; de a' jogszerűség határai közt kövesse a' józan politica sugalásait, és ne felejtse, hogy a' századokon át emelkedett országépület roppant boltjainak árnyékában millió élet, millió érdek nyugoszik, melly az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kiméletet is követel;“ — és e' hirlapnak ellenében illy szerencsétlen confessio! és kitől? Ugyanazon lelkes hazánkfíától, ki „A' kelet népe“ 111-ik lapján a' Pesti Hirlap feladatául tűzi ki: „azon ügyekezni, hogy a' régi várt minél előbb, de gyökeresen 's nem mindig mázolvá, foltozva lehessen tágitni, reformálni, és úgy, hogy omladozó boltzati alatt egy élő se veszítse életét, hanem nagy és kicsi, hatalmas és gyenge dicsőül felemelkedő falai közt fellelje honát,“ — és a' lelkes hazafítól, ki ezt ír, kinek ezen értelme a' hirlapból idézettel gondolatról gondolatra megegyezik, illy váratlan confessio! egy hirlapnak ellenében, melly még az ősiségre nézve is mindig azt ajánlá, hogy a' bajon úgy kell segíteni, miszerint a' létező érdekek kö-

zül is minél kevesebb sértessék; egy hirlapnak ellenében, melly minden kérdést legelőször is jogszerűség szempontjából szokott fölvenni, 's a' jog tekintetét politicának alárendelni soha sem szokta; melly annyiszor kimondá, hogy a' czél nem szentesít eszközöket, 's még a' jog is jogtalaná válik, ha jogtalan eszközökkel támogattatik; illy hirlapnak ellenében illy confessio! és csépek 's erőszak emlegetése, 's olly fenyegetés! és a' fenyegetésnek sikert készíteni 24 íven át annyi tömérdek gyanusítgatás! — És az ember csak tudhatná, miért? mert a' Pesti Hirlap szerkesztője, annyira szem előtt tartá a' körülményeket, annyira számba vette a' gyarlóságokat is, hogy például a' házi pénzár terheibeni részesülés fejtegetését mindekkorig halasztgatta, mivelhogy azon körökből, melylyek a' gróf szerint minden engedményre olly igen készek, csak a' legelső megpendítésnél is haragos ingerültség szózata hangzott, 's a' vagyontalanoknak vagyonosak elleni harcza emlegettetett; — pedig ez olly kérdés ám, mire nézve a' gróf még a' hadi adó elvállalására is késznek nyilatkozik; és én valóban különös figyelemmel kísérendem a' gyűléseket, hogy a' nyilvánosságnak átadhassam a' minden engedményre kész jeles hazafiak neveit, kik a' gróf szavát beváltva, a' hadi és házi adónak általa javasolt elvállalását indítványozni sietendnek. Erre már csak nem mondhatja senki, hogy a' Pesti Hirlap indiscret bajtogatásra kényszerített valakit; mert a' hadi adó elvállalásának

kérdését elannyira meg nem érett dolognak tartom, miszerint ha mágnásaink részéről nem jött volna indítványba, szavamat kötöm le, hogy a' legközelebbi három év alatt nehezen volt volna felőle a' Pesti Hirlapban szó; de most már természetesen lesz, lenni kell; mert hiszen azon hat pénzecskek egyike, miket gróf Széchenyi jó kedvében a' koldusnak nyujt; — ámbár még illy körülmények közt is kijelentem, hogy midőn a' méltóságos gróf (a' mint következetességétől mást nem is várhatunk) Pest vármegyének országgyűlési utasításokat előkészítő küldöttségében a' hadi és házi adó elvállalására indítványt teend; én, ki olly indiscret hajtogatásról, a' célznak hamarabbi elérésére kergetésről vádoltatom, indítványát ez idő szerint alkalmasint csak a' házi adónak az 1715-iki, 1764-iki 's mostani meennyiség egybevetéséből kijövendő kulcs szerint elvállalására fogom módosítani. — Feljajdul ez a' szerencsétlen confessio, hogy a' birtokot, meg a' születést akarjuk nivellálni, 's a' nyomorult czimeket és előjogokat elkobzani. — Én istenem! bizony, bizony „difficile est satyram non scribere;“ és ezt mind gróf Széchenyi beszéli, a' ki más részről az alkotmánynak mindenkire kiterjesztését indítványozza olly tisztán, mint a' hogy a' Pesti Hirlapban mindekkorig megmondani szabad nem volt, — ő mondja, ki a' Pesti Hirlap irányát helyesli, 's elveit atyai érzéssel magáéinak ismeri! Vagy talán a' pusztá

modor nivellál birtokot és születést, 's ez veszi el a' „nyomorult“ előjogokat? Bizony, bizony — még egyszer mondom — „difficile est satyram non scribere!“ — A' birtokra nézve a' Pesti Hirlapnak elve az, 's azt számtalanszor ki is jelenté: hogy jogszerű tulajdont, vagyis határozottan szólva tulajdont — mert a' mi nem jogszerű, az nem tulajdon — a' status senkitől el nem vehet, a' nélkül hogy teljes tökéletes kárpótlást nyujtana, 's ilyen mellett is csak akkor, midőn a' kisajátítást az ország közjava paraucsolja; 's én e' részben, megvallom, szigorúbb lennék, mint gróf Széchenyit ekkorig egyik másik vállalatnál tapasztalók. — A' születési nivellatióra nézve meg van mondva, hogy e' nemzetben a' nivellatio eszméje nem veszen erőt a' historián. — Czímek? ám tessék bennök gyönyörködni félelem nélkül; a' Pesti Hirlap elannyira nem akarja elkobozni czímeiket, miképen bizonyossá tehetem a' nemes grófot, hogy czíme a' Pesti Hirlapnak egy ember életén át eszébe sem jut; — a' mi pedig az előjogokat illeti: egy gyönyörű előjoga van a' magyar mágnásnak, az: hogy ő született törvényhozó; ehez a' Pesti Hirlapnak sem elve sem modora nem nyult, csak kérte: érezzék, e' szép előjognál fogva mire hivatvák; kinyilatkoztatá véleményét, hogy a' nemzet örömet fogadandja őket vezéreivé; és ez ellen hasztalan lobban haragra gróf Széchenyi, mintha csak azt mondanók: örömet meghagyunk benneteket a' képzeletben, hogy vezéreink vagytok,

mig arra mentek, merre mi viszünk és sodrunk; — ez ellen valóban haszontalan a' feljajdulás; mert hiszen felejtí a' gróf, hogy csak modor ellen szól, 's elvben közöttünk különbség nincs; 's így a' deferált vezéri szerep ellen számtudományi okok szerint legalább addig nem kellene neheztelgetni, mig a' vezérek 's a' vezérlettek czélban irányban nem különböznek. — Egyébiránt illy dolgokra nézve is tisztába kell jóni; a' mystificatiók ideje lejárt, 's azért én egyes véleményemet leplezetlenül kinyilatkoztatom, miképen nézetem szerint egy nemzet politikai életében a' vezéri szerep a' nemzet bizodalnától függ, véleményekben vezér csak az lehet, kit a' közvélemény annak elfogadott; a' közvélemény pedig pusztán szép szeméért vezérré senkit sem fogad, hanem fogad azon tények 's elvek miatt, mikkel a' közbizodalmat megnyerte: itt hát a' vezérség nem valamelly imperatori szerep, hol a' vezérlettekre csak örökös rabszolgai vak engedelmesség vár; itt a' vezérséget a' közbizodalom föltételezi, 's a' melly pillanatban ennek vége van, azon pillanatban lesz vége a' vezérségnek is. Ah! de a' nemzetek nehezen válnak meg a' bizodalomtól, és a' ki egyszer elnyeré, csak maradjon önmagához hű, elveszítui nem könnyen fogja; és senki se vélje, hogy a' közvéleményt vezéreni fogja, halogy a' nemzet gyarlóságainak ügyesen hizelgene. Az ébredés korát éljük, uraim! Gróf Széchenyi nem hizelgés által lön vezérünkké, hanem mert ollyakat tön és tanított, a' miket jóknak

ismertünk el; és vezére marad a' közvéleménynek, valameddig olyakat tesz és tanít, a' miket jóknak ismerünk el; sőt ha kisebb dolgokban tévedni véljük is, valameddig irányban czélban nem különbözik, a' közbizodalom övé marad; — de legyen akárki bár, a' ki vak hódolatot követelve, a' közvéleményt eszméletlen játékköveknek tekintené; vagy ha ezt nem, olly utnak indulna, melyet a' közértelmesség helybe nem hagy, az vezéri levelet önmaga szakitná szét. — És itt van helye kérdenem, 's a' magyar főrendeket kérdenem: érzik e, érezhetik e magokat megbántottaknak az által, hogy a' Pesti Hirlap 14-ik számában, az itt előadott elvek nyomán, kijelentém hivatásukról véleményemet, szerencséseknek vallván őket, ha nevükhöz olly historiai emlékezetek csatolvák, miknél fogva első lépésöknél, melyet a' hazafiság ösvényén tesznek, egy nemzet figyelme fordul rájuk, míg mások e' figyelmet, hasonló személyes tehetség mellett, talán egy egész élet munkaküzdésével sem képesek magokra fordítani; és hibáztam e, midőn azt mondám, hogy helyzetök szerencséjénél fogva a' főrendek hivatvák, nemzetünknek rájuk fordított figyelmét a' közbizodalom megnyerésére használni, — hivatvák, elsők lenni a' munkában, kik elsőszülöttek a' jogokban, — hivatvák, a' nemzetboldogítás és alkotmányos életfejlemény békes ösvényén elől vinni a' közvélemény zászlóját, — kérdem én: nem gyönyörű hivatás e ez? Azonban én a' csábitgatáshoz

nem értek, 's nem is akarok érténi, 's azért nyíltan kimondom: ha volna, ki e' gyönyörű hivatás következtében a' nemzettől azt követelné, hogy minden személyességből kivetkezzék, és megtagadván saját értelmét, őt imperatori teljhatalmú vezérének ismerje el, 's magának a' vakon-követés dicsőségénél egyéb tennivalót ne tartson fen, — a' ki ezt követelné, az megfelejtkeznék magáról, nemzetéről 's e' nemzetnek alkotmányáról; megfelejtkeznék arról, hogy országunk szerkezete nem a' hegyi skótok clan-rendszere, hanem olly alkotmány, mellynek alapja: „nil de nobis sine nobis.“ 'S azért nyíltan ismételem: veletek, általatok, ha nektek tetszik; nélkületek, ellenetek, ha kell. — És miután ezt nyíltan kimondám, tiszteletteljesen kérdezem alkotmányunk elsőszülötteit: nem tartanak e gyalázatnak, olly báb-nemzet tagjainak lenni, nem esnének e kétségbe olly népcsoport jövődjé fölött, mellynek kebelét még csak ennyi önérzet sem dagasztaná? és kérdem: mi van ebben, a' mire gróf Széchenyinek joga volt volna feljajdulni, hogy születést akarunk nivellálni és előjogokat elkobozni?! — elkobozni, gróf ur? és kegyed vádol minket, hogy ingerlünk, — kegyed, a' ki minket rablónak nevez, és megfenyeget, hogy fejünket még többször be kell ütnünk! Ez e a' hideg számoló logica, mellyre nagyságod országlási rendszerét alapította? — Előjogok elkobzásáról tudtomra senki sem álmodik, hanem arról, a' tisztelt gróffal

egyetértőleg, igen sokan gondolkozunk, hogy békes törvényes uton, a' nemzeti meggyőződés önmagábóli kifejlése által, alkotmányunkat kifejtsük, és ha vannak akár itt akár amott olly előjogok, melyeknek megszűnését az alkotmányos kifejlés föltételezi, vagyis inkább mellyeknek megszűnésében áll egyenesen az alkotmányos kifejlés, oda kívánunk dolgozni, hogy mindnyájan, még az illetők is átlássák, miképen igazságosnak lenni nem áldozat, 's ki a' szabadságot megosztja, az nem veszít; melly meggyőződésnek következtében aztán a' királyi felség és nemzet közakaratajából, a' fenálló alkotmányos formák útján és által, az alkotmány kifejtése lépcsőről lépcsőre elkövetkezék. 'S nehogy e' kifejezésem általánossága miatt valaki vádolhasson, hogy fennen hangzó üres szavakat szólok; vagy pedig azon tactica útján járjak, melly az embert két pad közt a' földre teszi: határozottan kijelentem, miképen czímek ellen harcra kelni eszembe sem jutott; a' főrendeknek azon egyedüli előjogát (mert hiszen többel törvény szerint a' nemesség fölött nem is birnak), miszerint az országgyűlésen születésöknél fogva személyes ülésök és szavazatuk van, nem csak elkobozni nem akarom, sőt inkább, nemzetünk political 's alkotmányos körülményei következtében, annak szívem mélyéből örvendek, sőt azt jogaink ótalma 's alkotmányos életünk kifejlése egyik garantiájának tekintem, 's azt gondolom, hogy e' részben

még csak a' coordinatio sem olly szükséges, mint a' királyi városoknál, sőt—tartózkodás nélkül szólva — mielőtt alkotmányunk egy kissé jobban kifejlődnék, nem is kívánatos, miután mágnásainknak csak a karniok 's ezen előjoguk becsét lelkesen érezniök kell, hogy a' nemzetnek 's ebben önmagoknak is legnagyobb jótévői legyenek, 's alkotmányos életünk jogszerű kifejtésének legfőbb dicsősége övék legyen. — Ezen előjogot tehát megtámadni, vagyis (hogy azon szóval éljek, mellyet gróf Széchenyi István szótárában föllelhetni nem véltem volna) ezen előjognak a' többi osztályok érdekeit neki uszítani eszem ágában sincs; ellenben ohajtom, hogy a' ki mint részesül a' közállomány jóvoltiban, akkint részesüljön annak terheiben is: tehát az adó-nem-fizetési előjog lépcsőnkint megszüntessék; — kívánom továbbá, hogy a' javak világában szabadság uralkodjék, azaz: hogy kiki szerezhessen fekvő birtokot, 's azt a' törvény ótalma alatt egyenlő biztossággal birhassa, következőleg a' birtokbirhatási előjog, és az ősiségi nem előjog, hanem bilincs, és szolgaság szünjék meg, de erre nézve is a' fenálló érdekek kimélése tekintetéből határidő szabassék, melly alatt az eddigi törvények engedményével élni lehessen; kívánom, hogy a' birtokosoknak tökéletes kármentesítése mellett, a' munkát, szorgalmat 's közvagyonosságot gátló urbéri állapot expropriáltassék; kívánom, hogy a' milly ótalmat, minő biztosságot ad minden önkény

ellen a' törvény a' legelső mánás személyének, ép' olyat adjon a' legutolsó paraszt személyének; hasonlót kívánok vagyon tekintetében is: következőleg azon előjogot, miszerint más ember vagyónának rovására a' familiáknak (magyarul szólva) financz-operatiók általi conservatiója kezeltek, megszüntetni kívánom; nemkülönb a' hivatalviselési előjogon is tágíttatni, az örökös kiskoruságot szülő népgyámság előjogán pedig fokunkint egy kicsit szűkíttetni ohajtok; végre, a' mint ezek szerint kiebb terjesztetnek az alapok, mellyekből alkotmányunk szelleme politikai jogok gyakorlatát következteté, ép' ugy terjesztessék kiebb az ezen jogokbani részesülés is.

— Ime tehát nyílt vallomásom az előjogokról! †

Ezeknél a' Hirlapban ekkorig nem több volt mondván, hanem kevesebb; a' gróf a' Hirlap elveiben atyailag egyetért, sőt a' miket itt mondok, azokat (kivevén talán a' hivatalviselhetési jogon tágítást, miben azonban ellenkezni bizonyosan nem fog) maga már régen javasolgatja: azért hát alkalmasint joggal mondhatom, hogy ha tollát nem egy bizonyos megfoghatlan boszankodás's a' rémlátásig felcsigázott képzelődés vezérlette volna, elkobzásokról és rablókról és csépekről nem szólvala, még kevesbbé fenyegetőzik; vagy pedig ha mégis fenyegetőzik, ugy—megvallom—nem vagyok képes összeegyeztetni a' nemes grófnak két állítását; t. i. hogy a' magyar alkotmánynak áldása Hunnia határa közt mindenkire kiterjesztessék, de az elő-

jogok el ne vétessenek!! és e' kettőt annyival kevesbbé tudom összeegyeztetni, mivel tán százszor is olvashatni „A' kelet népében,“ mikint roszalja a' nemes gróf, ha újraöntés helyett nyomorult foltozás kerül szőnyegre.

Azonban e' két, egymással homlokegyenest ellenkező állításnak mégis van kulcsa; az t. i., melly a' nemes gróf fenidézett nevezetes confessiójában van letéve, 's melly minden változatokon keresztül csak ennyit mond: én adok engedélyeket, mikor jó kedvben vagyok, kegyelemből is; de óvakodjatok a' követeléstől, mert ha követelni vakmerősködtök, rablót kiáltok, fogam fehérét mutatom, 's nem adok semmit, ha megöltök is. — Ezen őszinte nyilatkozás ellenében, azok után, miket főntebb mondék, hasonló nyílt kijelentéssel tartozom, 's ez ennyiből áll: Alkotmányunk kifejlésének a' nemzet szabad meggyőződéséből kell történni. Minden javításnál meg kell vizsgálnia, igazságos e, a' mit kíván? igazságtalant soha se kívánjon; de a' mi igazságos, azt követelje, a' közvélemény egész erkölcsi súlyának mérlegbevetésével követelje. Ha valakinek ez nem tetszik, róla nem tehetünk; — egy alkotmányos nemzet nem alacsonyíthatja le magát koldusszerepre, — egy alkotmányos nemzet, melly hivatását érezi, 's föllépett a' haladás ösvényére azon nyílt szándokkal, hogy hivatásának megfelelni törekedendik, nem kárhoztathatja magát, néma hallgatásban várni, mikor méltóztatik ama' confessionarius közle-

gény kegyelmesen jó kedvben lenni, 's hat pénzezske zsoldjából egyet vagy mást tán koldusnak vetni. Nyomorult, gyáva nemzet volna az, melly alkotmánya daczára, minélfogva joga van megkívánni, hogy semmit róla nélküle, kegyelmi készsége alapítaná jövendőjét — kegyelmet még fejedelmétől sincs joga kívánnia; de igazságot még attól is, kinek joga van jó kedvből alamizsnát nyújtani, joga van rossz kedvből nem nyújtani; pedig magán a' nemes grófon látjuk, hogy a' rossz kedv néha a' legnagyobb embernél is beköszönt. „Humour has sometime his hour with every man.“*) En hát részemről hazám jövendőjét ingatag szépsélytől függőben látni nem szeretném; és a' melly nemzet ezt nem érezi, annak kebeléből hibázik minden életelem, annak jövendője nincs, az csak egy „elő szobor,“ vagy inkább egy váz, mellynek csontjait életizmok helyett sodronyok fűzik össze. — És így, tiszta becsületes akarral, de a' hasonlóan tiszta becsületes akaratú véleménykülönbség iránt teljes türelemmel, azok közé tartozom, kik jogot 's igazságot követelnek, az elmesurlódás mezején mindenkit szabad közremunkálásra hinak meg, miszerint megvitassuk, e' vagy ama' javaslat igazságos e? 's ha igazságos, a' „logikai egymásután“ szabálya szerint korszerű e? de ha látják, hogy a' közvélemény mind egyik mind másik kérdésre igennel felelt, annak a' törvényes-

*) A' szépsélynek van órája minden embernél.

ség morális súlyával követelését nem függesztik fel attól, valljon e' vagy ama' magas állásu hazánkfia jó kedvben van e? És ha volna ezen alkotmányos nemzet tagjai közt, ki a' közvéleménynek azt felelné: „adtam volna, ha nem követeltek, jó kedvemből; de mivel követeltek, kegyelmes már nem lehetvén, igazságos lenni nem akarok:“ annak azt felelnők: — — de nem, nem fogunk elménczkedni; — csak azt felelnők, hogy hasonlít az adóshoz, ki hitelezőjét így utasítja el: fizettem volna jó kedvemből, de mivel követeled, fillért sem adok; — és e' hasonlatot tán nem egészen rosszul választám, miután gróf Széchenyi mondá, hogy nem népnevelés, nem ez, nem amaz, hanem bizonyos kötelességérzet felébresztése van napi renden; a' kötelesség pedig adósságtermészetű, 's remélem, senki sem lesz, a' ki tagadná, hogy makacsságból ki nem rugni, kegyelmesdiségi daczból a' hazán boszút nem állani, bizonyosan azon kötelességérzethez tartozik, mellynek a' nagyérdemű gróf 15 év óta olly lelkes hazafisággal engedelmeskedik, 's mit — remélem nemes lelkületétől — kegyelemnek sem tart, sem kíván tartatni. — „Igen — mondja talán a' méltóságos gróf — de minek mind ez? miután a' készség megvan, 's édesörömet ráállunk mindnyájan, hogy egészeu is megnyirjanak, de csak jó móddal;“ — mire egész alázatossággal azt felelem: nyirni, sem jó sem rossz móddal, senki sem akar; mit nevez

a' nemes gróf jó módnak? nem tudom; ha talán azt, a' hogy „A' kelet népe“ írva van: ugy azt követni jónak nem tartom; a' Pesti Hirlap egyébiránt a' magyar főrendeket meg soha nem támadta, valamint a' nemességet, polgárságot 's parasztságot sem; hanem megtámadta a' visszaélést, szeretetlenséget, kicsapongást, a' mint egyeseknél vagy cotteniáknál, bár itt bár amott mutatkozott; minélfogva meg sem tudnám fogni, miért kel a' nemes gróf harczra ellenem, hacsak az alulról, bár méltó leczkézés türhetlenségét nem emlité; különben pedig a' nemes grófnak fenidézett confessióját a' magyar főrendek confessiójának részemről nem tekinthetem, — nem, a' kiemelt mindenre készség tekintetében; mert például már csak a' házi pénztár terheibeni részesülésre nézve is hallottuk a' vagyontalanoknak vagyonosak elleni harczát emlegetni; — vélemény tekintetében szinte nem; mert a' nemes gróf igen jól tudja, hogy a' tennivalók logikai egymásutánjára nézve is sokan vannak főrendeink között, kik a' nemes gróffal egyet nem mindenben értenek; mint például a' nemes gróf a' hasznos ismereteket terjesztő egyesületet (melly véletlenül „alulról“ indítványoztatott) még első keletkezési eszméjében is nevetségessé tenni iparkodik: ellenben, hogy másokat ne említsek, gróf Batthyány Lajos azon egyesület létesítésére 500 ezüstforinttal adakozott; — de a' Pesti Hirlap elleni antipathiában sem vehetem a' nemes grófot főnemeseink organumának; mert há-

lás érzéssel mondhatom, hogy ez osztályban számosan vannak, kik a' Pesti Hirlapnak barátai, 's annak, általában véve, még csak modorát sem roszalják (általában, mondom, mert egyes szavakat, szóalkatokat, sőt czikkeket én magam is roszalok, 's mig a' nemes gróf annak csaknem minden eddigi czikkeit fölvehetőnek itéli, én nyiltan megvallom, hogy sok czikk föl vételét csak részint a' körülmények szentségtelen kényszerítésével, részint a' hoszas fontolgatásra időt nem engedő 24 órai rögtönzés kénytelenységével menthetek), sőt főnemeseinek közül a' Pesti Hirlap nem csak barátokkal, pártfogókkal, hanem dolgozótársakkal is dicsekedhetik; de tekintsük bár a' nemes gróf nyilatkozatát a' magyar főnemesi rend nyilatkozatának, igen könnyű lesz a' dolgot egyeztetni: méltóztassanak sietni a' kegyelemmel, hogy követelni időnk ne legyen. Azonban akár mint legyenek is ezek, annyi bizonyos, hogy a' közszellem az, mellynek ébresztését a' Pesti Hirlap magának feladatul tűzte ki; melly feladatot egynémellyek gyarlóságávali coquettirozásnak feláldozni jónak nem vélném, mivel hogy csak azon javítást hiszem állandóan gyümölcsözőndőnek, melly a' nemzeti meggyőződésből önkényt fejlett ki; és ha ezen feladat közben egy-két hazánkfia történetesen engedne is a' hiúságos gerjedelmeknek, ha igazán bánatná érzelmeket a' kor, melly jogot 's igazságot követel, a' veszteséget minden esetre sajuálanunk kellene, azonban több mint bő pótlékot nyujtana he-

lyette a' nemzet fölébresztett közszelleme, — olly gazdag pótléket, miszerint úgy gondolom, hogy a' Pesti Hirlap károsnak, vagy szakadást okozónak e' részben sem fog mutatkozni.

A' második rém, mellynek szemébe kell nézni, az: hogy a' hatalom valami rosztat akar (tán épen a' főrendi oppositio megoszlását), midőn a' Pesti Hirlapot élni hagyja. — Erre az előrebocsátottak után már igen röviden felelhetni; mielőtt azonban felelnék, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a' kik „A' kelet népe“ némelly helyeiből ezen gyanusitást huzzák ki, a' nemes gróft minden bizonynyal nem jól fogják fel; mert hiszen meg kellene emlékezniök, mikép a' nemes gróf mindig azon volt, hogy a' nemzet és kormány közti bizodalom kötelékeit szorosabbra fűzze, ne pedig szaggassa, 's azért is mindig arról törekedett a' nemzetet meggyőzni (311.), hogy „a' kormány szándoka nem rossz“: már most hát gróf Széchenyi politicalai következetessége bizonyosan joggal megkívánhatja, hogy ellenkező irányt, ellenkező törekvést róla senki föl ne tegyen; — azonban tagadni nem lehet, akadnak, kik e' rémet emlegetik. Nézetem szerint ez még azon időknek viszhangja, mikor egy nagy hazánkfia, ki egy jeles megyének 7 országgyűlésen át édes hazánkhoz rendithetlen jellemmel örökké hű követe volt, 's kit a' nemzet közbánata kísért sirjába, — egykoron az országgyűlésen bizonyos indítványt tön, de midőn látná, hogy azt a' királyi

személynök pártolja, indítványát visszavette; „mert — úgy mond — én ugyan most is jónak találok, a' mit indítványoztam: de valami bajnak kell benne lenni, miután innen pártoltatik.“ — Ezt mint curiosumot följegyzé ugyan a' chronograph: de én úgy gondolom, csak tréfa végett; mert saját belátásának e' tulságos bizalmatlansággal azon érdeemes hazánkfa valóban nem nagy dicséretet mondott volt. Azonban hozzon ez időkről majdan ítéletet a' historia, multak multjának előzményeiben meg fogja lelmi az ariadnei fonalat, melly őt a' bizalmatlanság kútfejehez elvezérlendi; annyi minden esetre igaz, hogy e' kornak immár vége van; a' fejlődő nemzet eszmél, 's öntudathoz jutva, nem ösztön-, hanem okszerűleg intézi lépéseit, 's a' jót, mivel jó, örömmel fogadja, akárhonnán jő. Az 1836-iki országgyűlés e' részben, mondhatnók, korszakot tön; mert több mint egy kérdésben tapasztalók, hogy a' kormány mind azon engedélyeket, miket a' nép javára indítványozott, egyenesen az ugynevezett oppositio segedelme által vitta ki. Akkor is akadtak, kik a' „timeo Danaos et dona ferentes“ -t emlegeték; akadtak, kik gúnyolgaták az oppositiot: látná meg, mikép csak a' kormány kezére dolgozik, melly nem akar egyebet, mint az adó fundusát szaporítani. — Akarjon bár, a' mit tetszik: „weis ich doch, was ich will“ — mondá marquis Posa-val az oppositio; a' népnek sorsán akarok javítani, akarnek erkölcsi engedélyekkel, mert csak ezeké az

állandó siker; de nem tehetem; e' helyett anyagiakra szólitanak fel, 's én elfogadom, mert a' népnek ez is javára válik, 's én ezt ohajtom. — Így veszem én föl a' jelen állapotot is. — Miután a' mult országgyűlésen országos dolgaink azon fokra értek, hogy a' haladás szüksége a' kormány részéről is nyiltan elismertetnék, természetesnek kell találnunk, hogy az eszmecsere 's elmesurlódás nyiltabb tért nyer; mert hiszen e' nélkül alkotmányos nemzetnél, mellynél hozzájárulása 's beléegyezése nélkül a' legroszabb törvényt sem lehet jóra változtatni, a' javítva-haladás lehetetlen. — Ez a' dolgok természetében fekszik; ki a' czélt akarja, annak akarni kell a' törvényszerű eszközöket is: azért hát nézetem szerint a' legszívesebb örömmel 's bizodalommal kell megragadnunk ez alkalmat; mert meg lehetünk győződve, hogy akármi czél rejlenék is a' háttérben, minden lépés, mellyet ez uton teszünk, hazánkra nézve minden esetre nyereség. De valljon mi lappanghat a' háttérben? Én ugyan nem azon uton jártam, járok 's fogok járni, mig csak élek, mellyen a' kormány titkaihoz juthatni: annyi erőt azonban mégis tulajdonítok szememnek, hogy a' szitán átlátni képes vagyok. És én a' dolgot ekképen látom: Gróf Széchenyi azon ohajtását fejezé ki a' mult országgyűlésen: bárcsak a' kormány alkotmányos szemüvegen tekintené dolgainkat, 's vezérelvül venné föl, hogy az alkotmányos Magyarországot más uton módon kell kormányozni, mint a' nem-

alkotmányos tartományokat. A' mult országgyűlés vége óta ugy látszik, ezen ohajtás már nem pusztá ohajtás: kormányunk tehát — csekély nézetem szerint — azt gondolható, hogy ha nemzetünk kifejlődésének szabadabb tért nyit, ez által egy részről alattvalóinak boldogságát mozdítja elő, a' mi tisztében áll; más részről pedig a' magyar nemzet bizodalját szorosb kapcsolatokkal magához fűzi; és hogy e' részben nem rosszul számolhatott, mutatja épen e' napról napra növekedő bizodalom, mellynél kormányuk nagyobb kincse nincs; és ha az 1823-iki események megbizonyították a' világnak — mint gróf Széchenyi a' „Világ“-ban mondá — hogy „Magyarország fejedelme hatalmas ur, mert élő fiatal nemzetben uralkodik,“ és ha — ismét gróf Széchenyi szerint („A' kelet népe“ 267 l.) — 18³⁹/₄₀-ben „olgy gyönyörű lelkesedéssel vívott a' magyar, minővel ha mind belülről mind kívülről pro aris et focis megvi, nincs hatalom, melly csorbát ütne nemzeti 's alkotmányos szüzeségén,“ — valóban, midőn a' kormány Europa színe előtt nyílt homlokkal mondhatja: „im! nézzétek e' nemzetet! mennyi erő, mennyi ifjuság, mennyi lelkesedés lakja kebelét, 's napról napra mint fejlík, erősödík, lelkesül, és e' nemzetet én hozám nem csak soha nem tántorítható hűség, de naponkint erősödő bizodalom is köti:“ én valóban csekély eszemmel ugy gondolom, ezt mondhatni

mégis csak nyom valamit a' világpolitica mérlegében; és ezt mondhatni, azt hiszem, nem rossz számvetés. — E' nézetet látszik igazolni a' nemzet és kormány közös érdeke, nemzet és kormány közös dicsősége; miért is nem látom okát, miért keressünk a' háttérben mellékes czéllappangást, miután a' dolog magyarázatára ez a' kulcs, úgy látszik, elegendő; még kevesbé helyeselhetném pedig a' haszontalan scrupulositást, melly — nem tudom, minő gyanakodás miatt — vonakodnék használni az ajánlkozó alkalmat, mellynek mezején, ha csak egyetlenegy eszmét hoztunk is tisztába, minden lépés, mellyet előre tevénk, nyeretlenné többé nem tehető nemzeti nyílt nyereség. És valóban különös véleménynyel lehetnek a' kormány belátásáról, a' kik úgy hiszik, azért enged szabadabb mezőt az elmesurlódásnak, hogy az oppositiót megoszlassa, 's a' nemzet figyelmét magáról elfordítsa. — Ez a' tactica ollyasmihez hasonlítana, mintha valaki fáklyavilágot gyujtana a' sötétben olly czélből, hogy a' figyelmet magáról elfordítsa; — a' ki egy nemzet kifejlődésének szabadabb tért nyit, az nagyon csudálatosan számolt volna, ha úgy hinné, hogy a' fejlettebb nemzet kevesbbé fog rá figyelni; hiszen e' fejleményhez épen az tartozik, hogy a' nemzet éberebb, 's mindenre, mi a' közérdekbe vág, nagyobb figyelemmel van, és így kormányának eljárására is; mert semmi sincs, a' mi közelebből, közvetlenebbül érdekelné, mint épen ez. —

Az oppositio megosztásáról pedig már szólottam : itt tehát csak , a' dolog természeténél fogva , azon meggyőződésemet nyilatkoztatom ki , hogy a' jogai védelmére mindig kész magyar , bár a' haladási kérdésekben száz fractióra oszlanék is (a' mi magában is csak úgy volna káros , ha e' megosztás mellett egészben nem haladnánk) , mindig egy tömegbe fog összeforralni , valahányszor jogot és alkotmányt védeni kell , és fog olly lelkesedéssel vinni , mint vívott 18³⁹/₄₀-ben korán sem egy vagy más individuumért , hanem a' köz nemzeti jogokért , miket a' véletlen (ha úgy tetszik) ezen individuumokkal ugyanazonított , 's mellyeket a' gróf maga „legszentebb nemzeti jogoknak“ nevez , 's mint illyekért maga is vívott lelkesen , férfiasan.

— Végezetül még meg kell jegyezmem , miképen a' nemes gróf tévedésben van , midőn a' 99-ik lapon állítja , hogy a' Pesti Hirlap megjelenése előtt „hirlapban a' könyvvizsgálat tágabb kört nem engedett még , mellyben a' szabadelműség szabadabban gyakorolhatná lelki erejét.“ Én e' tágabb kört , még mielőtt a' Pesti Hirlapnak csak híre is keletkezett , a' magyar időszakai sajtó egyik másik termékeiben vettem észre , 's épen ez észrevétel ösztönzött , mint már fentebb mondám , elvállalni a' szerkesztést ; később ismerni vágyván , mennyire csak lehet , a' tért , mellyre számolhatnék , a' könyvvizsgálati , szabályokkal megismerkedni törekedtem ; minélfogva bizonyosan mondhatom ,

hogy a' szabályok, mellyek szerint a' könyvvizsgálat minden hirlapra 's így a' Pesti Hirlapra nézve is kezeltetik, már régiebbek, 's tulajdon azok, mik szerint napfényre jöttek más hirlapokban azon czikkek, mellyeknek napfényre jötte a' még csak eszmében is sokkal később keletkezett Pesti Hirlap szerkesztését elveimhezzi hűséggel elvállalhatni reményt nyujtott.

Átolvasám az eddig irottakat, és nekem úgy látszik, hogy futólagos elmélkedéseimben vannak adatok közbeszöve, mellyek az olvasó közönségnek talán nyujtanak dolgokról 's körülményekről annyi felvilágosítást, miszerint a' Pesti Hirlap elleni egyes vádak méltánylását kinekinek bölcs belátására bízhatnám. Azonban, kivált azon oknál fogva, nehogy valaki bizonyos dolgokról véleményemnek hátratartásáról vádolhasson, nem mellőzhetek némi részletes taglalgatást.

P r o g r a m m a.

A' nemes gróf az 59. lapon programját ad egy hirlapról, a' minőt ő jelen körülményeink közt kívánna. Én e' programjáról úgy vélekedem, hogy annak egészen megfelelni, azt mint ideált valósitani, talán sehol, Magyarországon legalább, sajtonk 's egyéb mindennemű állapotaink körülményei

közt, bizonyosan nem lehet; 's ha mégis lehet, én nem érzek magamban annyi tehetséget (sőt egy pontra nézve akaratot sem), hogy azt valósíthatnám; de bár van egy pont benne, mellyet én nem helyeselhetek: mégis az egészet együtt, e' kis árnyékoldala daczára, czélban olly üdvösnek, eszközlésben olly hatalmasnak hiszem, miszerint bizonyossá merném tenni a' nemes grófot, hogy ha ezen hirlap-ideált valósítandja, minél hamarabb be fog a' Pesti Hirlapon teljesedni, mit annak már születésekor én magam jósolék: hogy erősebb előtt le kell a' szinpadról szállania, mert illy hirlapnak ellenében nem érdemlené meg az életet. De hiszen mit a' nemes gróf a' 214-ik lapon csekély tollamnak egyik értéktelen szülöttjére nézve igen helyesen megjegyzett, hogy t. i. arról nincs mit vitázni: „miért nem irtam valami jobbat, miután dat pira, dat poma, mint a' latán mondja, és roszt ember, ki többet tesz, mintsem bír,“ ez igen alapos észrevételt az egész Pesti Hirlapra nézve igényelni bátorodom, bizonyossá tevén a' tisztelt grófot, hogy nem sok ember van az egész hazában, ki olly kevéssé volna megelégedve a' Pesti Hirlappal, mint én magam. De mivel a' nemes gróf ideálját valósítani gyöngé vagyok, mivel távolról sem felelhetek meg azon magas várakozásnak, mellyet csekély személyemről — mint több helyen mondja — táplált, 's alkalmasint az egész honban csak maga táplált: kérem, ne vegye bűnnek gyarlóságomat, 's ne kiáltson nemzetgyilkolónak, mivelhogy hir-

lapom nem valósítja azon programját, melyet ő velem soha sem közölt; 's ne kiáltson annyival inkább, mivel egész politicalai életemben nem volt alkalmam olyast tenni, mi a' grófot illy magas várakozásra jogosíthatá. Országgyűlési 's törvényhatósági tudósításaim csak mások gondolatait tolmácsolák; az, mit a' nemes gróf „áldozati nimbusnak“ nevez, legfőlebb csak jogokhozi szilárd ragaszkodás körül foroghatna: 's így én valóban oka nem vagyok, hogy a' nagyérdemű gróf olly, minden alap nélkül tulesigázott várakozással fogta kezébe, következőleg olly csalódással is tette le kezéből a' gróf állítása szerint előre felhőkig emelt hírlapot, melyet előre felhőkig emelni már csak azért sem lehetett, mivel megjelenése előtt egy héttel szerkesztőségemről én magam is még csak egy szót sem tudtam. Illy körülmények közt tehát még nagy szerencsémnek tarthatom, hogy hírlapom irányában és szerkezetében legalább némelyekre nézve közelítőleg eltalálhatám azon — általam egész tökélyben soha nem valósítható — programját, melyet most a' gróftól kitűzve látok. — Nézetem szerint pedig vannak illy pontok. — Nevezetesen a' gróf feladatul tűzi ki a' Hírlapnak: „hog्य körülményekhez képest majd halkkal, majd gyorsabban izgatni a' nemzeti testet.“ (Erre az izgatásra, mint körülmény szerint elismert szükségre, bátorkodom olvasóim figyelmét előre kikérni.) A' Pesti Hírlap bevezető czikke pedig így szól: „Tegyük közzé, nemzetivé öröm- és bánatnak, hűség- törvényes-

ségnek, bajnak hiánynak minden érzetét, melyet a' nemzet szívében egy hangrezgésre találni, köz, magas és szent érdekek jogosítanak.“ — E' kettő, gondolom, egészen egyre megyen. — „Hasson ma a' szenvedelmek lecsillapítására, majd ismét — ha kell — a' végítéleti tárogatóként életre 's kötelességteljesítésre riaszszon fel“ — mond a' gróf. — Ez, általában véve, a' Pesti Hirlap idézett szávaiban befoglaltatik; alkalmazási tekintetben pedig bátorodom sok mások között a' szenvedélyek lecsillapítása iránt emlékeztetni a' hevesi történeteket, az ifjuság közt jelentkezett ferde irányt, a' játékoságot, a' más ajkuak iránti gúnyos szeretetlenséget tárgyazó cikkekre; — a' kötelességébresztés pedig mindannyiszor előfordul, valahányszor törvények iránti tiszteletlenséget, visszaélést, vagy közérdekek elhanyagolását észrevenni gondolám. — E' részben tehát ismét megegyezünk. Mondja továbbá a' gróf programája: hogy „az elkülönözött részek egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velük jobban megismertetni, eldiribolt erönket egy-egy célra egyeztetni“ — volna egy illy lapnak feladata. — Erről a' Pesti Hirlap előszavában írva van: „Szabad tért nyitunk az észnek, értelemnek, jóakaratnak, hogy szükkeblőséget mint elbizakodást egyaránt kerülve, vak előszeretet, vak előgyülölség nélkül, higgadt kebellet 's ama' mérséklettel és illedelemmel, melly a' jó száudék és igazság bélyege, megvitassák és előkészítsék a' napnak nagy kérdéseit, mikben a'

honnak jövedője rejtezik, — miszerint mindenik törvény egy-egy socialis meggyőződést mondjon ki.“ Itt hát elv, irány ismét egyre megy. A' nemes gróf ugyan szememre veti, hogy habár szándékom ez volt volna is, a' tacticát tévesztettem el, mert egyesülés helyett „az eloszlási, naprul napra inkább elágazó örvény százszorta aggasztóbban tántog, és kézfogási, egyetakarási tekintetben mint vert had naprul napra kisebb csoportokra szakadozunk, mióta egünkön feltámadt a' Pesti Hirlapnak lángözone“ (337 l.): de én ennek ellenében bátran hívom fel tanúmnak nemzetem közéletét, 's nyílt homlokkal merem állítani, hogy a' gróf rémet lát, eleven képzelőtehetségének kísérteti szülöttjét, 's nemes gerjedelme hevében felejtí, hogy azon mult téli pesti kör, mellynek a' nemes gróf tisztelt középpontja volt, nem a' nemzet még, 's hogy az ő fölhevülésében a' nemzet legtávolabbról sem osztozott. Jól tudom én, hogy a' Pesti Hirlapnak tömérdek ellensége van, 's ez máskép valóban nem is lehet; tudom azt is, hogy a' Pesti Hirlap 's annak szerkesztője sok megtámadásnak van kitéve: de ez mind illeti a' Pesti Hirlapot, nem a' közdolgokat; mert ezekre nézve bátran hivatkozom az egész országra, hol van egyetleneg vármegye, mellyben bomlásnak-indulás mutatkoznék? ellenben én nevezhetek törvényhatóságokat, mellyekben a' szenvedélyek meghiggadtak, az engesztelődés közszelleme naponkint erősödik; hivatkozhatom a' nemzet és kormány közti bizoda-

lom növekedésére; említhetek közérdekű nagy kérdéseket, mellyek a' nemzeti közvéleményben egy hatalmas lépéssel előbb állanak, mint állottak 1840 végével; említhetnék elveket 's eszméket, miknek helyességét a' nemes gróf nyíltan elismeri, mellyek mintegy köz-elfogadás fokán állanak olly körökben is, hol kevés hónapok előtt még említésök is hallatlan volt. — Távoly vagyok én a' gondolatától, hogy ez örvendetes tüneményt a' Pesti Hirlapnak tulajdonítani vakmerősködjem, ez volna valóban minden igények legnevettségesebke: de annyi minden esetre bizonyos, hogy a' Pesti Hirlap ezt nem gátolá, és el nem rontá, sőt a' nyilvánosság 's időszaki sajtó természetében fekvő hatásnál fogva, a' többi hirlapokkal együtt 's egyetemben, annyiban talán előmozdítá, mennyiben gondolatokat és gondolkozást ébreszteni minden hirlapok segítenek; a' minthogy valóban tapasztalhatók, mikép egy korszerű eszme, melly az időszaki sajtó egyik vagy másik organumában feltűnt, kisebb nagyobb körben végiggyűrűzött édes honunknak sok vidékein, és nem egy megyében, nem egy városban láttuk, mikép az ige testté is lön. — És vegyük bár a' javítási kérdéseket, mik a' Pesti Hirlapban ekkorig szőnyegre kerültek, remélni merem, mindeniknél ki fog ötleni az ügykezet, meggyőzni minden néposztályt, hogy a' javítás minden résznek közös érdekében áll. — E' részben is azon czél felé iparkodik tehát a' Pesti Hirlap, mellyet a' gróf programmájában ki-

tüzve látunk. — De ott van még az is: hogy „nem arról kellene vitatkozni, valljon kell e tenni? mert ez a' többségtől már rég elfogadva van; de azt kell fejtegetés tárgyaul venni: mit kelljen művelni, 's ezt mi módon? tehát a' teendők sorát okszerinti logicába szorítani, és kijelelni a' felette nehéz egymásutánt.“ — Erre nézve a' Pesti Hirlap előszavában ezeket irtam: „Nem az a' kérdés közöttünk: haladjunk e, avvagy megálljunk, mikint Józ sue napjáról irva van? hanem az, hogy: mit és mikint?“ E' részben tehát elvileg tökéletesen egyetértünk; a' mi az alkalmazást illeti: mindenek előtt megjegyezni kérem, hogy a' Pesti Hirlap sokkal rövidebb idő óta él, mintsem az olly „felette nehéz egymásutánt“ kijelelését bevégezhetne volna; lám a' grófot nem kötötte le munkájában a' tömördek változékosság szüksége és ezer parancsoló körülmény tekintete: mégis miután hónapokat dolgozott, miután munkája folytában többször ígérte, hogy leplezetlenül feltárja rendszerét, — végtére mégis csak máskorra-biztatással kell beérnünk. De figyelmet érdemel azon kedvetlen körülmény is, hogy okom volt gyakran panaszkodni a' Pesti Hirlapban, miképen az időszaki sajtó hatáskörét kevésbé méltányolják épen azok, kik ez uton legtöbbet tehetnének, mivelhogy a' nemzet bizalmában magas fokon állanak; gyakran mondtam, hogy az időszaki sajtó csak ugy felelhet meg jótékony rendeltetésének, ha az egész nemzeti értelmesség raktárává lesz; és itt őszintén megval-

lom, hogy a' Pesti Hirlap részletes fejtegetések tekintetében reményemnek mindeddig meg nem felelt; mert azon kitünő capacitások közül, kiknek közredolgozására számolni bátor valék, némellyek egyébbel levén elfoglalva, nem léptek a' térre, mellyen őket mint tájékozó vezérpontokat a' nemzet, mondhatnám, fájdalommal nélkülözi; de van olyan is, mint például maga a' nemes gróf, az erősbek legerősbike, ki a' helyett hogy a' részletes fejtegetésekben a' nemzeti értelmességnek vezérlő segedelmére föllépett volna, mennykövekkel sujt le magára az eszközre, mellyel azon jót eszközölhetni; sőt annyira megy, hogy ámbár a' sajtószabadságot elméletileg az áldások legnagyobbikának mondaná: mégis azt, ha valljon jó 's tanácsos volt e minálunk a' sajtónak szabadabb mozgást engedni? gyanusítva kétségbe hozza. — Hogy pedig én mint szerkesztő a' részleteknek minden legkisebb körülményen keresztülvitt hosszú fejtegetéseivel csak ritkán léphetek föl, 's inkább csak az alapelveket jegyezem ki, mik a' részleteknek öngondolkozás általi kifejtésére számítvák, a' dolog természetében fekszik; mert hiszen szerkesztő vagyok, kinek csak a' mások által nyújtott anyagok elszerkezése is minden idejét elfoglalja, úgy hogy én részemről megvallom, külföldön sem ismerek hirlapot, mellynek szerkesztője a' szerkesztés mellett csak ennyi eredeti dolgozatokkal is lépne föl hirlapjában, mint én a' Pesti Hirlapban; 's így tőlem még hosszabb, még

részletesb fejtegetéseket kívánni, mondhatnám, képtelenség volna (a' mit hiszen a' gróf tán nem is kíván, sőt azt is sokalja, a' mit irok): ellenben igen is jó számolás és általam forró hálával fogadandó jó számolás volna, ezen fogyatkozáson segíteni, 's akár egészben, akár pedig — mint például Bezerédj az urbéri viszonyok, Szentkirályi az ösiség, gróf Teleki Domokos 's még egy más hazánkfia Erdély, Bernát Zsigmond a' vallásos unio, Fáy András egyebeken kívül a' nemzeti játékszin ügyében tön — egyes kérdésekben a' részletes fejtegetést munkarészül tűzni ki, melly fejtegetésekkel a' lapot magát egységi viszonyba hozni hogy a' szerkesztő soha el nem mulasztja, köztudomásra hivatkozni bátorkodom. — De hiszen ép' a' most idézett 's még idézhető több jeles uevek bizonysgot tesznek, miképen habár nem minden név tűnt is fel ekkorig a' Pesti Hirlapban azon körből, mellyet a' nemes gróf vezértestületnek nevez: még is tűnt fel ekkorig is annyi név 's e' nevekkel annyi részletes fejtegetés, hogy az ezer alakú változékosság mellett, melly political hirlapoknál életföltétel, a' még csak félévet élt, már is egy vastag könyvvel megtámadott Pesti Hirlap szemrehányást bizonyosan nem érdemlett. — A' mennyiben pedig ezen fejtegetések törvényhozási tárgyak körül forognak, mikre nézve a' nemes gróf „szoros tudományilag kimért rendszeres egymásután“ kijelelését igényli: szabad legyen kérnem, engedjen időt, 's legyen türelemmel véleményem iránt, miszerint

én azt gondolom, hogy ezen systematicus resuménak ideje majd csak az országgyűlést megelőző utolsó félévben lesz; addig eszméknék kell fejlteni 's eszméknék kell surlódnai a' téren, mellyet a' közel jövő feladatához tartozandónak a' közvélemény mintegy kijelel. — De nekem ugy látszik, hogy a' nemes gróf nem akar azon álláspontra lépni, mellyből egy hirlapnak belgazdaságát intézni kell. Ő megirá „Stadium“-ában a' XII törvényjavaslatot; — ámbár, mint a' következés mutatta, nem épen mindenre nézve volt szerencsés a' körülmények szerinti logikai egymásutánt eltalálni, minthogy némelly dolgot (példaul az urbért) kifelejtett, mit a' közvélemény legelső szűkségnek tartott; másokat fölvetett, mikre nézve adja isten, hogy a' közvélemény a' jövő országgyűlésig elég erőre fejlődjék, akkoron azonban még bizonyosan fejlődött nem vala; ismét másokat javasolt, mikre nézve azóta véleménye tökélyesedett, ugy hogy most azoknak ellenkezőjét javasolná *). A' nemes gróf, mondom, megirá XII javaslatát, és azzal könyve befejezve lön. Hahogy hirlapot hasonló szoros tudományi rendszerrel írna: hat hét alatt, bármelly szóbőséges modor mellett is, alkalmasint bevégezné hirlapírását; mert hat

*) A' „Stadium“-ban az volt, hogy a' nemes adómentesen birjon minden nemesi földet; ma pedig már általános adózás javasoltatik kivétel nélkül. Ez azonban korán sem ellenkezés, hanem csak időszerinti fejlemény.

hét alatt bizonyosan elmondhatná a' legközelebbi országgyűlésre jós „stadiumát“, hacsak a' büntető-törvénykönyvet §-ról §-ra előkészíteni nem akar-ná, a' közönség által minden bizonynyal nem olvasandót. — Mennyire azonban a' hirlapirási szempont, a' szerkesztés hatalmát haladó körülmények 's idő és helyismeret engedék, még a' logikai egymásutánra nézve is bátran állithatom, hogy ki a' Pesti Hirlapot figyelmére méltatta, bizonyosan fel fogta találni a' szerkesztőnek e' részbeni véleményét, mert az több helyütt világosan és határozot-tan kimondatott. Lehet, hogy e' vélemény hibás: de lehet, hogy a' grófé lesz hibás, ha egyszer megtudtuk, mi az övé; itt a' végítélet minden eset-re a' közvéleményt illeti, 's én nem fogom magamat megszégyenítve érezni, ha okokkal mutattatik meg, hogy hibáztam, midőn kimondám, mit tartok első betűnek a' nemzeti munkás erő kifejtése ABC-jében. — Ezeket valóban nem azért fejtegetém, hogy a' Pesti Hirlap programmáját vagy oeconomiá-ját igazoljam, mert erre nézve igazolásra nincs szükségem; nyiltan léptem föl a' közönség előtt szándékommal, 's a' részvét és pártfogás, mellyet a' Pesti Hirlapnak, illy hatalmas név megtámadása mellett is, tapasztalnia szerencséje van, nem nim-busokra, nem várákosásokra, hanem tényekre épül, mivel a' Pesti Hirlap előre még csak hirdetve sem volt; de fejtegetém azért, hogy megmutassam, mikép a' nemes gróf megtámadása nem az értelem-nek szoros tudományilag kiszámolt szülöttje, ha

nem csak egy megfoghatlan ingerültségből eredett boszankodási syllogismus; mert hiszen ép' azon uton ügyekszem járni, mellyet a' gróf programmája jelel, csakhogy járok csekély tehetségem 's nehéz körülményeink mértéke szeriut; a' gróf pedig ideált kíván, mit egész tökélyben valósítani én képes nem vagyok, de talán senki, 's így — legalább „A' kelet népe“ után ítélve — a' gróf magasem; és pedig elannyira nem, hogy hacsak ép' ellenkező modorral és tacticával nem írná hirlapját, mint a' minővel könyvét írta, saját programjától sokkal messzebb tévedne el, mint a' menyire attól a' Pesti Hirlap távolban jár; és pedig eltévedne azon egyetlen pontra nézve is, mellyet programmájából mint olyat kell említenem, mire nézve merőben ellenkezünk nézeteinkben; ő t. i. olly hirlapot tartana jónak, melly a' szerencsésb születésűeket áldozatokra csábítgatná, az alantabb állókat pedig egy kis béketürésre édesgetné. — Ez az a' tactica, tisztelt olvasó! mellyel az ember két pad közt a' földre kerül; ez az a' bizonyos határozatlanság, mellynek political színe nincs, melly midőn mindenkivel jól akar lenni, mindenkivel igen rosszul van; — a' kinek tetszik, ám irjon illy hirlapot, egy nemzet életében sok színvegyület, sok árnyéklat van, és egymás mellett mindenik megfér; a' Pesti Hirlap programmájában ez a' csábítgatási édesgetési czél kitűzve nincs, 's mig én szerkesztem, belé sem jő; sőt inkább ohajtom, és ebben átom nemzetem jövődjének „nemtőjét“, hogy

igazság és jogérzet hasson át e' honban mindenkit, és törvényszerűséggel párosult öntudat ébredjen még a' legparányibbnak lelkében is; de mondhatom azt is, hogy a' nemes gróf, eddigi munkái után ítélve, hasonlóképen mindent jobban tud, mint csábítgatni 's édesgetni; eddig még soha nem is csábítgatá nemzetünket, 's ezért bírja is a' köz nemzeti tiszteletet; legujabb munkájában pedig ettől ismét igen távol van, mert én legalább kevesebb csábítgatást, de nagyobb türelmetlenséget más ember véleménye iránt, határozottabb csallhatlansági igényt, nagyobb gyámuoki követelést, mindentroszra magyarázni törekvést, az ellenséges indulatoknak felriasztását és — hogy szavaival éljek — egymás elleni uszítását soha nem véltem észrevenni, mint „A' kelet népében“ észreveszek, azon tisztelt gróf munkájában, ki azt véli napi renden lenni, hogy jobbra fordulva csábítgassunk, balra fordulva édesgessünk. Méltóztassék a' nemes gróf megengedni, hogy ezeknek ellenében kimondjam: miképen, nem említvén a' puztán philanthropicus ügyeket, hol — igenis — irgalomra- 's áldozatra-buzdítás kell, 's miknek a' napi szükségeket nem mellőzhető hírlapok által bizonyynyal figyelembe nem lehet nem vétetniök, minden egyébre, nevezetesen a' javítási kérdésekre nézve a' Pesti Hírlapnak kitűzött elvei közé tartozik, azt mutogatóni, hogy „mit az igazság követel, annak elfogadása nem áldozat, hanem kötelesség mások iránt és kötelesség saját érdekeink iránt; az így elismert igaz-

ság létesítésében azonban követni a' józan poli ica sugalásait, mellynek nem szabad felejteni, hogy „az ezredes országépület boltjai alatt millió élet, millió érdek nyugoszik, melly az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kiméletet is követel.“ Meglehet, hogy ezen ut nem olly sima, mint mellyet a' nemes gróf ajánl; meglehet, hogy véleményemben csalatkozom: ám méltóztassék czáfolgatni, de czáfolkul ne használjon gyanusitást, ne ijesztszen fejtetőrészekkel, ne iparkodjék e' szakadozott nemzetben, hol a' rémlátás különben is olly igen honos, egy szegény hirlapszerkesztő ellen folingerelni a' kormányt, föllázítani mindenkit, a' kinek csak birtoka, czíme, előjoga van, és mozgásba hozni a' hatalomnak féltékenységét; mert ez mind nem ok, hanem szenvedély, mit a' nemes gróf már csak azért is mellőzhetett volna, mert a' 269-ik lap szerint bizonyosnak hiszi, hogy „a' Pesti Hirlap, ha eddigi modorja mellett marad, hitelét napról napra soványabbra öröli, kiesik a' divatbul, 's elfelejtetik, vagy megsemmisül;“ a' miből szoros tudományilag egyenesen az következik, hogy egy illy lap bizony legroszabb akarattal sem gyilkolhatná meg a' nemzetet, de még csak azt sem, kit a' nemes gróf e' szó alatt sejdítenül ért.

Szerkesztés. — Népszerűség.

„Tisztán állott előttem — ugy mond a' gróf a' 97-ik lapon — a' szerkesztői tiszt-

nek majdnem kigázolhatlan bokrosságu feladása, 's azért nem is vártam eleinte csudákat, mert csaknem lehetetlen annyi megrögzött, megcsontosult és ellentétben levő érdekek közt diadalmasan keresztültörni, — tudtam azt is, mennyit kell sokszor tenni ad captandam benevolentiam, csak hogy az embert meghallgassák.“ — „Nem lehet tehát nem helyesleni, hogy publicumának nevelése volt a' Pesti Hirlap szerkesztőjének legelső célja (248—249 l.), mert mit ér olly hirlap, mellyet senki nem olvas.“ — Azonban a' 251-ik lapon már bizonyos gyanusító gúnnyal mondatik, hogy „a' szerkesztőnél a' közelébbi érdek a' rá nézve ,enyim' felé tulhajolt, azaz újságát coûte que coûte „teljék mibe telik“, bártörök bár szabad, népszerűvé kívánta tenni“, — 's (257 l.) „népszerűség utáni szomjának mindent alárendelt,“ — és (136 l.) „olly uton indul, melly egyenesen mind az alkotmányt veszélyezteteti, mind a' magyart;“ — de mind a' mellett is a' nemes grófnak (142 l.) „nincs a' szerkesztőnek sem személye, sem eddigelé kitüntetett legfőbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hirlap ellen legkisebb kifogása;“ — csak az a' baj, hogy „hiányos és visszás tacticája 's ros

modorja által sirba dönti a' magyart;" de azért „beune már is sok jó van, 's folytatását legőszintébben ohajtja, sőt megszüntét valódi közcsapásnak tartaná“ (143 l.); 's azért azt csupa pártfogásból forradalomra vezető, nemzetgyilkoló lapnak kiáltja ki, 's ellene hatalmat és félelmet, büszkeséget, gyarlóságot, makacsságot, hiúságot és minden emberi szevedélyt felkölteni ügyekszik; ámbár „ha eddigi modorjából, a' szivandalgások és szivsugalások modorjából ki nem lép“ (ez a' magyart sirba döntő hirlap), „okvetlenül kiesik a' divatból, és elfelejtetik, vagy megsemmisül“ (269 l.).— Ezeket korán sem azért állítám így össze, hogy következetlenséget mutogassak; mert igen jól tudom, miképen az illy kiszaggatott szóalkatocskák egészen más értelműek, ha saját helyükön 's logikai kapcsolatokban, mint mikor így összeillesztve tekintetnek; hanem ohajtám a' nemes grófnak saját munkája tükörében megmutatni, mikint bánt a' Pesti Hirlappal, 's milly gyöngé mezőre áll azon megtámadó, ki a' megtámadottat önnön példájával illy fegyverekre szöli fel. -- Egyébiránt, az idézetek nyomán, csupán a' népszerűség-hajhászási vádra nézve tartozom egy kis felvilágosítással a' nemes grófnak.

Ezen vád eredetét veszi némelly szavak bal-magyarozatából, miket a' nemes gróf a' Pesti Hirlap 14-ik számából kiszaggatott. Azt mondám t. i , hogy „szép hivatás vár olly hazánkfiára, ki-

nek a' születés vaktörténete olly nevet adott, mellyhez érzelemmagasító historiai emlékezetek csatolják, mert csak szólnia, csak tennie kell az irányban, mellyet hazafiság jelel, 's első léptében felkarolja őt ama' roppant erő, mi nélkül ma már az ébredés korában egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni — a' népszerűség. Hiú törpe lélek az, melly népszerűséget mint czélt vadász, de rossz számoló, melly azt könnyelműn eljásza. Legyen bár nagy, de nagyot nem tehet; hasonlíthat a' mágnestűhöz, melly a' hajónak utirányt mutat, de utra soha nem mozdíthatja.“ — Ez volt, a' mit én mondék, 's ebből a' nemes gróf egészen ellenkező értelmet von ki, nem akarom mondani: szörszálhasogatásból, mit ő rabulismusnak szeret nevezni; hanem alkalmasint azért, mert hirlapírásnál a' rövid epigrammaticus styl kénytelenség lévén, midőn hoszan nem írhattam, homályossá lettem. — Csakhogy nem hibáznék talán, ha megkérném a' nagyérdemű grófot, méltóztatnék irántam követni, mit egykor gróf Dessewffy től maga iránt követelt, midőn Montesquieu szavaira emlékezteté, miszerint ha egy írónál az általános szándokot jónak látjuk (pedig a' nemes gróf nem csak szándokom tisztaságát kétségbe nem vonni kegyeskedik, de sőt irányomat is helyesli, 's elveimet jobbára magáéinak ismeri), sokkal ritkábban csalatkozunk, ha a' kétértelműeknek látszó helyeket az általános jó szándok szempontjából ítéljük meg, mint ha részileg rossz értelemben vesszük.

Általán véve, midőn a' nemes gróf általi megtámadtatásomat olvasnám, nem tagadhatom, gyakran rémlett előttem, mintha jelenleg azon szerepet vette volna föl ellenemben, mellyet 10 év előtt a' „Taglalat“ tiszteletreméltó szerzője von fel ő ellenébeu, 's mintha igen gyakran emlékeztethetném a' nemes grófot egyre másra tulajdon azon szavakkal, mikre ő egykoron a' „taglalót“ emlékezteté, minthogy azon mély tiszteletnél fogva, mellyel a' gróf iránt — „bár tépje személyemet tetszése szerint“ — változatlanul viseltetni soha meg nem szünöm, igen elevenen szoktak tartalomdús iratai emlékezetem előtt lebegni.

Ezen népszerűségre nézve már a' tisztelt gróf abban akad fel, hogy a' roppant erő általi felkaroltatást említettem; mert — ugy mond — a' mechanica törvénye szerint nem a' felkarolt, hanem a' felkarolók visznek: tehát ime! kibukkan a' „veres fonal,“ mutatkozik a' felsőbbiséget nem tűrő tömegek erejére hivatkozás, melly felkarol, 's „viszi és sodorja a' felkaroltat, ha magát mint lelketlen törzsök felkaroltatni engedi, azon ki nem gázolható tévutakba, melyekbe eddigelé minden féket szakasztott, szenvedelmeit követő nép eljutott“ (88 l.); miből aztán még azt is következteti, hogy a' Pesti Hirlap „az ábrándozások édes mámorába ugy belésülyeszti a' népet, miszerint jaj annak, ki a' nép csalhatlan inspiratióinak vakon nem hiszen“ — És

mind ez, uraim, ezen egy szavacskából: „felkarolás“, melly szavacska az én szótárom szerint, midőn nem a' mechanicáról, hanem a' keleti saját-ságaiban olly drága kincset bíró magyar nemzet polgári életéről van szó, csak annyit teszen: hogy a' nemzet az illy választottat bizodalmaival ajándékozza meg, melly bizodalmat, ősi szokás szerint, a' hajdani királyválasztásoktól le a' megyei, sőt tán helységi tisztválasztásokig, felkarolással szokott a' nemzet bizonyítani, 's a' felkaroltat nem csak nem sodorja, sőt inkább vezérének tekinti. — És ha már az érdemes olvasó átvizsgálja, egyetlen szavacska értelmének szörszálhasogató elcsavarásából minő roppant irtózatossá dolgok következtek, Bacon inductivus rendszere nyomán, a' nemes grófnak — — talán értelme által? — nem, uraim! hanem képzelőtehetsége 's keblének hevült indulata által: bizonyossá teszem, hogy „a' kelet népébeni“ minden gyanusítással épen így jár.

Az idézett népszerűségrőli elmélkedés más szavakkal ennyit teszen (ha már csakugyan magyarázni kell): Hajdan, míg nemzetünk többsége tétlen nyugalomban tespedt, egyes emberek intézhatték a' nemzet sorsát; de ma már az ébredés korát éljük, eljutánk eszméletére alapjogunknak, melly biztosít, hogy „semmit rólunk nélkülünk“: ma hát már a' nemzeti meggyőződésnek 's nemzeti akaratnak hozzájárulása nélkül egy alkotmányos nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni. A' ki tehát nemzetével jót vá-

gyik tenni, nemzeti meggyőződést kell gerjesztenie, a' nemzet akaratát kell megnyernie; erre pedig, t. i. az akarat megindítására, okvetlenül szükséges a' nemzet bizodalma; mert a' ki iránt a' nemzet bizodalommal nem viseltetik, vagyis más szóval: a' kinek népszerűsége nincs, az hasonlíthat a' mágnestűhöz, melly a' hajónak utirányt mutat, utnak de soha nem indíthatja. Ez, gondolom, nem a' leghibásabb okoskodás, minden esetre olyan, melly nem nyújt a' grófnak okot 's alapot, a' Pesti Hirlap szerkesztőjét gyanusítani, hogy népszerűségi szomj által vezéreltetik a' szerkesztésben, és ennek mindent magánál és másnál alárendel. Annyival kevesbbé volt pedig oka a' nemes grófnak népszerűségi nemtelen szomjról 's az 'enyim' felé tülhajtó közelebbi érdekről, vagyis más szóval: vastag haszonlesről vádolni a' szerkesztőt, mivel annyira elmagyarázott szavaimban világosan megmondtam: 1) hogy a' népszerűség csak azt karolja fel, a' ki szól és tesz az irányban, mellyet hazafiság jelel: — és valóban a' ki más irányban szól és tesz, az népszerűségre az ébredés korában nem számolhat; — 's azért megmondám: 2) hogy hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czélt vadász; pedig csak nem képzel tán még a' nemes gróf is olly balgán-ostobának, hogy felüssen a' hiúság, törpelelkűség bélyegét valamire, 's mégis azt tűzzem ki czélul magannak nyilvános életében. — Nem, gróf ur, nem! népszerűségnek nem szabad czélnak

lenni; de ha valaki hazafi tettei által szerencsés volt nemzete bizodalját elnyerni, vagyis népszerűvé lenni: olly hatalmas eszköz (de nem czél, hanem eszköz, szent és magas czélokra) van kezében, miszerint talán nem épen rossz logicával mondtam: 3) hogy rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza. — És azért valóban haszontalannak mondanám, ha olly igen szép nem volna, mit a' nemes gróf a' 88-ik laptól a' 91-ig mutogat, t. i. hogy azok a' valódi nagy emberek, kik „szent felmagasztaltatásukban a' népszerűséget úgy mint fejedelmek kegyelmét lábaikkal tapodták, hogy embertársaik javára, ha máskint nem lehetett, vérükkel is megvásárolják az örök igazság diadalát.“ És a' gróf hiszi (91 l.), hogy ha kisszerű szörszálhasogatásokba nem ereszkedem, ebben vele tökéletesen egyetértek; — igenis, nemes gróf! én illy szörszálhasogatásokba nem ereszkedem, én ebben tökéletesen egyetértek, sőt felejttem a' sárt, piszkot, szemetet, mit a' gróf fejemre szórt; felejttem, hogy e' hitet neki megköszönjem, 's férfias kézfogással tegyem le eskümet nagy hazánkfia kezébe, hogy e' hitéért soha nem lesz oka elpirulnia, e' hitben csalatkozni soha nem fog. Nyomorult poriszem vagyok én, nemes gróf, és (istenemre! nem szerénykedő hiuság mondatja velem) a' leggyöngébbek egyike vagyok; de a' léleknek ezen erejére nézve versenyre merem hinni a' legerősebbeket; 's mióta sok botlásokon keresztül férfikort érve, tisztába jövök ennagammal, állítsanak bár szem-

közt egy félvilág-uralta hatalommal, állítsanak szemközt felbőszült milliók népdühével, e' kebel a' maga meggyőződését csak egy hajszálig is soha fel nem áldozá, és feláldozni soha nem fogja, hanem hű marad örökön az ígérethez, mit lapjaim 1-ső számában mondtam, hogy „sem a' hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaim heve soha el nem tántorít.“

Még egyszer köszönöm, szívem mélyéből köszönöm a' grófnak, hogy illy hitre méltónak tartott; — de kérdem: miért vonja meg tőlem egyik lapon, mit a' másikon önkényt megadott? miért illet a' rút váddal, hogy népszerűségi szomjnak minden egyebet feláldozok? — Kiről lehet ezt joggal mondani? Csak arról, ki a' nemzet előítéleteinek, hiúságainak, szenvedelmeinek hizeleg. — 'S ki merné ezt a' Pesti Hirlapról állítani? Hiszen ép' ellenkezőről vádol a' gróf; arról: hogy minden mocskot napfényre vonok, 's a' megrovásra méltó kivételeket szabálynak veszem. — Az ifjúságot gyanusítja a' nemes gróf, mintha engem bálványozna; 's engem, természetesen, hogy viszont az ifjúságot bálványozom. Ám kérdezem: ki mennydörög az ifjúságra az elkeseredett feddés szózatát ki-méletlenebbül, mint én tevém, midőn a' heves vér indulatát tévutakra láttam fordulni? Amott, olly körökben, mellyeket szabadelműeknek ismerünk, lélekvásárlás kezdett lábra kapni; 's ki volt, a' ki füleikbe harsogá, hogy a' szent szabadság őket nem ismeri, és álarcz a' kép, mellyet viselnek? —

és hol volt egy kicsapongás, melly ellen kikelni, hol egy darázs-fészek, mellybe belényulni visszaborzadtam, midőn engedtetett 's lelkem ismerete parancsolá? — Nem, uram, nem! a' népszerűséget nem így vadásszák; 's ha ez uton mégis föllelném, azt legalább soha nem vadászott, de mivel bűn nélkül, mivel keblem hitének szűz megőrzése, értelmem elveinek soha meg nem tagadása mellett nyerém, mondhatlanul becses kincsemnek tekinteném, és nagyon vigyáznék, hogy azt könnyelműn el ne játszam. — Helyesen — mondja a' gróf — csak az a' kérdés: mit tesz, könnyelműn eljátszani? — Erre a' felelet igen egyszerű. Eljátsza népszerűségét, a' ki alapos okokat nyújt a' népek gyanakodni, hogy kit bizalmával megajándékozott bizonyos irány, bizonyos elvek és bizonyos érzelmek miatt, eltávozik az iránytól, elvektől ('s ez elveknek természetes következményeitől) és érzelmektől, mellyek miatt őt bizalmával megajándékozta. És ha valakinél ezen eltávozást nem az „enyém“ felé hajlás nemtelen ösztönéből, hanem pusztá negédből 's a' gyermekkori balitéletekkel rokon viszketegségből véli eredni: arról azt szokta mondani, hogy: ez népszerűségét könnyelműn játszotta el. — Népszerűségét könnyelműn eljátszaná még, nézetem szerint, általában minden alkotmányos nemzetnél, de különösen a' „keleties“ magyarnál az, a' ki kényszeríteni akarná a' nemzetet, hogy az ő, bár legbölcsebben kigondolt terve szerint „systematic“ éljen; a' ki megtagadván

a' nemzet tömegétől minden önállásu személyessé-
séget, a' legjobbat akarná ugyan vele, de ezt a' jót
autocratorilag vagy legfőlebb oligarchailag akar-
ná; — eljárászaná pedig ez által népszerűségét,
mert alkotmányos nemzeteknek van bizonyos öne-
gisége (subjectivitása), melly magát tárgygyá vagy
eszközzé sülyesztetni önbecsének érzetében nem
engedi, mellyet bizonyos örökös gyámkodás, bizo-
nyos kegyelmi szín bánt, minthogy általa megfosz-
tatva érezi magát a' jónak önerejéből kifejtése
örömétől és dicsőségétől; mivel az alkotmányos
nemzeteknek van bizonyos nemzeti értelme és van
bizonyos nemzeti érzelme; 's amához a' legdicsőbb
logicával is hiába fordul, ki ezt maga ellen fölzu-
dította. — És ezért hatalom a' népszerűség, és
ezért rossz számoló, ki azt könnyelműn eljárja. —
Ezeket irván, távol volt tőlem minden czélzás; az
alkotmányos élet természetéből és a' magyar jellem
sajátságiból gondolám ez elméletet levonhatni; ha
volna e' honban, ki magát találva érezné: csak
rajzom helyességét bizonyítaná; annyit bizonyosan
mondhatok, hogy ha a' nemes gróf úgy véleked-
nék. ő lebegett szemeim előtt ez irás közben: ép'
ugy csalatkoznék, mint csalatkozott, midőn a' „Hi-
vatas“ című czikket magára vette; hiszen hogy
annak írása közben gróf Széchenyi István szemeim
előtt nem lebegetett, már csak abból is világos,
hogy ott buzdítás van olly hivatásra, mellynek a'
nemes gróf — a' nemzetnek közhálájára — nem
csak régóta már megfelelt, sőt mellyet — mond-

hatnám — ő saját dicső példájával mintegy kijelölt.

De midőn a' népszerűséget alkotmányos nemzeteknél mint eszközt a' jóra fontosnak tartom, egyszersmind hiú törpe léleknek vallom, ki azt magának czélul tűzné ki; mert hiszen az nem tudná ma, mit fog akarni holnap; annak kebelében nem volna hitnek és meggyőződésnek szent ereklýéje. És ezért téved a' gróf, midőn azon váddal illeti a' Pesti Hirlap szerkesztőjét, hogy népszerűség utáni szomjában publicumának növelése volt legfőbb czélja. — Itt a' gróf czélt és eszközt öszszezavar. — Igaz, és már fentebb is mondtam, és újra mondom: hirlap életének legelső föltétele, hogy sokak által olvastassék, hacsak csak subventiójából nem akar egy pár száz olvasó mellett teugdödni (mi nekem egyáltalában nem kényerem), és erre figyelemmel lenni iparkodtam, és mindenkor iparkodandom: ez azonban korán sem a' „mit“, hanem a' „mikint“ -et illeti; mert ez csak eszköz, nem a' czél maga. — A' Pesti Hirlapnak van színe, vannak elvei; ezen elveket soha sem titkolám, ezekhez hűtelen soha sem leszek, sőt a' legszilárdabb meggyőződéssel fogok hozzájuk ragaszkodni, annyival inkább, minthogy ezen elveket gróf Széchenyi István is helyesli, melly helyeslésben elveim helyességének újabb garantiáját találok. És itt van a' czél. E' czélra már — nem tagadom — olly modort ügyekeztem választani, melly leg sikeresebben eszközölhetné, hogy a' gróf által is

jóváhagyott elvekkel minél több ember megbarátkozzék, vagyis (a' gróf mondása szerint) hogy a' Pesti Hirlap népszerűvé legyen; más szóval: hogy a' Pesti Hirlap elvei is népszerűekké legyenek. És ha csakugyan igaz volna, mint a' gróf mondja, hogy e' részben nem a' legroszabul számolék: azt gondolom, szoros tudományilag nem megtámadást, hanem pártfogást várhaték attól, kinek elveit népszerűekké tenni segitettem. — E' szerint nyugodtan elmondhatván, hogy közös elveinkből, a' gróf által atyai érzéssel magáéinak ismertekből, sem népszerűségzomjuak sem más akárminek legkisebbet is fel nem áldozék, — azt hiszem, beváltottam a' Pesti Hirlap előszavában tett ígéretemnek egyik részét, mi-zerint fogadám, hogy meggyőződésemtől polgártársaim heve el nem tántorít: legyen hát szabad megkérnem a' nemes grófot, engedje beváltanom ígéretemnek másik részét is, melly így szól: sem a' hatalmasok komor tekintete el nem tántorít.

Szív és ész.

„Országlási rendszerem alapja—mond a' gróf a' 156-ik lapon — hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országlásban egyedül az

észnek szabad működni, a' szívnek ellenben jóra nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. — Ebből áll az egész. — És „ezzel már rég eléállott volna a' gróf (153 l.), ha szinte bizonyos nem volt volna, hogy illy okoskodásra a' magyar nem érett még;“ — (154 l.) „általánosan most sem hiszi, hogy illy tárgyul hidegvérrel surlódásra megértünk volna“ (szegény értelen magyar!): tehát „korálja is e' tekintetben fellépését;“ de mivel „attul tart, hogy majd igen is késő jő, ám tehát isten nevében (155 l.) egyencsen megmondja, miben hibáz a' Pesti Hirlap szerkesztője, egyedül abban, hogy a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólana“ (153 l.).

És itt a' nemes gróf egy szép lélektani értekezést tart, megmutatandó: mikint van külön köre az észnek, és külön köre van a' szívnek is; 's egyik a' másiknak körébe ép' olly kevésbé vághat, mint szem és fül egymáséba (160 l.). — Illy általános elméletek fölött vitázni, alkalmasint henye dolog volna; mert nem egy új bölcselkedési iskola alapításáról van szó, hanem arról: valljon a' Pesti Hirlapnak akármellyik ezikke kiállja e jogszerűség, igazság és józan politica szempontjából a' bírálatot? — Ha igen: ugy jó, 's gondolom, hiába fognók ellene vetni, hogy a' szívhez, észhez, vagy akár a' hátgerincezhez szól; ha pedig ki nem állja, azaz vagy jogtalan, vagy igaz-

ságtalan, vagy legalább politicátlan: úgy rossz, és haszontalanul mentenők azzal, hogy egyenesen csak az észhez szól. — Így van a' dolog országglási rendszerrel is. Mind ezt pedig csak specialis tárgyakra vagy vezérelvekre alkalmazva bírálhatni meg, 's nem lélektani abstract bölcészettekkel; 's ha gróf Széchenyi e' helyett egy általános criteriont állított volna fel, mint például Bentham, melly minden egyes politicalai tan helyességének megbírálásában mértékül szolgálhatandott: ez nekem alkalmasint biztosabb utmutatásul szolgált volna, megismerhetni a' hirlapszerkesztésben eddig elkövetett hibáimat 's tévedéseimet, mellyek — fájdalom! — bizonyosan igen bőven vannak, következőleg azon hibákat jövendőre kikerülhetni is, mint a' minő utmutatásul szolgál a' szív-'s észrőlí philosophema. Azonban kucsul hozaték fel, 's így nem lehet hagynom észrevétlenül.

„Ha emberek végett nem, úgy nem tudom, mi végett van a' társaság“ — mond egykor Sieyes, 's ez bár franczia, mégis sokkal inkább értelmi szó, mintsem a' gróf is ne helyeslené. — Az országglási tudomány tehát nem ollyan, mint a' számtan, melly a' mennyiség eszméjének pusztja jeleivel foglalkodik. Az országglási tan számvető részében emberek a' számok; ép' azon emberek, kik a' számvetésnek egyszersmind czéljai is. A' status egy adott mennyiség, mellynek factorait, az embereket, venniük kell a' minők, venniük kell

egészben, a' nélkül hogy e' vagy ama' lénytöredéket kedvünk szerint a' számvetésből kitörölhetnők. Már pedig (távol a' tudományos szabátosság igényeitől) az, a' mit a' gróf szívnek nevez, ép' ugy lényeges része az emberegésznek, mint az ész; 's így minden országtani számvető, ki a' szívet számolásából kifelejt, vagy épen ki akarja törölni, mondhatni, szám nélkül számol, és cél nélkül is. — Igenis, az ember egy öszhangzó egész, mellyet individualitásában ugy valamint statust-alkotó összeségében önmagával öszhangzásban kell tartani, nem pedig egyes részeit egymástól elválasztani, vagy épen ellentétbe hozni egymással. 'S így, midőn emberről van szó, jónak csak azon tant vélhetem, mi szerint az ész javalja (helyesli), mit a' szív akar, 's a' szív akarja, mit az ész javal. Én tehát, a' gróf — szívet észről elválasztó — rendszerének ellenében, bátor vagyok tisztelettel kérdezni: valljon nem biztosabb lélektani alapokra lenne e azon rendszer építve, melly a' szívet az észszel egybeolvasztani, 's emberi viszonyokat illetőleg bármiről szóljon, mindig olly modorban szólani ohajtana, hogy ész és szívet egyaránt megnyerjen állításának? Mert, mint mondám, az ember egy egész: jónak és okosnak kell lennie, hogy tökéletes legyen. Ezért áll a' morál elválaszthatlan kapocsban a' politikával; ezért igazak Berzsenyinknek a' gróf által is (Hitelében) idézett bölcs szavai: „Minden országok támasza, talpköve a' tiszta erkölcs.“ — Lám!

ez csak a' szív körébe tartozik, 's az ész körében csak a' jog lakik; de bár nem következik, hogy minden, a' mi erkölcs, egyszersmind jog is legyen: annyi bizonyos, hogy jog nem lehet, a' mi magában erkölcstelen.

Nem tudom, mit tart a' nemes gróf a' status végczéljának; de bármellyikét kövesse az eddig ismert iskoláknak, vagy tűzzön ki magas lelki tehetségeinél fogva valami újat, jobbat minden eddiginél: csekély értelmemmel is magamra merném vállalni, hogy végczélját az emberi lélekharmonia eme' rendszerével öszhangzásba hozom: ellenben azt is megmutathatnám, hogy akármit tartson bár a' status czéljának, azt szív nélkül elteljességgel nem érhetni. — De olly gyakran fordul elő a' gróf munkájában némi szójárás, hasonló ahoz, mi Bentham tanjának alapját teszi: „a' lehető legnagyobb számnak lehető legnagyobb jóléte“, miszerint valóban csudálkoznom kell, hogy midőn politica és erkölcstan között a' legszorosabb kapcsolat van, a' nemes gróf mégis Bentham Deontológiáját nem fogadta el, holott political criterionát elfogadta. Pedig bizony Deontológiája igen alkalmas kulcsot nyújt a' lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb jóléte rendszeréhez. Okosság és jóakarát (prudence et bienveillance) a' két ikercsillag, mellyet embernek minden tényben követni kellene, 's mellyre vég-analysisben minden jó cselekedet visszavihető, legyen bár az magános emberi vagy közpolgári vi-

szonyt illető; és bizonynyal félszegnek, hiányosnak, sőt igazságtalannak fog higgadt taglalat után minden emberi tény, minden polgári institutio és minden törvény bizonyodni, mellyből akár az okosság, akár a jóakarat (emberszeretet), vagyis másképen: az ész, vagy a szív, hiányzik; és az országlási tan mestersége tán ép' abban áll: e' kettőt összeegyeztetni, nem pedig különszakítani; miből aztán természetesen következni vélem, hogy ki a közvéleményre hatni kíván, mind a' két kútfőből kell merítenie: emberszeretetbe mártott tollal kell az okosság javaslatait szavakba foglalnia; más szóval (mint nem tudom ki mondá): gondolatait a' szíven kell keresztüleresztenie. —

Midőn e' szerint elmondám az alapnézetet, mellyet a' Pesti Hirlap szerkesztésében követni jónak véltem, távol vagyok a' csalhatlansági igényektől, távol a' hiedelemtől, hogy minden, a' mit irtam, e' nézetnek megfelel tökéletesen: ügyekezndem mégis megmutatni, hogy a' miket a' gróf általános vádjai támogatásaul kiszemelt, bár a' szívhez szóló hangon írvák, mégsem félhetnek a' ész taglалásától, csak taglалjon az ész, 's ne a rémlátó hevült képzelet; vagy ha egyik másik állításom ki nem állhatná az ész taglалatát: legfőbb is ollyannak bizonyodnék, hogy elmondhatnók róla, mit a' nemes gróf maga is mond: „rosz ember, a' ki többet tesz, mintsem bír;“ de országfelforgatónak, nemzetgyilkolónak bizonyára nem; — ezekről azonban alább leszen szó:

itt csak az iránt akartam véleményemet megmondani, hogy talán nem a' legbiztosabb alapon épül azon „országglási rendszer“, melly a' szívet számolásából kifelejtí, sőt hogy még csak ezen kifelejtés lehetőségének hiedelme is a' legszembetűnőbb önmystificatio, a' mint ezt gróf Széchenyi kézzelfoghatólag igazolja.

De minő bizonytalan mértéket is nyújt az illy általános, magában vagy semmit sem jelentő, vagy ha jelent, az emberi természettel össze nem hangzó theoria, azt épen a' nemes gróf mutatja meg, midőn elméletének gyámolául példákra hivatkozik. — Felhossa Angliát, 's ellentétbe helyzi a' francziákat. „Nézzük az angolt — ugy mond a' 180-ik lapon — miért olly nagy? egyedül azon gyökérok következtében, hogy habár nem is rendszerezve, 's üdvre egyedülileg vezető elv szerint, legalább valami nemzeti köztapintatnál vagy bizonyos szerencsés véletlennél fogva, jobbadán az értelem köréből kormányozza magát.“ — „A' gallus ellenben, lehető legfényesb 's annyira csábitó tulajdoninak daczára, a' szabadságban örökleg ujoncz, aránylag ahoz, a' mi lehetne, vajmi alárendelt utakon botorkál (184 l.); mert országglási tekintetben jobbadán az érzelem és képzelet körében forog“ (185 l.). — Nem akarom ez utóbbi állitással ellentétbe hozni ama'

korábbít, miszerint csaknem minden civilisált népek (pedig, gondolom, a' francziák is csak ezek közé tartoznak) már kifejlődésük tetőpontjára eljutottaknak mondják; még kevesebbé van szándékomban a' nemes gróf angol sympathiában gáncsoskodni, sőt ezen sympathiáit édes hazánkra nézve nagy szerencsének tartom; — csak azt akarom némileg kitüntetni, hogy az angolnak általam is bámult nagyságát az értelem köréből kormányzás elve nem fejtí meg, sem a' francziák állását az ellenkező. Huzzunk egy kis egyenvonalt, ha úgy tetszik, 's maradjunk csak azon eseményeknél, mellyek ezen nemzetek állapotjára a' leghatározóbb befolyással voltak. — Ezek közé tartoznak főképen a' vallásos surlódások és a' revolutio. — Irtózatosa Franciaország történetében a' vallásos belháborúkról szóló lapok, az értelem kormányát rajtok bizonyosan hiába keressük; 's ha van e' közben történet, mellyről borzadással kell elmondanunk: ezt nem a' szív, hanem a' szívtelen hideg political számolás, ördögi lélekkel művelé, — bizonyosan ilyen a' Bertalan-éj. — Ellenben nézzük az angolokat: nekik ördögi észszel kiszámolt Bertalan-éjök nem volt; de mit mondanánk azon önmagát olly bölcsen kormányzó népről, melly keleti rabszolgasággal bódolt VIII. Heurik szultánszeszélyeinek; melly négy kormány alatt vallását négyszer változtatá; mellynél a' fanatismus kitűrőbb dühös szüvedélylyel 's hosszabb ideig szaggatá legvéresebb harcokban a'

nemzet kebelét, mint bármely más népnél; melly nyolcz millió lakost vallása miatt — mondhatnók, még csak tegnapig — minden political jogokból kitagadott, 's nyolcz millió polgár helyett nyolcz millió ellenséget nevelt; mellynek országglási rendszerében a' vakbuzgó türelmetlenség és fanatismus érzelme még ma is nagyobb szerepet játszik, és ép' e' pillanatban még nagyobbat játszani készül, mint más akárhol? — Mind ezekben annyi szenvedélyt látunk, hogy azt kellene hinnünk, egy illy nemzetből számüzve minden értelem. — Vegyük a' másik eseményt: a' revolutiót. A' nemes gróf méltó iszonynyal fordul el a' francia revolutio borzalmaitól, azt egészen a' szenvedély és értelem tulcsapongásinak tulajdonítja, sőt annyira megy, hogy tért, időt, helyzetet, akaratot, dolgot, elveket és embereket és mindent felejtve, a' mi egy nemzet állapotjára befolyással lehet, saját békes polgártársait is illyesmiről gyanusitaná; azonban az angol sympathiák miatt nem jut eszébe, mikint az értelem-kormányozta angolok a' francia revolutio drámáját másfél századdal előbb egész a' királygyilkolásig dühöngve végigjátszották, csak azon különbséggel, hogy a' francia koronás martyr legalább nyilvános védelmet nyert: ellenben a' szerencsétlen Károly, a' nélkül hogy csak védelmezője volt volna is, zárt ajtóknál halálra ítéltett; és azzal a' különbséggel, hogy az angoloknál a' political fanatismushoz még a' vallásos fanatismus is hozzá csatlakozott; a' francziáknál pe-

néha vakító fénynyel igéző műipar mezejére, mintsem a' statustest vérforgásának egészségtörvényei megengednék. Magának Ó-Angliának 's Walesnek 15 milliónyi népességéből csak 1 millió 500 ezer földbirtokos van, 's a' földműveléssel foglalatoskodó osztály összesen csupán 4,800,000-re rug; míg a' gyárnokok 2 millió 400 ezeret, a' kézművesek 2,630,000-et, a' boltosok (shopkeepers) 2,100,000-et, e' három osztály tehát együtt 7 milliónál többet teszen: és mégis az adórendszernek egyenesen csak a' nagy földbirtokosok vélt érdekét legyező fonáksága ezen fogyasztó hét milliónak élalmét úgy megdrágítja, hogy az innen eredő súlyos bajoknak némi palliativ orvoslása végett a' magasztalt angol értelem alamizsna-rendszerhez folyamodnék, 's a' szegénység ügyét olly botorul rendelné el, minélfogva a' henyeség (még a' javított törvény után is) nagy részben joggal követelheti, hogy a' munkás szorgalom rovására hizlaltassék; miből viszont olly laktörvény (Heimathsgesetz) következék, melly által a' bűnén kívül elszegényedett ember alkalmas munkakör választásában gátolatik. — Ezeket korán sem a' végett hoztam fel, hogy vagy az angol nemzet nagyságát ócsároljam, vagy a' franczia országglási rendszernek elsőséget tulajdonítsak; mert hiszen, csekély nézetem szerint, a' magyar polgári alkotmány alapvonásai a' francziákéitól lényegesen különböznek, az angolokéihoz ellenben lényegesen hasonlítanak; minélfogva a' nemes gróf sympa-

thiában teljes lelkemből osztozom; hanem csak azért hoztam ezt fel, hogy megkisértsem a' bizonyítást, miképen ha azt mondjuk: ez a' nemzet nagy, mert nem az érzelem, hanem értelem köréből kormányozza magát; ez a' hirlapszerkesztő zendülést okoz, nemzetet gyilkol, mivel a' szívhez 's nem az észhez szól: még tulajdonkép egyebet nem mondottunk, mint egy fennen hangzó phrasist, mellyet legelső vizsgálatnál üresnek mutat ép' azon értelem, mellynek tekintélyére hivatkozánk.

Modor. — Tactica. — Agitatio.

Il n' est que de s'entendre. Lui et moi sommes quasi d' accord, et ne nous en doutions pas. — Il se plaint de mon langage. Hélas! je n'en suis pas plus content que lui. Mon style lui déplait. — Oh! qu'il a raison selon moi.

P. L. Courier.

Nem tudom, irtak e hirlapi modor ellen könyvet valaha; de azt tudom, hogy ha olly érzékenyen nem bántana, hazám legnagyobb férfiát ellenemnek tudni, szerencsésnek kellene magamat valanom, hogy csekély tehetségeim 's e' pályáni járatlanságom mellett is sükerült ugy szerkesztenem a' Pesti Hirlapot, miszerint még ezen tisz'elt ellenem is csak modor ellen teszen kifogást. Isten

adja, hogy nagyobb gáncsol soha ne érdemeljek. Mert hiába, bármennyire ügyekezsem is fogékony kebellem fogadni a' nemes gróf állításait, nem tudok meggyőződni a' felől, hogy ha a' példanélküli megtámadást szenvedett hirlapnak iránya jó, ha elvei helyesek, ha csaknem minden eddig megjelent czikk fölvehetőnek ítéltetik (mind a' nemes gróf állításai): ezen hirlap pusztán modora miatt nemzetgyilkoló lappá válhassék. — Modort védjek tehát! — mert hiszen elveket nem kell védenem — de valljon ez maga nem eléggé mutatja e, hogy védelemre nincsen szükségem? kivált olly könyvnek ellenében, mellynek modora — ha modort védeni kell — éppen azon ellenvetés ellen volna magát védni kénytelen, mellyel a' Pesti Hirlapot megtámadja.

† Megmondom, miben hibáz a' Pesti Hirlap szerkesztője — szól a' gróf a' 153-ik lapon — abban, hogy a' képzelet és gerjedelmek fegyverével dolgozik, és nem hideg számokkal, vagyis a' szívhez 's nem az észhez szól.“ —

Képzelet! és a' nemes gróf szól a' képzelet ellen, — a' nemes gróf, ki az 1840-iki országgyűlésben már-már egy francia conventet látott; ő, a' ki zendülést jövendöl, IV. Béla idejével ijeszt, 's nem azért; mintha egy újabb Batu khán — bárha nem Szamarkandból is — fenyegetne, hanem mivel a' Pesti Hirlap a' szívhez 's nem az észhez szól! — Felhivom bírálatul a' közvéleményt: ítélje meg, hol van több képzelgés, az ephemer be-

csü hirlap rögtönzött czikkeinek legfellengősebbjében e, vagy gróf Széchenynek 24 ives könyvében, mellynek nem egy órányi röpke éldeletre számított tartalmasságánál, a' szerző nevénel és genialitásánál fogva nem lehet a' nemzet figyelméből hervatag virágillatkint elszállnia, mint a' hirlapnak; hol van több szívhez-szólás, e' könyvben e, vagy a' hirlapban? — Azouban örömet felhagyok az egyenvonal csábfegeverével; ha csakugyan szívhez szól a' Pesti Hirlap, 's ha csakugyan hiba így szólania: hibámnak súlyán — Fouché szerint pedig politicában hiba több mint bűn — hibámnak súlyán a' nemes grófnak hasonló hibája nem könnyítene, legfőlebb gyarlóságomnak hizelegne. + Lássuk inkább, hiba e, hirlapban szívhez szólani?

Emlitém már valahol — hol? nem emlékezem, mert száz meg százszor megszakították szerkesztői foglalatosságaim gondolkodásom 's muukám fonalát — emlitém valahol, hogy három nagy osztályra különbözhetők a' dolgok, mik egy hazai hirlapban helyt találhatnak: törvényhozásiakra, törvényhatóságiakra 's egyediekre. Ügyekeztem azt is megmutatni, hogy emberi viszonyokat tárgyazó fejtegetésekből a' szívet egészen kiparancsolni nem is tanácsos, de nem is lehet: hiszen a' gróf maga is ugy utasít (164 l.), hogy a' szív tehetségeit kifejtteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tisztt; és a' kettőnek kapcsolati szükségét igen világosan elismeri, midőn a' 176-ik lapon csak

azon cselekvésre üti a' helyeslés pecsétét, mit a' nemesen érző szív jelelt, de az értelem módosított, és tervezett hosszabb időre, bizonyos célra; 's csak annak gyümölesét mondja édesedni évről évre mindinkább, mellyet a' nemes szív sugott, de a' kormányzó ész irányozott. Csak az tehát a' kérdés: tárgykülönbség szerint minő arányban kell az értelem okait az érzelem gerjedelmeivel támogatni? — Az e' kérdésre feleletből ki nem maradhat az agitatio fogalma: erről hát előbb szükség szólni.

Bűn és gyarlóság visszaélhet a' legszentebbel is. Történt, 's nem egyszer történt, hogy tudatlanság és szenvedelmek felizgattattak nemtelen célokra, vagy céltalanul. — Más részről voltak 's vannak emberek, kik — mint Spanyolhonban II. Fülöp — azt gondolják, legalább szinlik, hogy nemzetek életében a' sirkerti csend elégedésnek békes nyugalma; 's ezeknél a' hit vagy képmutató kárörömmel ragadá meg az elriasztó jeleneteket, miket amott a' bűn és gyarlóság előidéztek. És a' félelem nemleges gyönyörét vadászó gyávaság 's a' tespedésnek mozgástól undorodó lajhár-szerelme e' szóhoz: „izgatás“ — „agitatio“ — értelmet kötött, mi benne nincs; vagy ha van, kivétel és nem szabály; 's az „agitator“ szót politicalai türelmetlenség mint bűnbélyeget süté homlokára az embereknek, kik mozdítanak; holott az izgatás ember életének legtermészetesebb at-

tributuma, valamint mozgás minden életnek föltétele.

Quaequae immota quies nimium premit, illa
peribunt;

Sed quae continuo sunt agitata, manent.

Az ember míg él, gondolkozik; a' ki gondolkozik 's társaságban él, gondolatait másokkal kicseréli, szóval, írásban vagy képletekben; 's ez nem egyéb mint agitatio. Minden szó, minden hang, minden betű, a' gondolatnak minden nyilatkozata agitatio. Az emberélet e' természetes attributuma nélkül még ma is makkot ennénk az őserdők vadonaiban. Az agitatio tehát, magában véve, nem csak nem rossz, sőt nemzeteknél mint egyedeknél az életnek föltétele. Áll ez kivétel nélkül minden nemzetről, áll még azokról is, hol milliók fölött nyújtá ki vaskarját egy autocrator, kinek akaratja kényénél egyéb törvényt nem ismer; de kétszerezsen áll olly nemzetnél, melly gépi nullításra le nem süllyedett, mellyet akaratja nélkül még csak boldoggá sem tehetni. Illy nemzetnél az agitatio szüksége, általában véve, soha sem szünhetik meg; egyes kérdések igen, de az összes nemzet az agitatio korán tul soha sem emelkedhetik; mert ez annyit tenne, mint tulemelkedni az életen; életen tul pedig csak a' halál van, — nemzetek életében nincs feltámadás. — Hiszen emberi mű politicában, mint más akármiben, örökké tökélytelen marad, a' feltartóztatlanul rohanó idők örökké új viszonyokat 's az új viszonyok új szükségeket idéznek

elő; és éreztetni ama' tökélytelenségeket, éreztetni az új viszonyok szülte új szükségeket, ép' ebben áll az agitatio. Ismételem tehát: egyes kérdések tülérhetnek, érnek is az agitatio stadiumán, de a' nemzet maga egészen tül soha nem érhet. — És ha igaz, hogy egy political hirlap nem vétkezik, ha körébe ügyekszik vonni mindent, mit a' nemzet szivében egy hangrezgésre találni nagy, nemes és szent érdekek jogosítanak: szoros logica szerint annak is igaznak kell lenni, hogy a' nemzeti érdekek eme' tág mezéjén örökké lesznek tárgyak, mikre nézve a' hirlapok az agitatio stadiumán magokat tül nem tehetik a' nélkül, hogy koruk 's nemzetük mögött elmaradjanak, vagyis hogy hirlapok lenni megszűnjenek. — Erre nézve a' tisztelt gróf velem egyetérteni látszik; mert hiszen programmájában kötelességül tűzi ki egy olly hirlapnak, minőre most a' magyarnak szüksége van, hogy „a' körülményekhez képest majd halkkal majd gyorsabban izgassa a' nemzeti testet“ (59 l.). — Il n' est que de s'entendre. Nincs az egymást-megértéshez fogható dolog.

Azonban a' nemes gróf másutt örvendő helyesléssel mondja, hogy „a' mult országgyűlés végével hazánk néhány leghűbb, de egyszersmind legegészségesebb velejű síai bátra kimondák, és e' szerint cselekednek is, hogy az agitatio-nak szüksége ideig-óráig megszűnt“

(47 I.). Ugy látszik első tekintettel, hogy ezen állítás a' fentebb idézettől némileg eltér: azonban nincs a' dologban semmi ellentét, legfőlebb egy kis félreértés, mellyet könnyű lesz kiegyenlíteni.

A' mult országgyűlés végével énnekem is volt szerencsém összejöni, 's mint magyar férfiakhoz illik, kiket magánytársalgásban sem érdekel semmi elevenebben, mint a' közügyek, értekezni, részint pedig levelezni édes hazánk állapotjáról többekkel, kiket születés vagy nemzeti bizodalom azon országgyűlésben részt venni engedett, 's kik alkalmasint hazánknek a' nemes gróf által említett leghűbb, egyszersmind legegészségesebb velejű fiai közé tartoznak. — És midőn én, ki körülményeimnél fogva a' dolgok helyzetének ismeretéből kiestem vala, kérdezném: minő véleménynyel 's minő reménynyel avvagy félelemmel térnek haza az országgyűlésről? egyetemesen úgy nyilatkoztak: hogy miután a' nemzet és kormány közti surlódások véget értek, sem ok nincs, sem tanácsos nem volna, a' nemzeti ingerültséget éltetni, 's erőt és időt, mire a' haladás ösvényén olly nagy szükségünk van, az elvégre csakugyan mennyire annyira kiegyenlített mezőn emészteni. Minélfogva úgy vélekedtek, hogy miután a' történeteket nem-törtétekké isten sem teheti, legjobb a' multat aludni hagyni, a' surlódások folytatását nem provocálni, 's köz polgári életünkben vezérelvül venni, hogy a' jogvédelmi agitatio szüksége ideig-óráig megszűnt. — Ez vala hitők, véleményök. Ellen-

ben azt is kijelentették, hogy miután a' nemzeti lelkesedés négy éven át folytonos feszültségben volt, jellemünk sajátságánál fogva méltán félhetünk, hogy annyi erőnyilatkozás után pihenésre adja magát a' közvélemény, 's re quasi beno gesta megállván, majd ismét alvásra veszteget annyi időt, mennyit jogvédelemre kellett fordítania, miszerint aztán a' jövő országgyűlés kellőleg előre nem készítve találván a' közvéleményt, kénytelen lesz olly kérdések előkészítésével bibelődni, mellyeket készen kell vala találnia. — És ez volt félelmök a' jóvendőrül. És valóban nem is ok nélkül; mert ha már lélektanilag is bizonyos, hogy minden feszültséget ernyedés követ: nemzetünk jelleméről, magasztos fényoldalai mellett, sokkal inkább példabeszéddé vált a' szalmatűz, mintsem remélui lehetett volna, hogy a' minék elkövetkezését hasonlú körülmények között, emberi természetünknel fogva, bármelly nemzetnél valószínűnek gyaníthatók, az épen minálunk fog kimaradni, kiket hajlamsajátság is oda vezet. — Volt még egy körülmény, a' melly e' hitet igazolá. Tagadni nem lehet, hogy voltak köztünk mindig ollyanok, 's még ma is vannak, kik a' haladásnak ugyan nem szegülnek ellene: de azt őszintén nem is pártolják; hanem minden lépést bizonyos kénytelenségi nemakarással tesznek, melly már a' kezdetet végnek szeretné tekinteni 's minduntalan megállapodni. Ugy vagyok értesítve, hogy ezen felekezet az országgyűlés utolsó óráiban, midőn egyetlen kis

beszélgetés egynél vagy másnál három évre irányt határozhat, igen sűrűn hallatá magát, miképen bizony elégedetten térhetni haza, 's minden kívánság, minden ohajtás legalább is három éven át valóságos indiscretio. — Világosnak gondolom ezekből, hogy midőn a' körülmények, a' nemzet hajlama 's emberi természet sajátása ezen altatóknak olly hatalmasan kezökre dolgoztak: az aggodalom, mellyet említék, távolról sem volt alaptalan. És épen innen magyarázható, hogy egy illy hirlapnak keletkezése, minő a' Pesti Hirlap lenni szeretne, hahogy ügyesebb szerkesztőre talál, már az országgyűlési körben mint kívánatos említették; később pedig annak létesítésére, bár sikertelenül, ép' azon körből lépések is történtek, mint ezt a' Pesti Hirlap genesisénél előadám.

E' nézeteket nemzetünk erkölcsi életének az országgyűlés berekesztése utáni állapotja igen szembetűnőn igazolá. A' követjelentési gyűlések, a' mellett hogy imitt-amott, de ezt is csak ritka helyütt, a' nemzeti háladatosságnak felvillanó sugárai által élénkítették, mondhatni: minden nyom, minden maradandó hatás nélkül enyésztek el; pedig én azon hitben vagyok, hogy a' követjelentési gyűlésekben kellene csirára fejljeni a' jövő törvényhozás magvainak. — E' részben 1840 év 1836-tól nagy mértékben különbözött. Lekerülvén szőnyegről az erős ingerlők, mik a' nemzeti test életizmaít négy éven át feszítették; 's a' kik e' feszülést még talán éltethették volna, kötelességük-

nek tartván nem tenni, a' fáradságnak bizonyos neme látszott a' nemzeten előmleni. — — És néhány hónap mulva előkerült a' vegyes házasságok kérdése; 's a' mint minden rosznak van jó oldala, hazánknek leghűbb, egyszersmind leg-egészségesebb velejű fiai határozottan oda nyilatkoztak, hogy ezen kérdésnek előkerülése fogná kifejlődésünk processusát az elalvástól megőrizni. 'S valóban úgy lön.

Ezeknek valóságára nézve bátran hivatkozom mind azokra, kiket itt a' szó megillethet; 's azon következést vonom ki: hogy a' nemes gróf fenidézett két állítása közt ellenkezés nincs; mert a' kormány ellenében az agitatio szüksége igenis megszűnt; de a' nemzetéletre nézve általában nem csak meg nem szűnt, sőt a' nemes gróf is helyesli egy hirlap eszméjét, melly a' nemzeti testet körülmény szerint majd halkkal, majd gyorsabban izgatná. — És én a' nemes gróffal mind a' kettőre nézve tökéletesen egyetértek.

Már most kötelességemnek tartom, kissé fejtegetni, mikép gondolám én a' Hirlapban ezen körülmény szerinti halkságot vagy gyorsaságot egyes kérdések szerint alkalmazni. —

A' Pesti Hirlap 32-ik számának vezércikkében ügykeztem a' haladási pálya három stadiumát röviden levázolni. Mondám, hogy első stadium: midőn érezzük, hogy a' dolog nem jól van ugy a' mint van, — az agitatio stadiuma; második: midőn meggyőződünk, hogy a' dolog máskép is le-

het—*discussio stadiuma*; harmadik: midőn azt mondjuk, másképp kell lenni, — *cselekvés stadiuma*. — És kifejezém meggyőződésemet, hogy minden főkérdésekre nézve az első stadiumon már alkalmasint tul vagyunk, sokakra nézve pedig már a' harmadik stadiumban vagyunk. És az első stadiumon tul levők gyanánt emlitém: az ösiséget, az adót, az örökváltságot, a' birtokjogot, az országos közmunkákat, a' népnevelést, a' királyi városok állapotját. — Ebből látszik, hogy midőn az *agitatio stadiumán* magunkat tul lenni mondottam, nem szólottam a' nemzetéletről általában, nem annak mindennemű közérdekű viszonyairól; hanem szólottam bizonyos főkérdésekről, és — a' mint az egész szövedékből látszik — törvényhozási főkérdésekről.

És itt vagyunk az első osztálynál, melyet a' nemes gróf ugy, valamint én, hirlapi fejtegetésre alkalmasnak itél; t. i. a' törvényhozási tárgyaknál. 'S a' törvényhozási tárgyak kétfélék. Első rendűek, miket kiki saját véleménye szerint a' legelső országgyűlésen teendők sorába tűz; másod rendűek, mik távolabbról intenek felénk. — Ez utóbbiak, nézetem szerint, még nem egészen éltek tul az *agitatio stadiumát*: de azért mégis napi-rendűek; mert a' közvélemény nem érhetik meg egyetlen éjnek átfordulatán; 's azért ugy gondolám, hogy illyesekről szólván a' Hirlapban, nem rosszul cselekszem, ha gondolataimat szívemen eresztém keresztül, vagyis részvétre ügyekszem a' szívet buzdítani, miszerint az értelmet *discus-*

sióra ösztönözze; de a' mennyire rajtam áll, soha sem mulasztom el, a' foutolgtató értelem köréből ki-tűzni egy-két elvecskét, mellyet csekély nézetem szerint alkalmasnak vélek arra, hogy a' részletek fejtegetésében azoknál, kiknél az alapelv rokon-értelemre vagy elfogadásra talál, irányul szolgál-hasson; miután én ugy vélekedem, hogy a' jour-nalistica (mikint a' Pesti Hirlap legelső számának Értekezőjében megmondattott) már nevével 's ren-deltetésénél fogva csak ephemer hatásra számolhat-ván, a' hirlapoknak legfőbb érdeme tulajdonképen nem abban áll, hogy elmondják a' szerkesztőnek 's dolgozótársaknak gondolatait, hanem hogy gon-latokra ébresztenek, 's ekkép észrevétlenül mű-ködnek, mint a' levegő. E' kérdéseknél tehát jó-nak véltem, ahoz tartani magamat a' hirlapszer-kesztésben, mit a' nemes gróf a' 176-ik lapon ajánl; t. i. hogy a' nemesen érző szív je-leljen ki tárgyakat, miszerint az érte-lem ingert kapjon felfogni, 's módosítsa és hosszabb időre bizonyos célra kiter-vezze. — De az első rendű tárgyakkal, azok-kal t. i., mellyek ha nem hozatnak is talán tisztá-ba a' legközelebbi alkalommal, de véleményem 's mások véleménye szerint is tisztába hozandók len-nének, — a' dolog egészen máskép vagyon. Min-ket magyarokat kebelfogékonyság 's politicalai con-juncturák az utolsó 15 év alatt hamar érleltek; 's ez érlelésben senki egyesnek nincs annyi része, annyi érdeme, mint gróf Széchenyi Istvánuak.

Itt hát az izgatás korán tul vagyunk. És itt nézetem szerint a' Pesti Hirlap a' szívhez soha sem szól, 's ha szól, elismerem, hogy hibáz; de állítani merem, hogy ez olly ritkán történik, 's vétkes vagy nemtelen szenvedelmeket ekkor is olly kevésbé ügyekszik gerjeszteni, miszerint valóban, nem mondom, hogy gyöngédtelen bánás, de legalább rossz tactica volt, ellene annyi bünváddal, annyi gyanusítással lépni föl, miszerint bizonyára nem a' grófon mult, hogy az élők seregéből már ki nem töröltetett azon hirlap, mellynek megszüntét valódi közcsapásnak tartaná; azért, a' mint látjuk, kezdet óta mindent el is követett életben-tartására!

Ám nézzük, ha úgy tetszik, egyenkint azon tárgyakat, miket az agitatio korán tul lenni elismertem. — Ott van az ősiség. Felhivok akárkit, olvassa meg a' Hirlap 23 's 24-ik számait, nem fogja e találni, hogy úgy a' vezércikkék mint az Értekező fejtegetései egyenesen a' miké p? mezején, 's korán sem a' képzelet és gerjedelem fegyvereivel, hanem hideg számokkal, a' legaprólékosabb részletekre kiterjeszkedve dolgoznak; hacsak a' dolog fekvésének rövid historiai vázlatát nem venné a' gróf szívhez-szólásnak; vagy pedig azt, hogy miután a' módokról véleményeinket előterjesztők, Deák Ferencz követi jelentéséből idézek néhány gyönyörű sorokat, miket a' gróf szívhez-szólásnak keresztel talán, de én meg vagyok győződve, hogy azon közléssel az ügynek hasznos, olvasóimnak kedves dolgot

tevék, 's ha némelly részben talán az agitatio stadiumába tartozónak íteltetnék is mind az, mit ennek erőtlen utánzásaul, itt-ott a' hideg számokkali fejtegetésnek utána ragaszték, talán nem hig velejű kapkodás volt; mert (hogy ez uttal csak az ősiségnél maradjunk) e' kérdés olyan, hol a' módokat részletekben fejtegetnünk kell, de fejtegetnünk azon elhatározott akarattal, miszerint a' jövő országgyűlésig a' cselekvés stadiumára érleljük meg; mert Deák is ugy vélekedik, hogy az ősiség mindinkábbi megszüntetésének jövőre a' törvényhozás első gondjának kell lenni. Már pedig midőn valamit a' cselekvés stadiumára akarunk vinni, ismét ki nem kell a' szívet felejtenünk számolásunkból; mert a' hideg ész csak a' rábirás okait mérlegeli föl, a' szív cselekszik; ezt a' psychologusok mind így tartják. Ekkép teljesedik be itt is, mint mindenhol, hogy a' szélek találkoznak; mert a' cselekvés stadiuma az izgatási stadium sajátóságában osztakozik.

Hasonló szempontból vette föl a' Pesti Hirlap a' többi kérdéseket is, a' mennyiben már előfordultak hasábjain; mik közül, ámbár bizonyos tekintetben nem egészen a' törvényhozási tárgyak közé tartoznak, hármat kell idéznem, minthogy a' gróf vádjaiival szorosabban összefüggenek; egyik: az örökváltság; másik: a' birtoktalanság; harmadik: a' büntetőjog.

Roszalva említi valahol a' nemes gróf, hogy a' Pesti Hirlap a' magyar alkotmányos régi várat

kivülről ijeszti. — E' vádját, megvallom, nem tudom, mire alkalmazsam, hacsak a' Hirlap 13-ik számának ugy vezércikkében mint Értekezőjében vitatott örökváltsági kérdésre nem alkalmazom, minthogy ott az mutogattatik, miképen a' földesuraknak érdekekben fekszik az urbéri állapotnak szabad egyesség utjáni megszüntetése; mert ha így nem történik, előbb-utóbb a' kötelező törvénynek el kell következnie, 's ez valószínűleg nem lesz olly kedvező, mint a' szabad egyesség. Már ha ezt liha volt megmondanom: ugy valóban isteni tehetséggel sem volnék képes megnyerni a' nemes gróf tetszését; mert ha most, miután tudom, minőnek kívánná látni a' Pesti Hirlapot, minden más tekintetet félretéve, egyenesen a' végett ragadnék tollat, hogy megkiséertsem, ugy írni, mikint a' nemes gróf kívánja, talán csak a' kérdéses cikket másolnám le. — Azt mondja valahol a' nemes gróf, hogy aprólékos részletekkel nem bibelődve, a' nemzeti nagy sebeket kellene felhoznom; — és ime! én az anyagi világban legnagyobb nemzeti sebnek tartom, hogy hazánkban a' föld nem szabad, 's nincs szabadság és nincs biztosság a' javak világában. A' nemesi birtokot békók közt tartják 's örökös bizonytalanságban tengetik az ősiségi törvények; a' jobbágyi birtokot megfosztják szabadságától az urbéri viszonyok. És ha szegény e' hon, ha csak egy közép-szerü aratás is iuséget, két-három ros aratás pedig éhséget okoz: azt hiszem, e' sebre nem lehet

találni biztosabb gyógyszert, mint — személyt önkényfől biztosító jó törvények mellett — e' szót: „szabad föld“. — Ha látjuk, hogy a' földnépe nagy részben munkátlan, rest és tunya: ismét hajlandó vagyok azt hinni, adjuk meg neki, a' nélkül hogy a' földbirtokosnak csak egy fillérnyi kárt is okoznánk, a' szabad földtulajdon varázsingerét, és a' tunyaság szörnyének egyik agyaráát szakítottuk ki. Ha mondják, azon kell lennünk, hogy az alkotmány kiterjesztessék, de a' fenálló formák szerint: ismét azt felelem, mindenek előtt legyen szabaddá a' föld; mert a' szabad föld egyike a' két oszlopnak, mellyen a' magyar alkotmány jogépülete nyugszik. — Ha olvasom a' nemes gróf tanácsát, hogy az „enyém“ 's „tiéd“ közti viszonyoknak mindinkább ki kellene vétetni a' patriarchalis viszonyoknak bizonytalan köréből; ha látom, mikint panaszokodik, hogy újraöntés helyett nyomorult foltozás van napi renden: ismét és ismét azt mondom, szabadság és biztosság a' javak világában! és megmutogatom, hogy a' legroszabb számolás, e' világerejű szónak hatását palástoló féllépésekkel, „nyomorú foltozással“ akarni paralyzálni. — De hiszen elvben a' nemes gróf sem teszen kifogást; csak azt kívánja, hideg számokkal küzdjek, 's ne a' szenvedelem fegyvereivel; és én felhívom a' bíráló közvéleményt, nem a' historiától 's más nemzetek példájától tanácsot kérő hideg számolás szól e a' Pesti Hirlapnak örökváltóságot ajánló cikkeiben? — Vagy azt kívánja a'

nemes gróf, hogy az elkülönzött részek közös érdekeit ügyekezzenek velök a' Hirlap jobban megismertetni? 's nem azt teszi e, midőn a' jogszerűséget a' hasznosság elvével támogatva, mondhatnám mathematicai szabatossággal kimutatja, hogy az örökváltsági szerződést mind a' két félnek érdeke sürgeti? De már ép' ezen kimutatás a' hosszabb időre tervező értelem törvénye szerint megkívánta, hogy a' jövendővel számot vetve, meggyőződést ügyekezzen támasztani arról, a' minek e' tárgyban a' törvényhozás útján szoros tudományilag mulhatlanul elkövetkezni kell; és ha ezt a' nemes gróf ijesztésnek nevezné, ugy kénytelen volna az önmystificatiót is pártolni, mellynek mégis egész életén át legszilárdabb ellensége volt. Én részemről azt gondolom, semmire sincs nagyobb szükségünk, mint körülményeink ismeretére; és ha valamelly kérdésre nézve a' szentségtelen jövendőt valószínűleg előre láthatjuk, a' legszerencsétlenebb öncsalódás volna, bezárni szemeinket az időknek tanácsa előtt, csak hogy a' kegyelemosztási szint legyezhessük. Nemes Pest vármegye egyik gyűlésében minden political színezetűek egyetértésével közakarattal elhatározottat, jövő országgyűlésen az urbéri állapot expropriatiójára indítványt tenni; 's én senkit sem láttam az egész teremben, ki a' dologban kívülröli ijesztgetést látott volna, még kevesbbé láttam olly gyáva haszontalan embert, ki — a' gróf mondása szerint — maga aduá meg magúak a' consilium abeundit, 's a' csá-

cobinus sapkát illeti: annyit tudok, hogy ezen főveg Magyarországhban — istennek hála! — nincsen divatban; de azt is tudom, hogy ha gyakran látnók illy kihivólag félrecsapva a' grand seigneur tollas barettet, mint a' mikép azok hordták, kikről irva van, hogy sem tanultak, sem felejtettek: bizonyosan nem másé lesz az érdem, mint a' királyhoz és hazához tántorithatlanul hű magyar törvényszerűségé 's keleti komolyságé, ha Phrygia divatba nem jő. — Nem jő pedig, még illy provocatiók ellenében sem jő; azonban méltóztassék mégis a' nemeskeblű gróf megengedni, hogy őt Schiller-nek egy versére emlékeztessen: „Der Mensch versuche die Götter nicht! —

A' mi az ősiséget illeti: nagyon tisztetem a' nemes gróf hitét, miszerint azt már csak egy házszálon függőnek tartja; minélfogva az ellenei szólást is szükségtelennek, sőt ugy látszik, károsnak hiszi Isten adná, hogy e' hit, mellynek valóságát annyira ohajtjuk, a' közvélemény hite volna már! Azonban előttem feküsznek a' mult országgyűlési irományok, 's ott azt olvasom, hogy 1839-iki november 2-kán (valóban nem régi idő) a' pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló ítéletek végrehajtása kerülvén tanácskozás alá, minthogy az 1836: XV t. cz. azt rendeli, hogy az árverés útján szerzett nemesi ingatlan vagyon a' legtöbbet ígérőnél birói zálogképen marad, Deák kifejté, miképen ezen törvénynek illy állásban a' közhitel emelésére kívánt sikere nem lehet; mert olly vagyoubá,

mellynek minden órán kiáll a' rudja, pénzét szorgalmát olly mértékben, hogy annak kellő gyümölcsét vehesse, senki örömet belé nem öli; — mi- nek következésében szavazatra tétetett a' kérdés: kívánják e a' rendek, hogy az árverés utján megveendő nemesi ingatlan birtok bizonyos idő után örökre maradjon a' vevőnél? Örökre, és így e' részben az ősiség eltörlésére, mindössze tisztán csak 14 megye szavazott. — És pedig valóban az ősiségről vala szó, a' mint csak az ungi követnek (Bernát Zsigmondnak) nyilatkozásából is kitetszik, miszerint ha valahol, Ungban olly régi családok vannak, mellyek magával Árpáddal osztoztak: mégsem irtóznak a' feudalismus ezen tapadékat egy tollvonással kitörölni alkotmányunkból. — Az ősiség ellen az 1836-iki országgyűlésen csak 10 megye szavazott, 's ezeknek száma 1840-ig csak négygyel szaporodott; minélfogva én valóban nem látom a' dolgot hajszálon, sőt inkább igen vastag hajóhuzókötelen látom függeni, miszerint még alkalmasint nem felesleges foglalatosság ezen kötelet koptatgatni. — Azonban ha az említett magyarjogtudós bécsi „csarnok-hölgy“ egy magyar halkufárral találkoznék: ez talán megmagyarázná neki, hogy az incapacitas possessorii-nak az ősiséghez 's ennek amához semmi köze, ugy hogy az ősiséget el lehetne egy tollvonással törölni, 's az incapacitas mégis megállhatna; és viszont el lehet ezt törölni, a' nélkül hogy az ármányos ősiség legkisebb csorbát is szenved-

ne. — És itt fekszik az ok, miért gondolom én, hogy a' tisztes öregnek „lamentatiói“ talán nem egészen haszontalanok, ha a' birtokjog megadására csak egy pár embert is hajlandóvá tettek azok közül, kiknek utasításából még ezelőtt másfél esztendővel 36 vármegyének követei az ősiségfentartására szavaztak. —

Igen de azt mondja a' nemes gróf: „olgy tárgyakat, mellyek felett már-már ki lehet tűzni a' diadali dandárt, nem jó a' Corpus Juris tömkelegébe visszavinni“ — Mire azt bátorkodom felelni: hogy in hoc regno consuetudinario igen nagy támaszt ad minden kérdésnek a' törvényszerűségi praesumptio; 's ha valami alól ezen gyámdeszkat sikerült elrántani, talán csak ép' ez által tétetik olly karba, miszerint ki lehet felette tűzni a' diadali dandárt. Azonban én az incapacitas possessorii kérdését olyannak tekintem, melyet minden haladék nélkül, a' törvényszerűség legszigorúbb megtartásával, jóra dönteni, törvényhozási közbejövetel nélkül is csak minnagunktól függ; 's midőn ezt, egyszersmind pedig törvény és szokás közti ingatag állapotunkat egy, nézetem szerint igen világos példában ügyekeztem kitüntetni, korán sem vittem semmit vissza a' Corpus Juris tömkelegébe, hanem csak egy kis ingert ügyekeztem adni a' közvéleménynek, hogy még azon akadályon is tullépjen, melly a' bizonyos és elismert hasznosság daczára, a' esomó megoldását mindekkorig gátolá. — De tegyük föl,

hogy haszontalan dolgot művelék csekély kis figyelmeztetésemmel: azt mégsem hiszem, hogy elene a' piaczi gúny helyén lehetne; még kevesebbé hiszem, hogy helyén volna a' légből kapott birtok-elkobzási gyanusítgatás 's azon ördögnek falramázolása, melly ha illy provocatiókra csakugyan megtalálna jelenni, a' tréfát gonoszul megtorolhatná. —

Ezek szerint az idézett kérdéseknél nézetem az volt: hogy előadásaim modora akkép változzék, a' mint azokat egy részben az első stadiumot már túlélt, vagy pedig még túl nem élt törvényhozási osztályba; más részben pedig a' törvényhatósági autonomia cselekvési mezejére tartozóknak véltem. — Hasonló szempontokból vettem föl a' büntető jogi kérdéseket is. — Hogy e' tekintetben dolgaink nem jól vannak így a' mint vannak, hogy a' személynek igényei elsőbbek, fontosabbak, mint más akármi, egy szívvel lélekkel valljuk mindnyájan; e' részben túl vagyunk az izgatáson; de minél általánosabb a' szükség érzete, annál sürgetősb kellék, hogy az alapelvek iránt a' közvélemény tisztába jöjön; mert rendszeres munkáról van szó, olyauról, mellyben az alapelv mindent határoz. Téveszszük itt el az első lépést, 's a' logikai következetesség egy épületet rak reá, mellynek falai közül talán századokig nincsen menekvés; mert rendszer görcsös erővel ragadja meg a' társas élet ezer viszonyát, belépszövődik minden ágaiba, körülgűrűzi ezer rétesen mint egy óriás-kigyó; és hasson meg bár idővel a' tisztább gon-

dolgozás, hasztalan bontunk le egy közfalat, hasztalan oldunk egyes lurkokon, hasztalan sikamlunk ki egy-két gyűrűzet szorongásiból; rendszert, ép' azért, mivel rendszer, foltozva javítani gyermekgondolat; ha valahol, itt igaz, mit gróf Széchenyi mond: hogy gyökeresen 's nem mindig mázolvá foltozva kell reformálni. — A' rendszeres törvényhozás ime' kényes természete birta reá a' nemes gróf által magasztaltatni szokott angol fajt, hogy — igen kevés kivétellel — a' codificatiónak ellensége lenne, 's csak a' szokásos törvényhez ragaszkodnék; mert azon véleményben van, hogy valamint minden egyébuek, ugy a' büntetőjognak is együtt kell fejleni a' népnek jellemével, szokásaival, erkölccseivel, mellyekben soha nincs állapotás; 's így nézetök szerint amannak sem szabad megállapodn, hanem együtt kell fejlenie a' nemzet napoutai fejleményével. Innen van, hogy egy angol vagy amerikai törvénytudónak egy egész könyvtárra van szüksége, csak hogy hazája büntetőjogában honos lehessen; 's a' „rabulismusnak“, mellyet a' nemes gróf annyira utál, hogy felhabzó szenvedély és harag nélkül még csak nevét sem képes említeni, tágasb mező nyílik, mint más akárhol. Én nem ócsárlom az angol fajnak e' véleményét; mert neki nem méregették soha gyámorvosi mindentudósággal cseppenkiint, drachmánkiint ama' lelki táplálékokat, mellyek nélkül a' közszellem ki nem fejlődhetik; 's azért e' közszellem istenmelege éltetőn is hatja át institutióinak vérereit, és megóvjá a'

gyakorlatot mind attól, a' mi „rabuláinak“ poros könyveiben borzasztó vagy nevetséges foglaltatik, míg a' „művelt“ Poroszthonban, hol a' nevelés Európában legterjedtebb, de közszellemnek még csak hire sincs, a' rendszeres büntetőtvénykönyv mellett még az embereket kerékbe török. — Azonban ép' azért, mivel a' szellemet, melly az angol fajnál a' zavaros szokás tarkaságából egy rendes életet idéz elő, körünkbe nem lehet átültetni, 's tán ép' azért nem, mivel vezéreink a' nap sugarát is drachma számra szeretnék beteg szemeknek kijuttatni, — az angol rendszertelenséget ránk nézve igen rosznak tartanám. — Rendszer kell tehát; de rendszerre nézve, mint mondám, minden az alapelvtől függ — Már én gondolkoztam e' tárgyak körül, szétnéztem a' bölcselkedők elméleteiben, és megvizsgáltam az élet jeleneteit, megfontoltgátam, minő eredményt idéztek elő az elméletnek kísérletei; és megvizsgálám nemzetünk e' részbeni állapotjait; és midőn az élet ezer torokkal kiáltá felém, hogy büntetőrendszerünkben a' mennyi lépés, annyi tévedés; midőn látám, mikint merítették ki az embertelenséggel határos szigorúság 's a' rettetgetés komor rendszere, ép' ugy valamint a' leglelkismeretesebb pontosság, minden legkisebb siker, minden legkisebb eredmény nélkül; midőn betekinték történeteink évkönyveibe, és láttam, mikint vesztegel a' nép műveltségi tekintetben századok óta mozdulatlanul, erkölcsben pedig súlyed naponkint: könnyű volt ugyan átlátni, mikép ez

állapot büntetőjogunk fonákságából egyedül ki nem magyarázható: de ha megfontolám a' kölcsönhatási kapcsolatot, melly a' néperkölc's törvények között szembetűnőleg mutatkozik, lehetlen volt meg nem győződnom, mikép büntetőjogunknál maga az alapelv gyökerében hibás, és foltozásokkal javíthatlan. Ezen meggyőződés következtében, csupán azon kéréssel, hogy alkotmányos nemzet tagja levén, legyen szabad, igény és követelés nélkül, más vélemények mellett az enyéimnek is állani, előadám azon elveket, miknek alaposságáról éveken át tartott fontolgatás után lelkemben meg valék győződve. És nem érdemelném meg, hogy alkotmányos nemzet tagja legyek, ha arról, a' minek alaposságáról mathematicai bizonyossággal meg valék győződve, másokat is meggyőzni nem törekedném. — Azonban hogy állott e' részben a' közvélemény? Ismerem az országgyűlési munkálatokat, ismerem a' törvényhatóságok utasításait, ismerem azt a' felületességet, mellyel sokan, kiknek idejük vagy kedvök nem volt e' bonyolodott tudománnyal bibelődni, elcsépelet szójárások vágáskörében tekintélyes homlokredőzettel mozognak, miszerint a' legvastagabb önmystificatio nélkül lehetlen volt nem látnom, mikép a' közvélemény oda hajlik, hogy ha a' törvényszéki bírák állandósíttatnak, botok 's fogságnapok száma meghatározottatik, 's ezélfirányosabb tömlöczök építtetnek, a' büntetőrendszer-javítás be lesz végezve — És ez boldogtalan egy tévedés! Ennek

ellenében két czélt tűztem ki a' Pesti Hirlapban magamnak e' tárgyra nézve; egyik: azon alapelveknek elfogadást szerezni, mik nélkül, ugy hiszem, nincs e' téren üdvösség, elannyira, hogy jobbnak tartanám, ha még egy ideig törvény nem hozatnék, mint más alapokra építve hozassék; másik: a' törvényekben feltalálható, de hanyagság 's politicalai érdekek által eltemetett jogszerűségeket tisztába hozva, oda hatni, hogy a' törvényhatóságok, törvényes hatalmoknál fogva, tegyenek olly lépéseket, mellyek a' törvényhozásnak amaz üdvös elvekre alapítását előkészítsék. — E' végre azonban tisztán és leplezetlenül föl kellett tárni a' mostani rendszer gyökeres hiányait; mert csak így lehet elérni, hogy haszontalan, sőt káros foltozás helyett gyökeres javítás következze, mint-hogy ennek a' körülmény- és tárgyismeret nélkülözhetlen föltétele. — Ezen felfogásból önkényt következett, hogy az értelem okait a' szív gerjedelmivel kellett támogatnom; mert ha valahol, bizonyosan itt e' mezőn áll, hogy hiú bölesesség, melly okosság mellől az emberszeretetet, vagy pedig viszont, kifelejtette.

Legyen már szabad szerényen kérdeznem: miket a' Pesti Hirlap ezen (ott is világosan kifejezett) szempontokból a' büntetőjog körében fejtegetett, 's mik — minden igyénytől távol mondom — már sem hangzottak el egészen gyümölestelenül, olly „pu haszvíű ábrándozások“ e, miszerint a' 24 éves megtámadás azokat (a gróf sza-

vaivalélve) afféle magyar rodomantádokkal vélné ledönthetni, 's ellengyámokok hiányát gúnyoló szeszélylyel kipótolhatni? Pedig ez a' modor az, mellynek utánzására olly szoros tudományilag ösztönöz a' gróf, hogy emberi gyarlóságomnál fogva szinte munkámba kerül el nem tanulni. — Nevezetesen: a' Pesti Hirlap a' büntetések módjairól szólva, ügyekezett okokkal megmutatni, hogy a' verés jogtalan büntetés, de czélszerűtlen is; mert 1) nem javítja a' bűnöst; 2) nem oktat másokat; 3) a' bűnöst nem csak el nem rettentí, sőt legtöbb esetben még elfásultabb, edzettebb gonosztevővé változtatja; 4) másokra is elrettentő példaul egyáltalában nem hat. — Ezen okok mellett hivatkozott a' Pesti Hirlap egy részről saját tapasztalásunkra, miszerint 1000 év óta bottal büntetünk, a' nélkül hogy sikerét tapasztalnók; mert büntetőrendszerünk sem javítólag sem elrettentőleg nem hat a' tömegre, 's a' tömlöczök napról napra tömvébbek, pedig nagyobb arányban, mint minőben a' népesség növekedik; más részről hivatkozott más nemzetek példájára, miszerint a' verés, mint célra egyáltalában nem vezető büntetés, olly tartományokban is eltöröltetett, hol a' lakosok nem kevesbbé állatiak, mint minálunk; példaul Jamaicában, hol néhány év előtt még kény és kedv szerint korbácsolt rabszolga volt a' népességnek igen nagy része; — és hivatkozott arra, hogy ha valahol, bizonyosan minálunk javasolják a' körülmények a' botoz-

tatás eltörlését, minthogy a' büntetésnek ezen neme itt nem csak a' szégyen bélyegét veszítette el, mivel a' veréb - nem - öléstől egész az uton-álló-rablásig mindent, de mindent bottal gyógyítottunk; hanem még (különösen a' magyarnál és oláhnál) bizonyos elfásult hetykeséget szült, úgy hogy a' botnak szisszenés nélkül kiállása már a' férfias néperények közé tartoznék; — végre, mivel a' tudományból és tapasztalásból meritett okok ellenében a' szójárásokban erős slendrián mindig a' nép állatiasságának elcsépelt szalmájával szokott előállani, a' Pesti Hírlap a' történetekre hivatkozott, hangosan bizonyítókra, hogy a' büntetőtörvények szelidülésével az erkölcsök szelidülése karöltve jár; — ügyekezett megmutatni, hogy a' melly nemzetnek törvényei durvaság, állatiasság bélyegét viselik, annak nem lehet állatinak nem lenni; mert törvény a' leghatásosabb nevelő, törvény a' nemzet erkölcsi állapotjának egyik legbővebb kútfeje, miszerint a' ki a' botoztatásnak czélirányosabb büntetésre átváltoztatását a' nép műveltségétől akarná felfüggeszteni, hasonlítna ama' jámborhoz, ki felfogadá, hogy vízbe nem megy, míg uszni meg nem tanul. — És mind ezekből mit következtetett a' Pesti Hírlap? valljon azt e, hogy a' puhaszivű ábrándozásnak egy fölhevült pillanatában töröljük el a' botot, a' nélkül hogy javításra úgy valamint példaadásra sikereseb büntetést tennék helyébe? Gondolom, illy bolondnak csak senki sem tart (kivevén a' nemes grófot, mint mindjárt

meglátjuk). Következteté azt, hogy a' törvényhozás útján célirányosabb büntetéseket kell kiszabni, 's a' fogházrendszer és börtöni disciplinát azokhoz alkalmazni; addig pedig, célirányos fogházak hiánya miatt többet tenni nem lehetvén, tegyünk bűn és politialis vétség vagy hivatalos hanyagság között különbséget 's műveltség és polgári állás szerint kivételeket: tehát ne botoztassuk például a' falusi birót akármi kis elmulasztásért, csak ugy könnyedén, és ne botoztassunk, vesszőztessünk nyilvános piaczkon; mert a' büntetőrendszert nem csak a' bűnös iránti viszony szűk szempontjából, hanem leginkább azon hatáséből szükség tekinteni, mellyet a' néperkölesre gyakorol. — Ennyi volt a' Pesti Hirlap javaslata, és — istennek hála! — nem egészen haszontalanul.

Már most lássuk, mikint hangzanak a' nemes grófnak számtudományi bizonyossággal kimért logiciteljes ellenokai, mikkel megbizonyítandja, hogy ez mind puhaszivű ábrándozás, melly a' magyart sirba dönti, és meggyilkolja a' nemzetet. — Halljuk csak! „Huszonötöt kap egy szerencsétlen; 's betű szerint nadrágukba esik szivük, és az igen is czifra poroszlók, kik alkalmasint becsületes, szinte szegény, de jóviseletű emberek, mint igazi ördögök jelennek meg a' szivandalgó, szép teoriákban elmerült embereknek, 's volna csak hatalmuk — mert hiszen ez ugyanazon laj-

torja, mellyen Marat és Robespierre kezdették pályájukat — és a' szennyes rongyokba burkolt, sápadt elfonnyadt arczú rabok, kik mint megannyi ártatlan áldozatok jelennek meg a' romlott vagy spartacusi képzelőtehetség tükreiben, a' rabok mondom nyernék a' czifra öltözetet, 's alkalmasint a' poroszlók a' huszonötöt, 's háta' tanács, melly illy embertelent rendelt, valljon mit nyerne még az? tán az utolsó viaticumot“ (237—238 l.). — — — És im a' hideg kiszámítás, melly a' Pesti Hirlap okoskodásait porba dönti, im e' puba- és keményszivú ábrándozástól 's minden képzeleti rajongástól ment tudományos modor, mellyel a' Pesti Hirlap modora roszaltatik! — Nem gondolom, hogy ezen ábrándok ellen czáfolgatásra szükségem legyen, 's ha volna is, kötelességemben áll hallgatni; mert illynemű fejtegetésekbe könnyen becsusztatna valami, a' mi ellenkeznék a' tisztelettel, mellyel a' nemes grófnak szívem mélyéből adózom. — Azért tehát a' nemes gróf modorában csak ennyit kiáltok fel: éljen a' hideg kiszámító logica!

„Statariumrul szól valaki — folytatja tovább a' nemes gróf — és vagy elájulnak, vagy olly indignatióval forditnak hátat, hogy majdnem az kerül statarium alá, ki se nem rabolt, se nem ölt, se nem gyujtogatott, és kit inflagranti meg sem

csiptek — — hanem ki — azt meri állítani, — — hogy statarium még néha tán szükséges, míg polgári lét, *nevelés*, megigazitott közvélemény, 's illy felette hasznos, sőt tán nem egészen szükségtelen előzmények az illy irtózatokat, más és humanusabb óvszerek által gyökeresen kipótolva, tökéletesen és örökre szükségtelenné nem teendik.“ — Ebben, a' phantasmagoricus előzmény után (és éljen a' hideg kiszámító logica!) rejlik a' tárgyról is valami, mire csak röviden azt jegyzem meg, hogy a' statariumnak irtózata nem a' halálos büntetésben áll, mert ezt más törvényszékeink is ítélnék; nem is abban, hogy a' statarialis bíróság rögtön ítél, mert ezt a' lehetőségig minden törvényszéknél ohajtanók; és nem is abban, hogy a' bírák nem szótöbbséggel, hanem közmegegyezéssel ítélnének, mert ez jól rendezett bírói eljárás mellett az angol eskütszékek jelesebb sajátságaihoz számítatik; hanem abban állanak a' statarium irtózatai: hogy a' vádlottnak védelem nem adatik, és a' bírói eljárásból minden hiányzik, mit akár a' faggató akár a' vádló rendszerre épített büntetőjog bírói kény és bírói embergyarlóság ellen valaha felállított; — és ezt nem gondolom hogy a' népnek bármilly állatiassága nem mondom megkívánhatná, de csak menthetné is. — Egyébiránt, a' mi a' *nevelés* nek mint szükséges előzménynek említését illeti: legyen szabad egy részről megjegyezmem, hogy a' jól

rendezett büntetőjog a' nevelő institutiók közt nem a' legutolsó helyen áll; mert, ismételem: a' büntetőjog hatásának nem csak a' büntetendő bűnösökre, hanem az egész néptömegre kell számítva lenni; mert a' minden önkény elleni személyes bátorlét, mellyet csak a' büntetőjog nyujthat; mert bűn esetében lehetőleg bizonyos és gyors büntetés, mellyet a' nyilvánosság által ébren tartott közvélemény mintegy igazolt 's megerősített; mert ezen nyilvánosság és a' tetteges részvét a' büntetőjog kiszolgáltatásában, mellyet a' szabad népek főkincsöknek tekintenek 's a' t. — mind megannyi nevelőintézet, melly a' népjellemet tisztítja, 's bizonyos önbecsülést ébreszt, az erkölcsiségnek leghatalmasabb dajkáját. — Más részről legyen szabad azt is megjegyeznem, hogy ha a' nemes gróf a' nevelést csakugyan szükséges előzménynek tekinti: miért akarja mégis azt political jogoktól függeszteni fel? miért tagadja, hogy a' népnevelés nemzeti sakkjátékunkban a' most teendő legelső vonás; 's miért akarja útját állani népnevelésre czélzó zseuge vállalatainknak, miket olly anyailag ápol anynyi őszinte kedély? — De hiszen erről alább egy-két szót. — Most a' büntetőjogi kérdésekre nézve még csak annyit kell megjegyeznem, hogy midőn a' nemes gróf torturák elleni felszólalásomat a' 243-ik lapon azért roszalja, mivel azokat naponkint kevesedő kivételeknek tartja, nagyszerű foglalatosságai miatt alkalmasint nem volt ideje, vagy nem érzett magában kedvet és hiva-

tást, a' dolog gyakorlati oldalával megismerkedni; különben nem futott volna el figyelme elől a' Pesti Hirlapban gyakran ismételt azon észrevétel, hogy a' torturák, et quidquid eo pertinet, nem kivétel, nem is személyességeknek beszámítható; hanem azon faggató rendszernek mellözhetlen eredménye, mellyet én a' büntetőtörvénykönyv kidolgozásában gyökerestül megváltoztatva látni ohajtának, 's ép' ezért tartottam 's tartom szükségeseknek azon, élethől merített eleven fejtegetéseket.

'S im! ezekből áll, mi a' Pesti Hirlap módorának a' törvényhozási tárgyak osztályára nézve igazolására tartozott. Egyes tárgyaknak a' nemes gróf egyes megtámadásai nyomán fejtegetései némileg túl vittek azon osztály körén; de ép' ennélfogva gondolok a' másik két osztályra nézve rövid lehetni.

Vezérelvem, mint mondám, az volt: hogy a' modort egyes kérdések állapotjához kell alkalmazni; legyen — gondolám — a' szó melegebb, hol figyelemre, részvételre kell gerjeszteni; legyen szárazabb, taglalgató, a' hol részletes fejtegetésekbe bocsátkozik; és ismét támogassa az ész okait a' szívösztönök gerjedelmeivel, midőn cselekvésrebuzdítás kerül szőnyegre; mert szívösztön nélkül nem csak nemes tett, de még csak tett sem születik általában. — És nem szükség talán fejtegetnem, hogy a' második osztályban, tudniillik a' törvényhatóságokban, fordultak 's min-

dig fordulandnak elő tárgyak, mellyek az első, — mások, mellyek a' második vagy harmadik, — mások ismét, mellyek — mondhatnám — mind a' három stadiumba tartoznak: miszerint ha valahol, bizonyosan itt e' mezőn kell talán a' hirlapoknak akkint működni, mint a' nemes gróf a' 176-ik lapon elméletileg tanácsolja, de gyakorlatát a' Pesti Hirlapnál mégis gáncsolja; t. i. hogy „a' szív jeleljen, a' szív sugjon, de a' kormányzó ész irányozzon, módosítson, tervezzen bizonyos célra;“ mihez én még azt gondolom hozzá tehetni: hogy mit a' szív sugott, az ész tervezett, annak véghezvitelére a' szív buzdítson; erre pedig nálunk magyaroknál alkalmasint nem kis szükség van, miután országos és megyei és városi levéltáraink és annyi megbukott vállalatok ezer torokkal kiáltják, hogy lelkesedésre könnyen ébredünk, 's a' „miké p?“ kérdését is értelmes tervezgetéssel kidolgoztatni nem resteljük; de ha ez megvan, értelmesen kidolgozott terveink legnagyobb részben a' cselekvés stadiumában elhervadnak; mert kevés, mondhatlan kevés köztünk a' kivitelnek vasakarátú embere, minőt gróf Széchenyi Istvánban tisztel a' hon. — A' kivitelbeni említett hanyagság még törvényeinkről is áll, mikép a' Pesti Hirlapban már több ízben — 's gondolom, sem szükségtelenül sem haszontalanul — érintve volt.

Végre még mi a' harmadik osztályt, t. i. a' köz polgári életet testületeknél és egyeseknél illeti: elismerem, hogy ez osztályba tartozó tárgyak-

nál a' szívhez-szólás — ha úgy tetszik, izgatás — igen gyakran fordul elő; ez azonban a' tárgyak természetében fekszik, miszerint hibává, vagy éppen bűnné csak az által válhatnak, ha olly gerjedelmeket költene föl, mellyek vagy magokban, vagy a' köz nemzeti életre kártékony hatásuknál fogva, veszedelmesek: ellenben, csekély nézetem szerint, talán roszalást nem érdemel, ha olly irányban hat, melly a' köz nemzeti élet irányával megegyezik, 's olly véleményre, gondolkodásra, cselekvésre ösztönöz, mik az egésznek összhangzatos kifejlését előmozdítják, legalább annak gyűrűzetébe beléillenek.

Ez osztályba tartoznak mind azon czikkek, mellyekben a' polgárisodás igényei, a' jogszerű szabadságérzet, törvényesség, rendszeret, erkölcsiség 's magasztos honszerelem valának czélul kitűzve. Ha talán egyik vagy másik czikknek elve vonatnék kétségbe, örömet megkisértendem a' védelmet, 's okoknak örömet is engedendek; de modor tekintetében, úgy hiszem, nem kell muto-gatnom, hogy illy tárgyak körül a' szívhez-szólás egészen helyén van; mert hiszen éppen a' szív körébe tartozó dolgokról van többnyire szó — De ide tartozik a' megtámadásnak egyik főpontja, hol talán legkézzelfoghatóbblag hebizonyítá a' nemes gróf, mikép könyve nem egyéb, mint egy bosszankodási syllogismus, minőt, ha annyi sok talpraesett, bár kétségbe senki által nem vett classicus gondolatoknak és genialis eszmetöredékeknek kíséretében nem jelelnék meg, csak a' rémületig

felcsigázott képzelőtehetség előzményére rakhatna az önmagát mindig több és több haragba belédisputáló szenvedelem. — Ezen főpont az irgalom tárgya körül forog.

Hogy az emberszeretetnek megvannak a' maga igényei, 's társas életben a' magános erény sokszor a' szentségtelen pillanat tettekre szólítja, miket a' számoló statusgazdálkodás elmélete roszalni tanít, de joggal csak akkor roszalhat, ha el nem mulasztá, megnyitni eleve a' kútfőket, és létre hozni az intézeteket, mik ama' pillanatnak elejét veheték, — ebben a' nemes gróf velem, remélem, egyetértend. — És én azt gondolom, hogy a' napi eseményeknek is szánt hírlapok, bárha még olly nagy cél felé legyenek is irányozva, bárha még olly magas szempontot tűztek legyen is ki magoknak vezéresillagul, a' philanthropismus igényeit hallgatással nem mellőzhetik. Tehetik ezt egyes célnak szánt folyóiratok; teheti ezt egyes különös eszmének organumául született journalismus, mint Angolhonban csaknem minden egyesületnek van illy organuma; de nem illy hírlap mint a' mieink, 's ezek közt egyike a' leggyöngébbeknek, mellyet énnekem van szerencsém vagy szerencsétlenségem szerkeszteni. És én őszinte vallomást teszek: hogy, gúnyoljon bár a' nemes gróf misericordianus fraternek vagy a' minek tetszik, míg a' Pesti Hírlapot szerkesztem, a' társas élet philanthropicus részét sem lapjaim körén alól sem lapjaim körén kívül fekvőnek tekinteni

soha sem fogom. De arról is jót merek állani, hogy ha akár olly nyomorenyhító intézet javára emelem szózatomat, mellyet az okos emberszeretet gondolt ki azoknak gyámolítására, kik magokat gyámolítani tehetetlenek; akár pedig a' meg nem előzött inség enyhítésére híjam fel a' felebaráti szeretet irgalmasságát: birtokmegtámadást 's munkátlan henyeség pártolását senki sem fogja szavaimból kivonhatni, ha csak valaki nem akad, a' ki jónak látná, taticául venni föl, hogy különben soha senkinek eszébe nem jutható fonák fogalmakat rakjon az egyszerű szavak alá, 's e' szerint zavart csináljon, csak hogy a' zavart arra foghassa, kit zavarcsinálónak tetszett jóslania.

Mindenek előtt mi azt az egyes sebeket köztözgető misericordianus fratert illeti, kiről mondatik, hogy vezér ne akarjon lenni, és viszont (102 l.): ez a' vezérségi szemrehányás annyiszor fordul elő a' nemes gróf jeles tollából, annyiszor emlegettetik: hogy minő bűn, másokat vezetni akarni ahoz való tehetség nélkül, miszerint meg kell mondanom: 1) hogy a' közvélemény vezetésében a' vezéri hivatal nem önajánlkozástól vagy kegyelmes kinevezéstől, hanem választástól függ: itt tehát hasztalan akarna valaki vezérelni, kitől a' közvélemény nem akar vezéreltetni; sőt ha valakit vezérének elválaszt is a' közvélemény, mihelyt a' választott érezni kezdi, hogy ő vezér, 's ahoz képest cselekszik is, azonnal letétetik hivatalából. 2) A' Pesti Hírlap szerkesztőjének valami vezéri

szerepről ábrándozni, soha esze ágában sem volt, hacsak azt nem akarnók elvül venni föl, hogy minden hirlapszerkesztő, kinek hite 's véleménye van, kinek lapja nem pusztá másoló gép, vezérnek akarja magát fölvetni. Hirlapok organumai a' közvéleménynek, 's organum és vezér nem egy dolog. Nem is tudnám, honnan e' gúnyos példázgatás, hacsak a' vezérczikkék eszméjéből nem. Megengedem, hogy e' cím nem a' legszerencsésebb eszme volt, 's olly kevés erőt is helyezek benne, hogy méltóztassék a' nemes gróf más alkalmas czímet tanácsolni, azonnal örömet elfogadom; hanem annyit mondhatok, hogy minden igény nélküli ártatlan gondolat volt, melly semmit sem akart mást mondani, mint hogy a' vezérczikk olly cikk, melly a' hirlap azon számának irányát és specialis célját kimutatja, melly vezére a' hirlap azon számábani cikkeknek, de más semmi és senkinek. Ebben, gondolom, semmi vezéri botor követelés nincs. — Egyébiránt, ha egyik lapon azt olvassuk, hogy a' Pesti Hirlap egy revolutionarius syllogismus antecedense, hogy meggyilkolja a' nemzetet, hogy sirba dönti a' magyart, 's veszélybe bonyolítand mindnyájunkat; másik lapon azt olvassuk, hogy a' Pesti Hirlap jövődjöje divatbul-esés, elfelejtés, megsemmisülés; harmadikon ismét, hogy a' Pesti Hirlap ollykor egy misericordianus frater, kinek hatásköre egyes sebek bekötözésével már kimerítve: ugy valóban, ha fel tudnók is az e' három részletes

állítást egészbe foglaló kapcsot találni, azt minden esetre kérdezni mernők: méltó volt e a' megsemmisülésnek, elfelejtésnek, divatbul-esésnek rohanó fratert olly vádakkal illetni, minőkkel talán még a' híres frater György, a' vasakarató kormányzó sem volt illetve; vagy általában méltó volt e, egy illy szegény frater agyonverésére hónapokat vesztegetni, kivált ha az agyonverés még csak nem is sikerül olly mértékben, mint a' fejének mért dorongoktól a' nemes gróf lelkének életerős tölgyéhez gombakint tapadni ohajtó satellesecskék talán remélették?

Már most lássa meg az érdeemes olvasó a' minden képzelgéstől ment hideg számoló logicával rajzolt bűvös-lámpási torzképet, melyet nem annyira a' Montesquieu fenidézett tanácsát követő criticus, mint inkább a' borzadalmak mesteri festője a' Pesti Hirlapnak irgalomra buzdító soraiból összeillesztett: „Látnak bús koldust, és megesik rajta szívük, a' mellette csinos hintóban vigan elhajtó ellen viszont keserűség támad bennük, 's volna hatalmukban, elvennék ettől a' feleslegest, és adnák az emberiség szentügyének nevében az ügyefogyottnak. — — — (Itt következik aztán, hogy ők magok semmit sem adnak, et sic porro.) A' bús koldus többnyire nem valami semmirevaló gazember, nem valamelly kitanult hypocrita e — — az mindegy,

az nem vizsgálják — a' csinos hintó-
ban vigan elhajtó viszont nem valami
meleg emberbarát e, ez is mindegy, és
még kevesebbé vizsgálják; elég hogy
az elsőnek nincs semmije, a' másoknak
ellenben van valamije — — és azért
protectio az elsőnek, és anathema a'
másikra, és éljen a' nyilvánosság!
(233—235 l.) — A' 103-ik lapon pedig: „Span-
nyol hős, ki ha egynek egy forintja
volna zsebében, a' másoknak pedig
semmi sem volna zsebében, bizonyo-
san ezen utolsóknak fogná pártját“ 'stb.
— Miből aztán azon ismeretes, de a' Pesti Hir-
lap által is nem csak nem tagadott, hanem rész-
letekben fejtegetve is erősített bölcs axioma elő-
bocsátása után, hogy „munka 's nem irgalom
a' közgazdagság kútfeje“, következik a'
284 és 285-ik lapon egy borzalmas dictio, mely-
lyet a' Pesti Hirlap szavainak magyarázatából a'
gróf a' néptömeg szájába ad, 's melly így kezdő-
dik: „Pajtások! tudjátok e, miért ma-
radtunk mindekkorig annyira el?“ — —
— végződik pedig: „Kössünk frigyet a'
császárral, mint cholera ideje alatt,
és ne kiméljük a' kaputost 's a' t. —
míg a' drámának vége.“

Már kérdem én: hideg számoló bölcs előre-
látásnak kell e az illy beszédet tartanunk? 's ha
nem ismernők a' lelkes grófnak törvényszerűségét

's nemes gondolkozását, nem azt kellene e hinni, hogy *coûte que (és qui) coûte*, erőnek erejével zavart akarna előidézni, csak hogy a' zavart valakire ráfoghassa? — Mert hiszen ott van a' kereszténység legszebb imádságában közel kétezer év óta: „szabadíts meg a' gonosztól“, és nem jutott senkinek eszébe, e' szóra fölzendülni; azonban tartson csak a' nemes gróf e' szavakból olly dictiót, minőt a' Pesti Hirlap némelly szavaiból tartott; kezdje el: „Pajtások! tudjátok e, ki ez a' gonosz, a' kitől hogy megszabadítson, az istent kérjük? — a' kaputos, meg a' — — — azért hát kössünk frigyet a' császárral“ 's a' t. — és valóban nem a' grófon mulnék, ha minden békében marad. — Pedig így tön a' nemes gróf a' Pesti Hirlappal. Hogy annak szavaiból olly dictiókat seki sem magyarázott ki, szólnak a' tények; de engedje a' nemes gróf, hogy őt egy német szójárásra emlékeztessen: „Man muss den Teufel nicht an die Wand mahlen.“

És valljon mi hát azon „szabadíts meg a' gonosztól“ a' Pesti Hirlapban, miből a' nemes gróf illy dictiókat származtat le? — Leginkább a' 12-ik számú Hirlap vezércikke „Halál és nyomor“ czim alatt. A' dolog ennyiből áll: a' budapesti német ujság 1841-iki 8-ik számában közre volt bocsátva a' pesti Rochus-kórházról hivatalos jelentés 18³⁹/₄₀-ról: „Politisch-medizinischer Bericht“, hol is szórul szóra ezek olvashatók: „Ganz todt, als mittellose, oder verunglückte, auf den Strassen gefundene Personen

sind zur Beerdigung eingebracht: Männer 94, Weiber 38, Kinder 148, Summa 280.“ — Megvalljuk, hogy sokkal inkább el valánk 's vagyunk foglalva, mintsem a' budapesti német ujság „Intelligenzblatt“-ját rendesen olvashatnók, 's így történt, hogy ezt sem olvasók; hanem egy igen érdemes pesti polgár figyelmeztetett rá, — ugyanaz, ki egy, a' nemes gróf kegyeire 's pártfogására méltatott igen jótékony közintézetet igazgat, melly szintugy magánosak egyesületének köszöni lételet, 's mellynek igazgató-választmányában a' nemes gróffal részt venni nekem is szerencsém van. — Igaz, hogy az idézett orvosi hivatalos jelentés nagyon kellemetlenül hatott reám, annyival kellemetlenebbül, minthogy többszöri megolvasás 's másokkali közlés után is akkint értettem az idézett sorokat, hogy a' 280 halott mind utcán lelt; és ez az, mit a' nemes gróf syllabizálni nem-tudásnak nevez. Azonban csekély czikkecském nem csak nem épült ezen fallacián, minthogy minden ilyenemű magyarázat hozzáragasztása nélkül a' hivatalos jelentés eredeti szavait betűről betűre idéztem; sőt inkább egy jegyzékben tüstint kijelentém, miképen többszöri megolvasás után úgy rémített előttem, hogy a' 280 halott nem mind utcán lelt, hanem résziut ilyen, résziut tehetetlenek: minélfogva elmélkedésemből csak azt hagytam meg, a' mi nézetem szerint még azon esetre is alkalmazható, ha e' számban csak 10—15, utcán lelt halott foglaltatnék. És ezen elmélkedés veleje ennyi-

ből áll: 1) hogy azon rendőrszolgák, kik a' holttesteket meglették az utczákon, 's eltemetés végett behordták a' kórházba, megletthették volna legalább három negyedrészen, míg holttest nem volt, 's behordhatták volna gyógyítás végett a' kórházba. — Hogy institutióinknál és különösen a' territorialis bíróhatalom elvét lehetlenítő polgárosztályzati különbségnél fogva, miszerint fővárosunkban is tán hatféle hatóság van, a' rendőrség nálunk nem igen dicséretes lábon áll, az minden rendszerető embernek közönséges panasza; és az institutiók eme' fonáksága olly zsibbasztólag hat még azon ágára is a' politiának, melly különben, az említett polgárosztályzati különbségek mellett is, életerős hatással birhatna: miszerint épen nem állithatjuk, hogy fővárosunk rendőrsége kétségtelesen csak a' szolgák hanyagsága miatt (minek azonban okát csakugyan főlebb kell keresni) a' legjobb volna az egész hazában. — A' félmeztelen gyermekeket kapuszögletekbe vonulva, dideregve látni minden pesti lakosnak alkalma van; és pedig épen gyermekek tesznek az említett 280 halottnak felénél többet. Ezért tettem észrevételt a' rendőrökről, kiket éjjel az utcán nem láthatni, és ellentétül említém az éjjeli kóborgók lármacsoportjait, mellyeket igen is gyakran láthatni, egész városrészek nyugalalmát háborítókat, a' nélkül hogy valaki által csak meg is szólíttatnának azon fővárosban, mellynek kéjelmeit nevelni, a' nemes gróf igen helyes számolása szerint, a' teendők legsür-

getősbjei közé tartoznék. — És mégis a' rendőrséget tárgyazó néhány sor a' hatóságok gyűlöletessé-
 tételének nehéz bűnével terheltetik a' nemes gróf
 által; mit azonban, mint nem az irgalmassági ro-
 vatba tartozót, itt elmellőzők. — Elmélkedésem
 2-ik része azt mondá, hogy az irgalmas érzet nem
 hiányzik e' nemzetben, alig van vidék, hol egy
 vagy más uton ne történnék valami, inséget és nyo-
 mort enyhíteni. És kérdezém: miért nincs ennyi
 nemes készségből több eredmény? — És e' kér-
 désre azt feleltem talán: hogy azért van ná-
 lunk annyi ügyefogyott, annyiszegény,
 mivel azok, kiknek van, szűkkeblűek?
 vagy mivel a' hivatalosok elsőtül utól-
 sóig, vagy csak nagy részint is, alkalmatlanok?
 — mint a' nemes gróf a' 279-ik la-
 pon ollyasmit czáfolgatva említ, a' mit senki sem
 állított; korán sem; feleletem ellenkező volt. Azt
 mondám Bülau szavaival: hogy „in einer
 übel geleiteten Wohlthätigkeit besteht
 der edelste, aber nicht der unschäd-
 lichste Fehler der Zeit.“ Épen azt rosza-
 lám és roszalom: dass die Wohlthätigkeit
 übel geleitet ist. És megvallom, nem ujságot
 mond előttem a' nemes gróf, midőn említi, hogy
 „a' fővárosunkbani nyomor és inség nem kerulte
 el a' hatóságok figyelmét, hanem hogy a' baj
 igen terebélyes, mert nincs pont az országban,
 hová aránylag több henyelő, több korhely és több
 valóságos ügyefogyott is tódulna; miért is e' baj

azok sorába esik, mellyeknek tartós enyhítésére olly alapok rakása szükséges, mik egyesek és egyes városok és egyes vármegyék körét túlhaladják. De azért ne higyem, hogy mivel illy nagyot nem vihetni végbe tüstint, azért semmi sem történik.“ Valóban, nemes gróf! én ezt magam is mind egészen így tudtam és tudom; 's hogy így tudtam, maga azon czikk mutatja, mellyből nagyságod ellenem annyi vádra von okot és alkalmat; mert hiszen ép' azon czikkben világosan ezeket mondom: „Illy jelenetek, mint ez a' 280 halott, nem mulékony okok eredményei. A' baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a' nemzet annak érzetére, mi a' közérdek, vegye föl szívverébe a' meggyőződést, hogy minden, mi a' természetsi erő teljes kifejlését gátolja, nyomort és inséget szül, 's árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. 'S ha e' meggyőződésből indulva, a' javak világába szabadságot és biztosságot hozott be, ha nem lesz kénytelen pirulva érezni, mikint a' földművelés, műipar és kereskedés bilincseinek lerázását időn túl elmulasztotta, a' munkásságot saját intézkedései által megcsönkította, a' dolgozó néposztály nevelését, melly a' nemzeti jólétnek lényeges föltétele, minden mértéken túl elhanyagolá — 's a' mi honunkban százados bajok gyöke-

res orvoslátának föltétele, a' birhatási rendszer kiegyenlítéséhez hozzáfogni nem mert, ha mind ezt pirulva nem lesz kénytelen érezni, 's a' szegénység ügyét (Armenwesen) czélszerűn elrendezé, az élelmetlenség fogyni 's vele nyomor és inség kevesedni fog.“

— Már kérdem én: hogy áll egy embernek ellenében, ki ezeket ír, a' fentebbi vád? kérdem: minő indulatú critica az, melly azzal terhel, hogy munkátlanságnak 's henyélésnek akarok boldogtalan tévedésemben gyertyát gyújtani, 's a' munkára és szorgalomra anathemat kiáltani? Kérdem: ezen elvek ellenében kellett e czáfolatul a' bölcs axiomát felhozni: hogy „munka 's nem irgalom a' közgazdagság kutseje“? — az említett elvek alkalmasak e anyagszerűl szolgálni a' hideg értelemnek olly dictio összeférczelésére, a' melly így végződik: „ne kiméljük a' kaputost“? — Bár tetszett volna a' nemes grófnak megmondani, mikben találja fel a' nyomor és inség nagy baja enyhítésének sikeres eszközeit, ha ezek nem helyesek, nem sikeresek; és döntötte volna rakásra a' politico-oeconomicusok egész iskoláját, az emlegetni olly igen szeretett Adam Smithtől kezdve (kit történetesen magam is tanulgattam) Listig; mert az általam említett alapelvek ezeknek tanításaival mind megegyeznek. — Ennyit az egyes hatóságok tehetségét túlhaladó orvoslatról. — A' mi pedig azt illeti, hogy az illető hatóság nem hunyja be sze-

meit ezen bajok előtt: azt is igen jól tudom; és tudom azt is, mennyire támogattatik a' magános jótékonyság által, melly valóban rémitő summákat áldoz minden télen a' szegények gyámolítására; mert hiszen az irgalmas érzet nem hiányzik e' nemzetben; de tudom más részről azt is, miképen e' tömérdek jótékonyság, a' nőegyesület egy intézetecskéjét 's a' kórházakat kivéve, csaknem egészen, sikert eszközölni soha sem szokott alalmazással merittetik ki; 's Pestnek lelecnzháza, de — a' mi legfőbb — dolgozóháza sincs; általában a' szegénység ügyének localis erő körébeni elrendezése még csak a' teendők közé tartozik. Ezért mondtam, hogy „eine übel geleitete Wohlthätigkeit ist nicht der unschädlichste Fehler der Zeit.“ Néhány könyvületesek erejük felett áldozzák az irgalomnak évről évre ujlag nemcsak előkerülő, de sőt növekedő adóját, mitől a' bölcsen intézett irgalom által kevés évek alatt (nem mondom egészen, mert ez soha sem lehet, hanem) legnagyobb részben megszabadulhatnának: mások ellenben azt gondolják, lerótták felebaráti kötelességüket, ha (mikint az idézett számban áll) a' nőegyesületi táncvizalomra tíz garassal egy sorsjegyet váltanak, vagy az ujévi köszöntgetés alkalmatlanságát egy forinttal megváltják. — És ezekhez szólottam, hogy abból, mit az őrzöngő farsangra költenek, egy éjnek költségét áldozzák a' bölcsen intézett irgalomra, és sok nyomornak vennék

elejét. De itt már a' nemes gróf indignatióba jő, mivelhogy képzeletében a' farsang potencirozott saturnaliák színében tűnik elő, — az „a' farsang, melly annyi embernek, a' lámpagyermektül, a' hideget tűrő fiakkertül kezdve, száz kezeken át a' hajfodrászig, annyi keresetet, 's így annyi kenyeret is ád“ (237 l.), mellynek hát, mint „baromias gyönyörmámornak roszalására Adam Smith még koporsójában is feleszmél — — és éljen a' nyilvánosság új veres fonala!“ 's a' t. „És — kérdi a' gróf — kiket értettem? alkalmasint megint a' szegény mágnásokat, kiknél szerencsétlenségükre még nem kopogtatott be az izetlen képü sequester?“ — Már ezekre meg kell jegyezmem, hogy ha csak ugyan kellett a' mágnások közül is valakit értenem, épen nem azokat értettem, kiknél még be nem köszöntött, hanem inkább azokat, kiknél már beköszöntött az izetlen képü sequester, kik — azt hiszem — igen jól teszik, ha egykissé felhagynak a' potencirozott saturnaliákkal; de énnekem kevés alkalmam van azon magas körökben forogni, 's azért észrevételem inkább a' középrendben forgott, — azon középrendben, mellynek magam is tagja vagyok, mellynek hát életét közelebbről ismerem, mint a' nemes gróf, 's mellynek körében nem egy családnak házi boldogságát dulja szét az őrjöngő farsang kéjvadászata erkölcsi és anyagi tekintetben; mire nézve meglehet sikertelen, de bizonyosan nem veszedelmes felszólalásomon akárki nevéssen bár jóízűt, akárki

eszméljen föl miatta sirjában: Adam Smith bizonyosan nem eszmél föl a' borzadalmak legnagyobb kinaival; mert ámbár a' nemes gróf, alkalmasint azon suppositióban levén, hogy parányi olvasottságom Adam Smithig föl nem terjed, igen szereti őt ellenem authoritásul idézni: mégis történetesen a' dolog úgy áll, hogy az őrzöngő farsangot kárhóztató elveket épen Adam Smithtől tanultam, mert épen ő az, ki a' fényüzést roszalva, annak ellentétét, a' takarékossgot vette föl a' nemzeti gazdagság főszközéül; miben történetesen még sok más nagy nevek is, mint például Filangeri, Sartorius, Malthus, Craigh, Montesquieunek híres commentatora Destutt de Tracy, és a' csaknem oraculosus Say, egyetértenek. — Így áll a' dolog, érdemes olvasó! a' kaputost nem kimelési dictio alapjával; így áll a' dolog azon váddal, hogy a' Pesti Hirlap a' munkátlanásgnak gyujt gyertyát; melly vádakon én egyébiránt nem csudálkozhatom; mert miután a' 32-ik számban a' nép hátramaradásának okát abban fejeztem ki, hogy megszokta, önmagáról saját erejével nem gondoskodni, 's mindent mások kegyelmétől várni, a' nemes gróf azt mondja ugyan a' 282-ik lapon, hogy e' sorok Hunnia keveréknépének rest indolentiáját graphice festik: de azért mégis azzal gyanúsít, hogy a' nép által egészen más értelemben fognak vétetni, mint a' minőben irattak; — a' mi már mégis csak különös egy vád.

E' tárgynál akaratom ellen is hoszasabban kelle mulatnom; mert egyike azoknak, miket a' nemes gróf specialis adatul szemelt ki azon általános vádak erősítésére, mikről maga megvallja, hogy bebizonyittatniok vajmi nehéz — S most csak két rövid észrevételt kell még tennem. Egyik a' nemes grófnak azon állítását illeti, hogy a' Pesti Hirlap 12-ik száma idézett vezércikkének alapja koholmány, vagy egy ártatlan kis tévedés, melly egyedül Pest városa egy igen érdemes polgárának szavaiból vette eredetét. — Erre csak annyi megjegyzésem van, hogy nem azon érdemes polgár szavaiból, hanem annak figyelmeztetésére a' hivatalos tudósításból vette eredetét, melly tudósításnak szavait eredetiben, minden csonkítás nélkül idéztem, 's egy jegyzékben utána is tettem a' lágyabb értelmet, mellyet azon szavaknak tulajdonithatni. Az sem áll, hogy a' dolog akár koholmány akár ártatlan tévedés volna; mert a' Pesti Hirlap 15-ik számában olvasható e' tárgyban az illető kórházigazgatónak, ugyanannak, kitől a' tárgyul vett hivatalos jelentés eredett, világosító nyilatkozata, mellyből látható, mit ott a' szerkesztőség is megjegyzett, t. i. hogy a' dolog sokkal szomorítóbb alakban igaz, mint annyira rosszalt felszólalásomban gondolhatám. — Másik, mit meg kell emlitenem, a' roszalásnak azon logicája, hogy azért olly borzasztó, irtózatos és veszélyes a' kérdéses cikk, mivel (2741) „fama crescit eundo: tehát a' 280 halottbul már Sorok-

sáron alkalmasint 2800, a' Kunságon keresztül Erdélyig már 28000, végre egy franczthoni izgató lapban 280,000 lesz, a' mi valóban igen szép világba helyzi a' hatóságokat — és anarchiára vezet — — és illy hiedelmek nagyításával, felpaprikázásával a' hatóságok becsületesen iparkodó egyéneiben rossz vért okoz, a' közönségben pedig egyenesen azon gondolat alapját veti meg: nem volna e jobb az egészet felforgatni egy egészen új kezdet tétele végett.“ — Mire csak annyit jegyzek meg, hogy — — éljen a' hideg számoló logica! — Hónapok multak el, a' kérdéses czikk rég felejtve van. és sem fama non crevit eundo, sem felforgató gondolatnak nyoma nem mutatkozik, sem a' hatóságok tekintete nem csökkent a' nép előtt, sem ('s ezt bizonyos tény gyanánt mondhatom a' nemes grófnak) a' hatóságok buzgósága nem szállott alább, mióta a' Pesti Hirlap él, sőt talán ellenkezőleg van a' dolog.

„Halad azonban az idő, vastagszik a' könyv“ — mond a' gróf a' 19-ik év kezdetén; 's én ez intés súlyát kétszeresen érzem, miután rendelkezésemre nincs elég időm, hogy sokat írjak röviden; vastagodó könyvem vagy részét pedig idézgetések töltik be. Azonban idő 's könyvvastagodási intésnek is meg van jó oldala. Érzem, mikint higgadtak munka közben indulataim; 's így tán sietség közben is sükerülend keserűség nélkül felelni rö-

vid-keveset három nagy vádra, mi tulajdonkép a vádak tömegének kivonata. 1-ső: a' birtok megtámadása; 2-ik: a' kiváltságos rend 's felsőbbség gyűlöletessé-tétele; 3-ik: a' Mirabeau-Marat-Pere-Enfantin-szerű revolutionarius syllogismus.

I. Birtokmegtámadás. A' gróf egykor a' „Hitel“-ben számtudományilag beh bizonyítá, megnyit nyerne az ország, ha a' robot 's dézma megszüntetnék; de kárpótlásról, megváltásról egy szó sem tön; miből gr. Dessewffy azt következtette, hogy a' gróf kárpótlás nélkül akar dézrát, robotot megszüntetni; de bezzeg volt e' vádért mit hallania, mert a' gróf igen rossz néven vette, hogy birtokmegtámadási váddal illettetett, és szemére veté taglalójának Montesquieuvel, hogy ollyasmin párolog el bírálata, a' mi irva nem volt. — Vegye a' nemes gróf, birtokmegtámadási vádjára, tőlem is ezt feleletül. — Az urbéri viszonyoknak a' földesur teljes tökéletes kármentesítése mellett ki-sajátítása igenis elveim közé tartozik: ezt azonban, remélem, eléggé tisztultak közöttünk a' jogszerűségről fogalmak, hogy birtokmegtámadásnak mondani senki sem fogja; legkevesebbé pedig a' nemes gróf, a' kinek köszönhetjük legfőkép, hogy egy hid végett Pest-Buda városának vámszedési joga 's földje is (a' mennyire kellett) expropriáltott. — Ez így levén, bátran és kereken tagadom, hogy a' Pesti Hirlaphan a' birtokmegtámadásnak még csak árnyéka is előfordulna.

Különben is a' birtokmegtámadási vád eléggé

meg van ezáfolva az által, hogy ha ez igaz volna, akkor a' nemes gróf elvben támadta volna meg a' Pesti Hirlapot; ezt azonban nem tevé, de nem is teheté; mert hiszen — és itt figyelmet kérek, mint a' gróf szokja mondani — azon concessiók, mikre „A' kelet népében“ ajánlkozik, százszor, de százszor tovább mennek, mint a' mit a' Pesti Hirlap eddig csak legtávolabbról is megpendített: t. i. a' gróf az alkotmányt mindenkire lehet ő legsebesebben ki akarja terjeszteni; elismeri, hogy általán véve Magyarországon a' földbirtokosnak igazi tulajdona nincs: az ősiséget tehát minél előbb ki akarja küszöbölni anyaföldünkről; — akar Magyarországon keresztként átvezető biztos közlekedést társulatok által létesíteni úgy, hogy az ország a' vállalatnak száztól öt tiszta jövedelmét minden esetre biztosítsa; — akarja, hogy alakuljon legalább is 50 millió pengő forintnyi mesterséges pénzt kibocsátó nemzeti bank; — akar a' köznevelésről, ámbar nem mindjárt ('s elég csudálatos, hogy épen erről nem mindjárt), gondoskodni; — késznek nyilatkozik, mindenféle adót, kivétel nélkül, hadit úgy mint házit, a' néppel együtt, testvérileg viselni, és pedig mindaddig legkisebb felelőség kívánása nélkül, míg a' nép adójáról sem számolnak; — kíván büntető törvényt, magára és csa-

ládjára és az ország minden lakosára egyenlőt és szigorút; — 's végre ajánlkozik arra is, hogy a' haza védelmére írják össze vele és fiaival együtt az ország minden lakosit különbség nélkül, hadd huzzunk sorsot mindnyájan; — és mind ezen nagylelkű készség elszámálása után még három 'sa'. 'sa't. 'sa't. következik (335—357 és 362—368 l.). — Ezek után tehát azt gondolom, hogy a' ki illy engedményekre ajánlkozik, az indiscret rohanás miatt elvben a' Pesti Hirlapot teljességgel meg nem támadhatá; vagy ha megtámadhatná, csak azért tehetné azt, mivelhogy a' Pesti Hirlap keveset kíván; és a' gróf kívánságához képest valóban úgy is van; mert a' mit a' gróf ajánl, az minden lehető concessióknak maximuma.

Ha tehát a' nemes gróf a' Pesti Hirlap elveit meg nem támadta, de — az előbocsátottak szerint — következetességgel meg sem támadhatá: pusztán modor miatt birtokmegtámadási váddal illetni a' Pesti Hirlapot, anomalia; mire tulajdonképen felelni sem kellene.

Lássuk azonban, mit szemelt ki a' gróf véletlenül vagy nem véletlenül, a' birtokmegtámadási vádat 's vele és általa a' kiváltságosak gyűlöletessé-tételét és revolutionarius syllogismust bebizonyítani. — Ezen irtózatossá megkülönböztetés a' Pesti Hirlap 18-ik számának vezércikkét érte, mellynek czime: „Halottas házak“. — E' szám:

18 a' nemes grófot, mint mondá, 18-ik Brumaire-re emlékezteti; és ezen nem csudálkozom, mert valamint énnekem bizonyosan eszembe nem jutott rossz néven venni, hogy a' nemes gróf által Aristoteleshez és a' dicső lengyel nemzethez hasonlítottam: ugy, remélem, ő sem fogja rossz néven venni, ha őt a' 18-ik Brumaire hősehez hasonlítom, ki olly igen ohajtá nemzetét nagygyá, dicsővé, boldoggá tenni, csakhogy jó kedvéből. avatkozást nem tűrő, szoros logikai terve rendszere 's kénye szerint.

Ezen cikkben egy elevenen-eltetettetés esete bocsáttatik előre, „mellyet — mint a' gróf mondja — a' Pesti Hirlap szerkesztőjének valami levelezője mesélt.“ — Mire csak azon alázatos megjegyzésem van, hogy azon esetet a' Pesti Hirlap szerkesztőjének nem levelezője mesélte, hanem a' Pesti Hirlap azt más hirlapból vette. — A' levelezési mesével méltóztassék e' részben más hirlapokat, 's különösen régi kedvencz pártfogoltját is, megajándékozni; — ámbár ez bizony magában legkisebb szemrehányást sem érdemel practicus embertől. miután könnyű belátni, hogy illyesmit hirlapoknak kikerülniök lehetetlen; 's ha itt ez esetben az egész történet mese volt is, más száz esetben azért, hogy czáfolatot, nyilatkozást, felvilágosítást, igazítást olvasunk ellene. korán sem mese, hanem csak ugyanazon egy dolognak különböző képlete, a' mint különböző szempontból tekintetik. —

A „mese“ előzmény után az idézett cikkben egy kis elmélkedés van a halottas házokról és halottas szemléről, mik nálunk már 1771-ben a nm. helytartó-tanács által megparancsolvák, de azért ritkák mint fehér holló. — Erre a nemes gróf igen érdekesen elmondja véleményét, hogy egész Európában 20 év leforgása alatt alkalmasint elevenen nem temettetik el egynél több: illy paránysággal tehát bibelődni a Pesti Hirlapnak kár vala; s hogy bizony minden nógatásunk mellett sem lesz jobb lábón a halottas szemle ezután, mint volt ekkorig. — Mind ezekre „hagyján“-t felelek; mert hiszen ha illy haszontalan a roszalott cikk, annyira legalább bizonyos, hogy halottas házrólí sorai nem gyilkolják meg a nemzetet, s a magyart sirba nem döntik; — a mint a nemes gróf a 214-ik lapon maga is, igen engedékeny critica szellemében, megbocsátja azon bünömet, hogy becsesb themát nem választottam, s valami jobbat nem írtam; mert „rosz ember, ki többet tesz, mint megnyit bir“: de azért mégis az érintett cikk untig elégséges lehet az egész most fejledező magyar nemzetet homlokegyenest sirba döntení (208 l.).

Eri pedig e rettentő vád a Pesti Hirlapot e következő soraiért: „Hiában altatjuk magunkat egyes különvált jelenetek dicsérgetéseivel; ideje nyíltan kimondani, hogy az egészségi politia általában véve honunkban a legnyomorultabb lábón áll, bölcsötől kezdve egész siriglan. Ez az, mi

a' gyermekgyilkolást előidézi; 's mi azt gondoljuk; teljesítők kötelességünket, ha rém gyanánt hóhért állítunk a' háttérbe. Az anyátlan gyermekek gyá-
moltalan serege segélyért sir föl az égre 's az emberekhez; és mi azt gondoljuk, megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, ha bérdaikához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 pengő frt; és nem vesszük szemügyre, hogy e' négyforintos dajkák kezei között (valóságot mondunk, uraim, 's nem nagyítást) száz gyermek közül 80 — 90 elhal; a' százból felmaradott tiz pedig kikerülvén a' dajkakezekből, talán az utcán fagy meg! (Vagy nem ilyenek e' a' gyermekek, kiket mezítláb és félmeztelenül láttunk tél derekán az utcán koldulva ácsorogni?) Elkövetkezik tul a' gyermekkoron az élet kora — és — mi tegnap voltunk egyik külvárosban, a' nyomort és inséget honos rejtekében házankint meglátogatni. A' ki ezt saját szemével nem látja, annak fogalma sem lehet illyesmiről. Azok a' földalatti pinczelyukak, hova hó- és esőviz befoly, mellyeknek nedves gőzében két-három család minden leheléssel mérget szí; 's e' méregért mégis 2 — 3 forint házbért kénytelen betenkint a' szívtelen gazdának fizetni! E' pinczelyukaknak ujdön épült házakban is szabad volt árviz után építtetniök, ámbár egy uj vizár bennök száz meg száz martalékra talál. A' ház külseje szabályszerű, mikint a' csinosító biztosság parancsolá: de ben szabad volt az inség számára felütni a' betegség 's mirigy tanyáját. Vég-

re elkövetkezik a' halál, és itt még egy előkelő vagyonos családban is megtörténhetik az eleven-eltemettetés, hát mi nem történik a' szegényeknél?" — E' sorokból a' birtokmegtámadási vád különösen a' „szivtelen gazda“ kifejezésre nehézkedik.

Legyen szabad egy-két magyarázó szó. — Hogy az orvosi politia igen szomorú lábon áll, sőt hogy orvosi politialis rendszerünk még csak nincs is, ez köztudomásu dolog, 's egyike azon okoknak, mellyek miatt népünk között a' babona és kuruzsolás általában még olly életerős fa, mellynek gyökerei közel száradást nem reméltetnek.

Mondám, hogy az orvosi politia hiánya idézi elő a' gyermekgyilkolást. Ez más szavakkal annyit tesz, hogy lelelencz- és szülészház az egész országban egyetlenegy nincs; a' példák pedig hangosan kiáltanak, miképen csak az orvosi politia-körébe tartozó illynemű intézetek előzhetik meg nagy részben e' bünt, mellyet a' hóhérnak hátterbe állítása nem képes megszüntetni. —

Az anyátlan gyermekek 's négyforintos dajkák iránti állításaim a' legbizonyosabb adatokon épülnek, 's nem is ujságok; mert nem általam mondtattak el először így, egészen így a' közönségnek, magyar és német nyelven, — mint ezt a' nagyérdemű gróf a' szegény-gyermek-kórház igazgató orvosának a' városi pénztárból fizetett járorvoslat sikeréről 's eredményéről közrebocsátott jelentéséből 's rőpirataiból is megláthatá.

Már most az e' két pontra vonatkozó fenidézett sorokból a' nemes gróf. ítélete szerint kibúvik a' „veres fonal“, minthogy „más szavakkal mind ez nem sokkal tesz többet mint: Te városi Tanács, Te vármegyei hatóság, Te Helytartó-Tanács, Ti hazánk gazdag semmirekellői 's a' t., Ti mindnyájan annyit nem értek mint egy pipa dohány, mert kötelességteknek, nem, de a' legegyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltek legtávolabbról is meg“ (253 l.). - E' travestálást és mindent, a' mi ehez hasonlít (pedig a' mi csak critica „A' kelet népében“, vagy ehez hasonlít, vagy azt mutogatja, hogy a' Pesti Hirlap semmit sem ér: tehát bizonyosan nem is veszedelmes) — e' travestálást, mondom, és mindent, a' mi ehez hasonlít, a' nemes gróffal vagy a' fölhevült képzelet, vagy a' hideg ész iratta. Ha az első: úgy nem kell rá felelnem; ha a' második: úgy azt kell rá felelnem, hogy ha a' Pesti Hirlapból illy travestálás mellett kitünhetik a' „veres fonal“: úgy a' nemes gróf travestálásából, sokkal kevesebb travestálással, kitűnik a' „veres fonal“; minek megbizonyítására t'n nem is kell travestálásokhoz folyamodni, ha meggondoljuk, miként ügyekszik a' a' nemes gróf mindent, a' kinek birtoka, — mindent, kinek kezében hatalom van, ellenem felzúdítni, 's még nyilván fej-betöréssel is fenyeget. És kérdem én: ha olly indulattal venném kezem-

be „A' kelet népét“, 's magamat egy kis haragba belédisputálván, travestálgnám a' nemes gróf szavait, és megmutogatnám, mikép nem az elvekből, — oh! korán sem, mert azok szentek, hanem a' modorból csaknem minden lapon kitűnik a' véres fonal: gondolja a' nagy érdemű gróf, minden helyre lenne hozva, ha utána tenném: „ezt azonban bizonyosan nem gondolta, így értetni bizonyosan nem akart“ a' nemes gróf (253 l.)

És pedig azon sorokra, mellyek egy kis travestálással úgy állanak előttünk, mint minden felsőbbséget gyűlöletessé tevő spartacus-i dictio, a 221-ik lapon fölkenetik az engesztelés balzsama, hol így olvasunk: „és eddig jól van, és tudom, csak illyféle zsugori harpaxoknak sujtása és magukba térítése volt a' pesti lap szerkesztőjének nemes, lehet mondani szent célja.“ — Nehogy azonban valamikép az engesztelés csak egy pillanatig is helyt foghasson, nyomban ime' sorok következnek: „de fájdalom egyszerre kitűnik valamint Byronnála', kis szarvacska', úgy itt a' ,veres fonalacska', melly így foly: „*es e' méregért — t. i. hogy a' házbirtokos beveszi házába a' lefestett nyomort és inséget — mégis 2-3 forint házbért kénytelen hetenként a' szivtelen gazdának fizetni.*“ Itt van kitarva egész fényességében a' gyönyörű ,veres fonal', a' vajmi mély forráshál kutatott gyönyörű politica.“

Méltóztassék a' nemes gróf legmélyebb tisztelem jeléül fogadni, hogy még e' soroknál sem jut eszembe, miképen menthető volnék, ha olyan volna a' „fogadj' isten“, minő volt az „adj' isten“. — A' dolog ennyiből áll: Az 1838-ki árvíz sok emberéletbe került, 's én ugy gondolom, a' dühöngött elem ez áldozatainak nem kis része esik azon pinceszlyukak rovására, mellyeket a' külvárosok félrefekvő utczáiban a' legnyomorultabb néposztálybeliek laknak. E' lyukakból a' rohanó víz elől nem volt, nem lehetett menekvés. — Később utczáik és térek szabályoztattak, minden ujanépült háznak tervét be kellett az illető biztosságnak mutatni; 's a' külsőre kellő tekintet is volt, de a' pinceszlyukok ekkor is nem csak meghagyattak, de sőt újak is építtettek; ezt csak látni kell, 's mindenki meggyőződhetik, hogy egy újabb árvíz ismét nem kevés emberáldozatba kerülhet; én láttam; 's láttam a' remegést is, mellyel e' külváros-helyek lakosai a' jégindulás idejének élébenéztek; tudjuk pedig, hogy a' veszély ez idén is csak egy perczen mult. — De mellőzzük bár e' tekintetet, annyi bizonyos, hogy ezen emberólak télen át valóságos mirigyfészkek, miket meg nem szenvedni az orvosi politia körébe tartoznék. Es e' bűn, galádság 's mirigy tanyáiban bizonyos távolságban vagy egy rossz nyoszolya vagy egypár korhadtt deszka van, 's egy ilyennek helyéert hetenkiint 15—30 garas helybér fizettetik; lehet látni hánytvetett rossz deszkákból improvisált rossz kalitkákat,

mellyek távolról sem kerülhetnek 100 váltóforintba, 's a' lakbér mégis hetenkint 2—3 forint, tehát egy éven át több, mint mennyibe az egész kerül. Igaz, hogy a' rosz deszkakalitkák tulajdoni jog tekintetében ép' ugy sajátjai a' birtokosnak, mint a' legelső paloták, 's ha a' politia más tekintetéből a' dologba nem szól, házbér tekintetében nem szólhat bizonyosan, a' tulajdonos tehát jogszerűn cselekszik, habár aranyat kíván is minden órától: de azért jogszerűsége mellett igen szívtelenül cselekszik, 's ezt megmondani bizonyosan nem birtokmegtámadás. Emlékeztetem a' nemes grófot, hogy midőn az 1838-iki árvizútán némelleyek azon házi gazdák közül, kiknek házai épségben maradtak, a' köznyomor rovására nyereszkedni akarva, a' házbért százakkal felrugtatták, jogszerűn cselekedtek kétségkívül, de cselekedtek szívtelenül; a' törvény kényszerítő pálczája nem üthetett körmeikre, de felszólalhatott és felszólalt ellenök a' közvéleménynek indignatiója, az a' bizonyos erkölcsi néperzelem, melly polgári társaságban temperatorkint lép föl olly esetekben, hová a' törvénynek hatni nem lehet, hatni nem szabad. És nem szólalt fel sikeretlenül. Ezen erkölcsi néperzelemnek tolmácsai voltak a' hirlapok is, és sem a' nemes grófnak sem más akárkinek nem jutott eszébe, a' hirlapokat birtokmegtámadásról vádolni, mivelhogy a' szívtelen gazdák ellen az erkölcsi érzelemre hivatkoztak. — És én azt gondolom, épen a' nyilvánosság organumainak fekszik hivatásukban

felszólalni, valahányszor helyén lenni látszik, hogy a' jog szigorúságát az erkölcsi érzet mérsékelje. — Amaz angol tory lord, ki ha eltelik jobbágyainak bérideje, télnek közepén seregestül űzi ki szabad ég alá a' zöld Erinnek szegény gyermekét, mivelhogy urának politicaí véleményében nem osztózik, jogszerűn cselekszik kétségtelenül: de szívtelenül is cselekedett, és a' közvélemény indignatioja keserű kitörésekkel rója meg a' hírlapokban szívtelenségeért; és az olly igen értelmes angoloknál, kiknek közéletéből a' nemes gróf szerint szív és érzelem jobhára számüzve van, még soha sem jutott senkinek eszébe, illy felszólalásban birtokmegtámadást 's veres fonalat szaglálni; pedig ha valaki, az angol bizonyosan megkívánja, hogy tulajdonának szentsége tiszteletben tartassék mindenkitől.

Nem akarok a' szívtelen jogszerűségek példázataiban tovább menni; remélem, ez egyszerű sorok is eléggé igazolják, hogy a' „szívtelen gazda“ kifejezés miatt nem a' nemeskeblű gróf Széchenyinek, de bármelley szőrszálhasogató rabulának sem volna elegendő oka, hatalomizgató feljajdulással veres fonalakat 's birtokmegtámadást kiáltani. — Engedje a' nemes gróf ébren lenni, engedje a' nemes gróf ébren tartani a' méltányosságnak népérezelmét: a' rideg törvénynek emberi gyarló műve, még a' legműveltebb nemzeteknél is, sokszor kebelbántólag elri a' társas élet kívánatától, 's a' kettőt együtt közvetíteni, a' nyilvánosságnak hivatása; és ép e' hiva-

tás emeli föl a nyilvánosságot, ép e hivatás emeli föl az időszaki sajtót azon polczra, melyről a felsőbbségnek a köznyugalom fentartásában ép azon ellenséges érdekek mezején nyujt észrevétlenül leghatásteljesb közremunkálást, a' hová jognak s törvénynek hatni nem lehet. Ez fogja föl a' gyarmatur kezében a' nádpálczát, mellynek törvény szerint a' szolga hátára csapni szabad volt: ez szállítja le, — legalább csak ez szállíthatja le a' 100 forintos deszkabódénak 150 pcent lakbérért; és teszi mindkettőt a' nélkül, hogy a' tulajdonnak szentségét megsértené. A' gróf ugyan azt mondja, hogy illy felszólalások lélektanilag engedékenység helyett épen makacsságot eszközlenek: egy-két esetben meglehet, nem tagadom, kivált ha a' nemzetnek elsőbjei a' helyett, hogy a' nyilvánosságnak ez üdvös hatását előmozdítanak 's a' közvéleményt tekintélyes állásra juttatni segítenék, ép ellenkezőn cselekszenek, 's gátlólag lépnek föl, és a' makacsságot nem csak buzditják, de még a' kirugás emlegetése által hatalmas nevével is sanctionálják; azonban fejlőd-jék csak önéletéből életet szíva a' nyilvánosság, erősödjék csak a' közvélemény, mint alkotmányos nemzetnél kívánatos, 's mint erősödni csak a' nyilvánosság segedelmével lehet, — és a' kirugó makacskodás a' nemzeti közérzelem ellenében vagy megszelidül, vagy — kinevettetik.

II. Kiváltságosak 's minden felsőbb-ség gyűlöletessé-tétele. — E' vád nagy

részben az elsőre van építve, 's így azzal, mit az elsőre, 's mit az „irgalmassági“ rovatban mondani kénytelen valék, a' felelet többnyire meg is előzve. Különbösen is e' mező nagyon kényes. Ha kit általános megjegyzéseim ki nem elégítenek, annak részletes alkalmazásokkal kellene válaszolnom: pedig érezni fogják tisztelt olvasóim, hogy e' mezőn forognom nem is lehet, de nem is akarhatok: maradjunk tehát általánosságban és elveknél. — Kiváltságosak és felsőbbség, így oszlik a' vád két osztályzatra.

Kiváltságosak! Kérem a' nemes gróft, méltóztassék megengedni, hogy elkölesönözsem velejét szavainak, miket „Világ“-a XXXVIII-ik lapján irt vala. „Nemzet ellen in corpore soha sem keltem ki—de minden rút helyről kiméletlenül rántám le a' fátyolt—míg mások palástolásokkal 's dicsergetések által gondoltak használni, én célirányosbna véltem a' megismertetést.“ — És engedje a' nemes gróf, hogy megkérjem, méltóztassék kezében a' képpel, mellyet Világa 64-ik 's következő lapjain festett, ki nem hagyva még a' nemzetiség tekintetét is, mellyről a' 65-ik lapon írva van, hogy „legnagyobb palotáinkban — — — a' ház ékessége az asszony nyelvünket nem érti:“ sőt mellyről még a' „Néhány szó a' lóverseny körül“ 183-ik lapján is alig három év előtt mondva van: „milly kevésbé nemzetiek még hölgyeink, sőt a' szó valódi értelmében még magunk is,“ — méltóztassék e' képpel kezében most 1841-ben is szét-

tekinteni, 's nem fogja e találni, hogy ha rajza számos vonásokban még most is igen élethű, itt az ideje, a' minmagunkkali megismerkedést a' vastag könyvek sövényezett kertjéből a' nyilvánosságnak nyílt szabad mezejére átültetni? — De én nem is tudom, mi körül foroghat e' különös vád. Egyszer, de csak egyetlenegyszer szólottam a' Pesti Hirlapban tán némi kis csipősséggel arról, hogy urhölgyeink olly kevésbé magyarok, és — istenemre! — e' felszólalás szükséges volt; ezen egyetlen szózaton kívül, hivatkozni merek a' Pesti Hirlap olvasóira, nem tagadhatják meg, hogy minden hasonló felszólalásból (példaul a' 14-ik szám vezércikkében) soha sem hiányzott a' leggyöngédebb kiméletesség 's a' legesekélyebbnék is annyi elismerése, mennyit csak e' gyöngédség igazolhat. — Vagy talán a' nép állapotját legközelebről érdeklő közigazgatási tárgyak iránt mindnyájunk, de kivált a' főrendűek részéről olly mindennapias részvétlenség megrovása vétetik a' kiváltságosak gyűlöletessé-tételének? — Ezt hinnen lehetetlen. Egyébkint szózataim elvek körében forogtak, miket a' nemes gróf maga is helyesel; és forogtak azon hazában, mellyről a' nemes gróftól tanultam, hogy kiváltsága sok, de szabadsága annál kevesebb. — És ha azon vallomásom, mit az előjogok iránti véleményemről tettem, nem ellenkezik 's nem is ellenkezhetik a' nemes gróf elveivel; ha igaz, hogy kivált polgári viszonyainkban úgy szólván semmit, mi már életbe lépett volna, nem értünk

még el (341 l.): ugy valóban nem kellene talán az elidegeníthetlen jogok visszaadásának, emberi méltóságba visszahelyezésnek gyéren előforduló (ha csakugyan előforduló) emlegetését a kiváltságosak gyűlöletessé-tételére magyarázni annak, ki a 320-ik lapon maga elismeri, hogy „hazánk lakosinak azon nagy száma, melly nemcsak hogy ki vala egészen zárva az emberiség legszebb jogaiból, de mint ha ugy szólván sokak által készakarva tartatott volna sötét butaságban. csak most 's csak némileg lépett ki a' kényuraság undok hatalma alul.“ — Általában véve, nekem elveim közé tartozik, hogy a' kiváltságos osztályoknak nem leszállani a' néphez. hanem azt magokhoz kell emelniök, 's így ezen fölemelésnek csak a' fenálló alkotmányos formák mellett és által szabad történnie; minélfogva bátran hivatkozhatom a' Pesti Hirlapra, hogy minden közeledő lépés, melly ez irányban akárhol mutatkozott, a' Hirlapban mindig a' legméltánylóbb elismerésre talált. A' kiváltságosak gyűlöletessé-tételének vádját tehát el nem ismerhetem; de ha a' nemes gróf drasticai modora szerint e' vád tulajdonképen csak annyit tesz, hogy az oligarchismus iránt rokonszenvet nem érezek, 's alkotmányos sánczaink között ugy, a' mint törvényünk hozza magával, az egyenlőség elvének hódolok: ugy én ezt tartózkodás nélkül és nyiltan elismerem; min a' nemes grófnak nincs is mit csudálkoznia, ha

megemlékezik, hogy én magam is a' szegény nemesek sorába tartozom, 's mint ilyen, alkotmány által nyert jogomat szívesen megosztom minden másokkal; arra azonban, hogy ne csak mások ne részesüljenek jogaimban, de még én magam is megszorítást szenvedjek, hajlandó egyáltalában nem vagyok, 's így az oligarchiai vágyak barátai közé számíttatni teljességgel nem is kívánok. Pedig hogy illy vágyak hazánkban épen nem ujságok, 's hogy illy vágyaknak magas helyekrei befolyása épen én nálam nem a' legkedvesebb emlékezethen lehet, azt a' nemes gróf úgy bizonyosnak mint természetesnek találandja. — És az eszmék kapcsolata itt azon ügyre vezet, mellyet a' Pesti Hirlap 17-ik számában nemzeti veszélynek neveztem, azt t. i., ha a' magyar nemesség magát megvesztegettetni engedi, 's lelkét áruba bocsátja. Erre a' nemes gróf a' 244-ik lapon megjegyzi, miképen „ez nem ok, hanem a' szegénységből eredő okozat, 's a' nemzetsülyesztési gyökérokoknak egyike, megfordítva tán épen az, hogy a' kelletén tulvitt nyilvánosság következtében, olly kérdések elhatározása, például mikor és mikép düljön az ősiség, úgy függ néhány akó savanyú boron, mint függött Damocles kardja hajszálon.“ — Már én, ne vegyem bár tekintetbe, hogy a' nemes gróf maga elismeri, miképen jövendőnknek szellemi alapokon kell emelkedni, 's nem

anyagiakon, anyagot tehát oknak 's a' szellemit okozatnak itt e' mezőn is fölvenni akarni következetlenség volna, — a' Pesti Hirlap 17-ik számában is kimondám, 's most ujolag kimondom, hogy a' lelki függetlenség nem függ birtoktól, 's e' szavak valóságáról a' kezességet saját keblemben hordozom; megmondám azt is, hogy e' gúnyolt nemességben a' jogérzetnek egy bizonyos ösztönyszerű tapintata él, melly ha személyesítettnek, joggal mondhatná el az esküt, mellyet egykor Cicero Metellus vádjára tön: „esküszöm, hogy megtartám a' hont;“ 's erre ugy a' messze mint közel multaknak történeteiben nem nehéz adatokra találni; — megmondám végre azt is, hogy a' szavazati jogegyenlőség elvét a' gyakorlat mennyire mérsékeli; és most ezek után lehetlen némi megütközéssel nem kérdeznem: mit jelent sen ez a' kelletén tul vitt nyilvánosság, mellynek következtetésében olly kérdéseknek, mint az ősiség, eldöntése, néhány akó savanyú boron függ? — Eszembe jut a' nemes grófnak a' mult országgyűlés alatt 1839 évi november 4-kén tartott beszéde, mellyben a' legközelebb mult idők szomorú eseményeit leginkább annak tulajdonítja, hogy „1820 táján a' kormány behozta a' megyékben a' személyenkinti szavazást, 's ezen ujítással az előbbi szokás, miszerint az ugynevezett „sanior pars“ határozott, megváltozván, aristocratiai alkotmányunkba egy olly demokratiai elv, egy olly karika csú-

szott be, melly megkívánja, hogy vagy a' régi ke-
rekek is hozzá alkalmaztassanak, vagy ha ez nem
lehet, az uj is kidobassék.“ — Nem azért idézem ezt,
mintha olly értelmet akarnék a' nemes grófnak tu-
lajdonítani, hogy ő az említett oligarchismus visz-
szaidézését kívánná, mert hiszen ép' azon beszé-
dében mondá azt is, hogy a' mi megtörtént, azt
retractálni nem lehet; hanem idézem azért, mivel
csakugyan vannak a' felsőbb körökben, kik nyil-
tan kijelentik, hogy a' köztanácskozási részvét
jogát birtok szerint kívánnák arányozni. Erre néz-
ve, minden mélyebb taglalgatást mint keserüség-
okozót örömezt mellőzve, csak azt jegyzem meg,
hogy a' személyenkinti szavazat jogát nem a' kor-
mány hozta be, hanem behozta az alkotmány; 's
ezt nem csak azért, mivel magam is azon nemesek
sorába tartozom, kiknek political jogát az emlí-
tett oligarchiai vágyak, ha sikerülnének, csak-
nem egészen nullificálnák; hanem statutudományi,
alkotmányi és political szempontból is, legbecse-
sebb országos kincsnek tekintem, — olyannak,
mellyben (mikint a' Pesti Hirlapban bővebben tag-
lalgatám) alkotmányunk kifejlődésének csaknem
egyedüli biztosító elemét találom, mellyet hát sér-
tetlenül fentartani mindaddig ohajtok is, mig épen
ezen jogegyenlőségi elem segedelmével alkotmá-
nyunk úgy kifejlődik, 's megyei szerkezetünk ta-
lapja olly kiterjedést nyer, hogy megyei gyüle-
seink ösnépgyűlési (Urversammlung) természetük-
ből képviseleti rendszerű municipiumokká fejlőd-

hetnek; a' mi sokkal több előzményt föltételez, mintsem egy-két nemzedék korának leforgása előtt elkövetkezőnek remélhetném. — Azt tehát, hogy az említett joguyesési hátralépéseknek barátja nem vagyok, nyiltan kijelenteni egyáltalában nem vonakodom; de a' gyűlöletessé-tétel vádját még ezen vádak ellenében sem fogadhatom el; mert sokkal inkább követelem magam számára a' véleményi szabadságot, mintsem hogy másoknak hasonló jogát ellenzeném.

Felsőbbség gyűlöletessé-tétele. E' vád vagy csak egy rakétaszerű pattogás, vagy az egyes visszaélések, hanyagságok és elmulasztásoknak nyilvánosságrai hozatalára irányoztatik. — Erre nézve egy harmadiknak véleményét iktatom ide válaszul, név nélkül; mert nem akarom, hogy a' szavak mástól, mint a' bennök fekvő okoktól nyerjenek nyomadékokat.

„Mélyen érzett bajainknak egyike azon hanyagság, mellyel törvényeinket végrehajtjuk, és azon tiszteletlenség, mellyel a' törvények rendeletének szentségét figyelembe sem veszik sokan, hacsak hatalom- 's erőtül nem kényszerítvők. Mig ez így lesz honunkban; mig a' törvényt már azért, mert törvény, tisztelni meg nem tanuljuk; mig a' közvélemény nem örködik a' hivatalos eljárás fölött; mig a' gyalázat bélyegével csak azt rójuk meg, ki a' tiltó törvényt megszegte, de azt nem, ki törvényt szabta kötelelességeit tudva és akarva rosszul, vagy épen nem teljesítette: addig süke-

retlen minden törekvésünk; mert a' törvény csak holt betű marad, ha mi magunk nem adunk annak életet. Zsibbasztó a' nem-cselekvésnek és hanyagságnak hatása, 's tán még inkább tűrhető, ha valamely tisztviselő néha rosszul tesz, mint ha épen semmit nem tesz. A' rossz, a' mit az tett, csak tudomásra jőjön, ellenhatást szül, 's a' rosszat orvosolni nem lehetetlen; de a' nem-cselekvés ellen nincs orvosság. Inted őt? hallgat, és ismét nem tesz; dorgálsz? hallgat, de nem tesz; fenyegeted? hallgat, 's tán mosolyog, de szinte nem tesz; végre büntetni akarnád? de nem találsz törvényt, mellyhez támaszkodj', 's nem találsz bírót, ki a' büntetést kimondja; sőt találsz igen sokat, ki a' nem-tevőt pártolja. Ezt a' hanyagságot 's részvétlenséget kiirtani jellemünk ből, valóban közszükségeink legnagyobbika. Nálunk a' törvény iránt élénkebb részvét csak addig mutatkozik, mig az vitatás alatt van, 's ha már kivítettük, elteszszük szunnyadni számos elszenderült társai közé, 's gyakran ismét ujat sürgetünk helyette. Mig ez így marad, addig nincs idvesség számunkra. — Nehéz e' bajon segíteni, de talán nem lehetetlen, 's az egyetlen mód, mellyel azt eszközölhetni, nyilvánosság, 's egy tisztább, szilárdabb, élénkebb és határozottabb közvélemény ébresztése. Vannak vétkek, miket másképen büntetni nem lehet, 's vannak emberek, kikhez más módon férni nem lehet, mint a' közvélemény által. Vannak cselekvések, miket minden ember rosszal, de a' törvénynek büntető súlya alá

nem esnek, 's az ilyeneket csak az által lehet megtorlani, sőt jövendőre gátolni, ha kitéve a' nyilvánosságoknak, a' közvélemény bírálata alá vonatnak."

Ez okoknak fontosságát nem hiszem hogy valaki tagadhatná. Mielőtt nyilvános political pályára léptem volna, a' tapasztalás által még nem szilárdult ifjuság tűzmelegével 's gondolatlanságával (mert halj beh végtelen a' különbség hazánk mostani reménydús ifjusága 's az én korombeli közt!) rohantam én is a' megyei élet viszonyaiba; 's ha visszatekintek a' rég mult időknek napjaiba, mennyi bánatot okoz lelkennek még most is, hogy nem mindig valék elég erős az idő 's körülmény szokásos hibái közt botlások nélkül megállani! és e' visszaemlékezésből meggyőződésig emelkedik keblemben a' hit, hogy nyilvánosság, csak nyilvánosság az, mi a' hanyagot szorgalomra, az önkénykedőt mérsékletre, a' kicsapongót törvényszerűsége, a' romlottat tartózkodásra, a' gyöngét erősödéssre, az ingatag határozatlant szilárdságra vezérelheti. — Csak ennek segítségével fejlődhetik ki korán a' political jellem, mellyre különben — az igen kevés választottakat kivéve — nekünk mindennapi embereknek csak botlások 's bukások után lehet eljutni. — Ne gondolja hát a' nemes gróf, hogy azon nyilvánosság, melly épen e' mézön olly jótékonyan működhetik, ez által a' felsőbbtség tekintetét súlyesztené; sőt inkább nem lehet a' felsőbbség tekintetének erős b. támaszt nyújtani, mint ép' ez által; mert min alapszik a' felső-

ség tekintete? retteg tetésen, vagy bizodalmon? én azt gondolom, bizodalmon; pedig nincs eszköz, melly a' népnek a' felsőbbtség iránti bizodalmit annyira biztosithatná, mint ép' a' nyilvánosság örök-éber szemének örökódése; nincs fék, mellynek hatása a' nyilvánossággal mérközhetnék. A' méltóságos gróf állása sokkal magasabb volt, mintsem hogy a' gyakorlati élet ezen oldalával gyakoribb érintkezésbe jöhetett volna; de mi, a' középosztálynak emberei, e' viszonyok körében éveket meg éveket töltöttünk el; mi tudjuk, hogy a' hol a' tisztviselőknak személyessége, mondhatnám, isteni erővel nem volt képes hatni az apáról fiúra öröklött bizalmatlanság ellenében, — mi tudjuk, minő titkos bosszúság epéje öntötte végig a' kebleket azon néha nem alaptalan, de többnyire mégis bal hiedelem miatt, hogy tisztviselői kihágás vagy hanyagság ellen panaszkodni, merő kábasság; — és e' bosszús bizalmatlanság egy féreg volt, melly a' jövendő nyugalmanak gyökerén rágott. De hassa csak át a' nyilvánosság éberségének eszmélete nemzeti életünket, e' bizalmatlanságnak meg kell szünni. Már is voltak esetek, hogy az idöszaki sajtó fölemelvén figyelmeztető szözatát, az igazságos panaszra nyiltan az egész ország tudomására elégtétel következett; 's csak néhány illy jelenet adja magát elő, és lehetetlen, hogy a' hatóságok iránti tisztelet és bizodalom erős gyökeret ne verjen az ország népességében; — pedig hiszen a' nemes gróf ép' azt veti elle-

nem, Bülauból idézett szavaimra, hogy az engedelmisségi kötelek nagyon megtágulvák: engedje hát kérdezni, azt tartja e jónak, ha tovább is azon utnak sötétségében tapogatózunk, mellyen eddig járva, az engedelmisség 's felsőbb-ség iránti bizodalom kötelékei ennyire megtágultak? vagy nem azt tanácsolja e az „értelem“, hogy a' bajt-okozott utat elhagyva, a' nyílt egyenességet kísérsük meg, mellyet illy bajok ellen csaknem egyedüli óvoszernek az okszerű logica 's más nemzetek tapasztalása bizonyítanak?

Azonban a' minő czáfolhatlanoknak hiszem ez elveket, úgy más részről tagadni egyáltalában nem akarom, hogy a' Pesti Hirlap e' tekintetben nem minden hibától ment; nem arra nézve, hogy a' felsőséget gyűlöletessé tette volna, hanem hogy a' visszaélések fölfedezésében elegendő óvatosságot nem mindig bizonyított, 's ezzel egyeseknek egy-két esetben érzékeny bántalmat okozhatott. — Becsületes ember, ha hibázott, jobbat nem tehet, mint ha hibáját elismeri, 's ismételésétől óvakodik. Ezt én a' Pesti Hirlapban már rég megtevétem. Egy lapnak, melly — mondhatnám — egy egészen új mezőt vont be mások tapasztalásán még nem okulhatott működésébe, kezdetben csaknem lehetlen nem tévednie; de azért tévedései mellett is megtermette már gyümölcseit; és én nem a' Pesti Hirlap, hanem a' magyar időszi szejtő nevében (mert ez a' magyar hirlapoknak közös művök, vagy talán érdemök is) tartózkodás nélkül

ki merem mondani, hogy a' törvényszerűség éb-
 resztésében 's a' kicsapongások megelőzésében
 már is annyi segílyt nyújtott a' felsőbbségnek,
 hogy e' részbeni hatásukat félreismerni lehetetlen.
 És én valóban nem gondoltam volna, hogy az
 itt-ott pillanatnyilag mutatkozó fölhevülés, vagy
 az olly sűrű nyilatkozások 's ellennyilatkozások
 még a' nemes grófot is annyira meglephetik, hogy
 elfelejtené, mikép minden újtól kezdetben illy je-
 lenetek el nem maradhatnak. Örökös tespedésre
 kellene magunkat kárhoztatnunk, ha illyesmitől
 visszariadnánk. Emlékezzék csak a' nemes gróf
 az uj urbér behozatalára, 's hogy egyebeket ne
 említsek, magára azon ellenhatásra is, mellyel az
 olly szükséges váltótörvények ép' azon osztály-
 ban találkoztak, mellytől minden mások fölött
 szíves fogadtatásukat remélhattük. Nagyon szo-
 morú országlási rendszer volna az, melly illy e-
 phemer jelenetek miatt azonnal meghuzná a' vész-
 harangot, 's helyett hogy bevárná, mig emberi
 természetünk a' nemzeti életbe illesztett uj „agen-
 tiával“ megbarátkozik, magát az uj erőt dorong-
 gal verné agyon, 's a' bajt halállal orvosolná.
 Várjon csak a' nemes gróf időtől 's az események
 hatalmától, és meg fogja látni, mikép félelme
 csak onnan ered, hogy a' sajtónak élénkebb moz-
 gását még mi magyarok meg nem szoktuk. Uj 's
 meglepő reánk nézve, hogy hírlapjaink olly dol-
 gokról 's olly hangon szólnak, mikről és mikép
 ekkorig hallani alkalmunk nem volt. Csiklandóság

jósoltak, hogy mindennap nagyobb 's nagyobb mértékben el fog következni az általánosan fölvetett kérdések részletes fejtegetése, 's ekkor a' keményebb hang már a' dolog természeténél fogva még szelidül; mert a' részletes fejtegetés azokhoz intéztetik, kik a' fölélben már megegyeztek, 's ezek ellen nincs okunk keserűbben szólani, de időnk sincs; mert a' részletes fejtegetés a' tárgyak bonczolásával és szabályszerű elrendezésével lévén elfoglalva, rá nem ér, de nem is szeret indulatoskodni: míg ellenben elvekről szólva, belőlünk természetesen a' lelkesedés szól, melly a' szónoklatnak ezer alakú mesterségével rokonszenvet ügyekszik gerjeszteni. — És ha már most a' nemes gróf kebelzúditó gyanúsításai utánzásokra találának, és a' Pesti Hirlap, a' helyett hogy hivatását mindinkább megközelítné, elég gyarló volna felelni, a' mint kérdeztetnék, és azon a' hangon, mellyről a' nemes gróf mondja, hogy népszerűsége nem alkalmatlan, a' gyanúsítatók szeme közé szórná a' „rablást“, „honáruulást“, „nemzetgyilkolást“, és betekintene a' történetek évkönyveibe, és százados igazságtalanságokat kikutatgatna, hogy visszatorló vádjaihoz tényeket állítson nyomadékul: nemde ép' ellenkezőjét eszközölné a' nemes gróf annak, mit eszközölni ohajtott, eszközölni vélt? Vagy aztán ennek büne is a' Pesti Hirlapra hárandanék? A' ki békét akar, ne indítson háborút, a' ki szenvedélyt akar lecsillapítani, ne izgassa fel a' szenvedélyt. — És az-

tán ennek mi lehetne következménye? — A' Pesti Hirlap nem félti a' maga elveinek (mellyek a' nemes grófnak is elvei) jövődjét. Mert gúnyolják bár az epés rövidlátók az ifjuságnak azon részét, melly a' férfiaság küszöbén áll: annyit senki sem fog tagadhatni, hogy nemzetünk jövődjét ezen nemzedék képviseli. Miránk nem sokára enyészet vár, 's nyomunkba egy erősebb ivadék lép, melly tettekké érleli bizonyosan, mik minálunk még csak elvek valának. A' melly elvekhez hát a' közel jövőkor csatlakozik, azon elveknek jövődjök van. De különben is honunkban a' haladást meggátolni, vagy épen visszanyomni sem ármány, sem gyanusítás, sem hatalom nem képesek; mert mélyen érzett nemzeti közszükséggé vált. A' patak, ha csergedező vizének gátat vetsz, mellyet elsodorni nem képes, vagy elkerüli azt, vagy meghaladja, 's a' gát csak erejét nevelte, csak folyását tette rohanóbbá — A' haladás ügyének tehát diadala bizonyos; ezt, ha minden jóhiedelmű balítélet 's ennek szárnyai alatt minden szennyes érdek harcra kel is ellene, én nem féltem; mert tökéletesen igaz a' nemes grófnak jeles mondása, melly a' „Főrendi Napló“ 474-ik lapján föl van jegyezve: „Nemzetünknek jövődje van; illyest pedig, ha nemzetet illet, egyesek vagy egyes combinációk meg nem semmisithetnek.“ Ha tehát a' haladás ügye kárát nem vallaná, ki vallhatná kárát azon szellemnek, mellyet a' nemes gróf büszsava előidézt.

het? Senki más, mint azon érdekek, miket — a' mint indult a' közvélemény — kiméleni kész, de miket kiméleni nem fog, ha gyanúsítgatások által felzúdítatik. — És akkor? — legyen szabad nekünk is annyi fenyegetések ellenében egy jóslatot mondanunk: Akár üveg a' kőhöz, akár kő az üveghez, minden esetre az üveg törik.

A' revolutionarius syllogismus nem egyéb, mint egy rémletes rodomantada, egyetlen gyűlöletes szónak pecsétét felü ő az egyes vádakra, melylyekről szólni immár alkalmam vala. Pusztá declamatióra, bármí ingerlő legyen is, tehát indulatba jöni nem fogok, ámbár a' grófnak hevült képzelete a' szenvedély nyelvével olly vád-declamatiókat halmozott reám, minőket még távolról sem lehetett egy bizonyos perben olvasni, mellyre a' nemzeti ótalom 's dicső fejedelmünk törvényszerűsége feledés fátyolát veték. Megnéztem a' XVII. századbéli szomorú események évkönyveit is, több 's nagyobb vádakra ott sem talállok. — Bizony, bizony mondom, ha megolvassuk, miket a' gróf „A' kelet népében“ 's m lly hangon ír, 's ha nem-alkalmazható hasonlatoknak csak egy pillanatig is helyt engedünk: lehetlen azt nem mondanunk, hogy ha csakugyan igaz, hogy a' Pesti Hirlap a' robes-pierrei pálya bájtelí kezdetén van, azon kezdetben, midőn ama' szörnyeteg kebelét még „mindenek felett felebarátai 's az emberiség iránti szeretet szomja hevité“ (170 l.), valóban a' nemes gróf — e' könyve után

ítelve — ugyanazon pályán már meszebb van; mert már kijelölé az első áldozatot. — De én csak arra kérem a' nemes grófot, hogy ha minden vádja alapos volna is, méltóztassék megemlékezni, mikép nemzetünk jövődjét egyesek vagy egyes combinatiók meg nem semmisíthetik; ha ez eszébe jut, bizonyosan nem fog oda dolgozni, hogy nemzeti neheztelés érje azt, ki olly utból tér ki, melly — saját vallomása szerint — okszerűleg kimutatva nem csak nálunk, de alkalmasint a' világnak még egy népénél, egy nemzeténél sem volt (116 l.).

Azonban, nehogy valakit tisztelt olvasóim közül avvagy azon tudomás is nyomjon, hogy a' francia forradalmi hősöknek még csak emlékezetét is képes volt a' Pesti Hirlap a' nemes grófban felköltetni, meg kell említenem, hogy ezen emlékezet a' nemes grófban már sokkal a' Pesti Hirlap keletkezése előtt támadt: annak hát e' szegény üldözött hirlap ép' ugy nem oka, mint a' mai nap a' tegnapiak. — A' „Főrendi Napló“ 474-ik lapján olvassuk, mikép a' nemes gróf a' forradalmi személyzetek fokozataival Bailly-tól Robespierre-ig már a' mult országgyűlésen példalózott; azonban legyen szabad idéznem ő cs. kir. főherczegségének országunk nádorának a' példázgatásra adott bölcs válaszát (lásd: „Főrendi Napló“ 475 l.): „Nem lehetek — mond a' fenséges nádor — egy értelemben az előttem szó-

lőval, a' ki Franciaország példáját Magyarországra alkalmaztatta; mert Franciaországban, a' mint azt a' historia bizonyítja, a' szabadság fen nem állott, hanem erőszakos kitörések által hozatott létre: Magyarországon ellenben a' szabadság mindenkor fenállott, 's fenáll eddig is; 's így azok, miket ő méltósága Franciaországról felhozott, teljességgel Magyarországra nem alkalmaztathatók."

E' kevés bölcs szavakban sokkal több van mondva, mintsem véteknek ne tartanám, a' két ország közti lényeges különbségek hozadalmas rajzolatával tisztelt olvasóimnak márig is szerföltött igénylett türelmét fárasztani; 's azért a' gyanúsításoknak keblemet mélyen bántó tárgyától azon egyszerű figyelmeztetéssel veszek búcsút, hogy Magyarországon ugyan forradalmi drámákról álmodozni senkinek esze ágában sincs: de mégis nem a' legjobb tactica volna annak lehetőségét igen gyakran emlegetni; mert sok ember közt sok perzselt agyvelő is van, és gróf Széchenyi István e' honban nagyok és kicsinyek előtt nagy autoritas. — Még egyszer mondom: az ördögöt nem kell falra mázolni, — mint a' német szól.

Sajtó, — nyilvánosság.

A' nemes gróf a' sajtószabadságnak 's így együtt vele a' nyilvánosságnak is elméletben meleg barátja; mert annak az emberiség jogait bizonyosan kivívó áldását az emberek által nyert minden diadalmaknak elibe teszi (236 l.). — Azonban midőn ezen isteni adománynak élvezése forog kérdésben, nagyon különösen nyilatkozik. Így a' 113-ik lapon: „Ugyan mi világlik ki? hogy a' kormány féltékenysége nem volt tán olyan igen ok nélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott, 's hogy legyünk csak magunkra hagyva, legyen csak a' sajtónak éles fegyvere minden vagy elég korlát nélkül kezünkben, és pezsgő vérünk 's a' t. nem engedendi, miszerint sajátunkkal minmagunk károsítása, minmagunk megsértése nélkül rendesen és tartólag éljünk“ (171 l.). — „És éljünk csak a' sajtóval minden cél és határ nélkül. és engedjük csak, mikép azzal mindenki kénye kedve szerint élhessen — — és lesz köztünk elég, kinek kezében a' sajtójog a' gyilkosnak gyilkánál, a' gyujtogatónak kanóczánál nagyobb átokká fog válni.

Vagy más szóval: irhasson mindenki honunkban, mit akar, és bocsáthasson mindent akármilyen formában és kiterjedésben sajtó alá, és ebben ne tegyen a' kormány akadályt, 's mi se tűzzünk ki legkisebb határt és czélt, csakhamar árnyékba fog állittatni a' Pesti Hirlap 's a' t." Ilyenek számtalanszor fordulnak elő a' nemes gróf könyvében; és mint-hogy e' könyv censura alatt van írva, és olly sajtó ellen intézvék a' felszólalások, melly szünt-ugy könyvvizsgálati ellenőrség alatt áll: világos, hogy a' nemes gróf nem csak a' szabad sajtót tartja veszedelmesnek a' magyarra nézve, hanem még a' könyvvizsgálati kormány szabályokat is tágabbnak látja, mint körülményeink szerint kívánatos. — És ezt hazánk reformatora mondja. Lássá meg az érdemes olvasó, mikint képes e' dologgal tisztába jöni. — Nincs szándékomban a' szabad sajtó apologiáját írni. E' kérdés erősbeknél erősbek által már ezer 's ezerszer végigfejtetett. Nehogy olly példákra hivatkozzam, miket akárki forradalmi vádakkal illethessen, csak az olly igen royalis szellemű Chateaubriandnak a' pairek kamarájában mondott híres beszédére hivatkozom, és hivatkozom gróf Dessewffy Józsefnek az országos rendszeres munkák között — fájdalom! — csak különvélemény gyanánt rejtekben tündöklő halhatatlan munkájára, mellyért Trenosinnek nemes rendei az érdemes

grótot hazánk köszönetére méltónak közvégzésileg kinyilatkoztaták; és hivatkozom végre a' „Századunk“-nak mult év végével e' tárgyban értekezésére. — E' hivatkozásokat azonban csak figyelmeztetésül hozom fel azoknak, kik az említett jeles műveket még talán nem olvasták; a' nemes gróf nézeteire pedig azon rövidke megjegyzést teszem, hogy ezek a' „nem-érettségi“, „visszaélési“ 's a' t. kifogások a' sajtószabadság leghatározottabb ellenségeinek már ezerszer meg ezerszer hallott 's ezerszer meg ezerszer megczáfolt mindennapias ellenvetései, mellyek ha helyt fognának, szabad sajtóra soha, de soha egyetlenegy nemzet sem találatnék megérettnek; mert a' nemzeti érettség 's értelmesség gombakint nem nő; eszköz nélkül a' czélt el nem érhetni; a' szabad, vagy — hogy körülményeinkhez mérve, határozottabban szóljak — szabadabb sajtóra csak szabadabb sajtó által lehet megérni; itt az eszköz czél is egyszersmind; — avvagy mondja meg az érdemes gróf, ki 's mikor vezetgette a' magasztalt angol fajt fokunkint, lépcsőnkint azon lelki táplálékhoz, mellynek köszönheti főképen méltán dicsőített értelmességét? — És ne felejtsük el, hogy a' sajtó is emberi mű, ne építsük hát egyedül valódi vagy vélt árnyékoldalára ítéletünket; és ne felejtsük el különösen, hogy az nem a' sajtó büne 's nem is a' nemzet éretlenségének jele, ha vannak emberek, kik máskép vélekednek, mint szeretnők. De hiszen a' sajtóval is úgy van az ember, mint

a' szabadsággal; a' szabadságot — elvben — minden ember szereti, csakhogy egynémelly ember egyedül magát, más ellenben mindenkit szabadnak ohajtana. — E' kényes tárgyba bővebben nem lehet ereszkednem; de megvallom, különösen hatott rám, ép' a' nemes gróftól szorosabb korlátok utáni vágyat hallani!

És midőn ezek szerint a' „vád és védelem“ rovatot berekesztem, legyen szabad a' „Néhány szó a' lóverseny körül“ című munkából néhány sorokat idéznem: „Ép hazában elég tág mező áll nyitva ezrek különkülön munkálódási pályájára, s elég széles ott az ut, hogy egyik a' másik mellett, úgy örülvén mások előmenetén mint magáén — — haladhasson.“ — Ismét más helyütt: „Azt hiszi, már nagy haszonnal egymás ellen fordíthatjuk fegyvereinket, egyik a' másinak józanságát, jó szándékát, szóval hitelét, mennyire lehet, lealacsonyítván? holott — mint én hiszem — ha valaha, most nagy a' szükség egymás iránti bizodalomra s őszinte — — magát megtagadni tudó kézfogásra.“ — És ismét másutt: „Véssük mélyen szívünkbe Vörösmarty „Szózatát“, e' győ-

nyörű lélekszüleményt, és bűcsút adván — — — egymás iránti bizalmatlanságnak, — — ne tagadjuk végre magunktól meg azon eddig soha nem ismert édeni kéjérzést egy lelkű egy testű családságba, egy czél 's egy vég után törekvő nemzetségbe forrunk egybe.“ — El' bölcseknek részemről tehetségem szerint hódolva, őszinte önmegtadással nyujtom a' nemes grófnak jobbot, — nyujtom azon vallomással, hogy a' Pesti Hirlapnak tökélytelenségét 's igen sok hibáit vonakodás nélkül elismerem; a' mi jó tanács van a' nemes gróf könyvében, követni fogom, ámbár nem négy szem közt (lásd: „A' kelet népe“ 37 l.) 's nem is igen engesztelő modorban, sőt inkább nemzetgyilkolási vádak és fej-betörési fenyegetések kíséretében adatott; 's a' nemes grófit, mint már előbb, úgy most is, mély tisztelettel kérem, méltassa vezérlő tanácsára azt, kinek most utját állani törekedett; mert bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy — a' mint már a' Pesti Hirlap 1-ső számában mondottam — tanulni szeretve is, szükségét is érezve, észnek és oknak mindig örömet hódolok; és bizonyos lehet arról is, hogy szennyes érdekek vezetni soha sem fognak, meggyőződéselem nem lesz eladó, és sem a' hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaim heve soha el nem tántorít. — Ha pedig a' nemes gróf igénytelen személyemet vagy hirlapszerkesztői foglalatosságomat csekélyebbnek

tartja, mintsem kézfogásra nyújtott jobbomat elfogadná, vagy hivatásomban vezérlő tanácsára méltatna: azon esetre méltóztassék legalább reám is kiterjeszteni fentebb idézett sorait, hogy „ép hazában elég széles az ut, miszerint egyik a' másik mellett haladhasson.“ Részemről biztosíthatom a' nemes grófot, hogy folytassa bár, ha úgy tetszik, megtámadását, 's tépje ügyemet és személyemet, a' mint tetszik: mégis valahányszor a' nemes gróf honunk boldogságának épületén „positiv“ munkálkodandik, 's homokhor-dó napszámosokra szüksége leszen (lesz pedig, mert olly nemzetnek vagyunk tagjai, hol „semmit rólunk nélkülünk“), a' százezerek között, kik a' gróf vezéri szemére örömet függesztik tekinteteket, sok erősebbet igen, de hűbb napszámost nem talál, mint én.

III.

Nemlegességek és tény- legességek.

Van a' nemes gróf könyvében egy osztály, melly nem a' Pesti Hirlap modorának, hanem önálló elveknek mezején forog; 's itt a' nemes gróf részint némellyeket (különösen némelly vállalatokat) roszal, részint a' teendők iránt javaslatokat tesz. Ez utóbbiakat azonban csak amugy hegyről végről említvén, a' részletes fejtegetést, kivitel módjait 's világosabb magyarázatot máskorra igéri. A' javaslatoknak ezen részére tehát korának tartom a' fejtegetést; egyébiránt, a' mennyiben olly közérdekű kérdések körül forognak, mellyek a' Pesti Hirlap programmája szerint hirlapi fejtegetés tárgyaul kitűzvék: remélem, a' nemes gróf sem fogja adott szavammal ellenkezőnek találni, ha ugy gondolom, hogy itt már nem a' nemes grófnak adandó feleletéről levén szó, róluk mint eddig, ugy jövődőben is, alkalom szerint, a' Hirlapban lehet szólanom. Meg fognak tehát tisztelt olvasóim bocsátani, ha néhány rövid észrevételre szoritkozom;

különben is az eszmesurlódás, mellynek felköltését a' nemes gróf fellépésének köszönjük, hitem szerint a' Pesti Hirlap vádolásáról vagy védelméről mindinkább 's inkább áttérend a' sokkal közérdekűbb „mit? és mikint?“ mezejére, hol aztán a' fölvetett elvek és kérdések majd erősebbek által megtaglaltatván, mi okulni fogunk, a' közvélemény pedig irányt és állapotást nyer.

† A' nemes gróf által javaslott rendszernek vázolata e' szavakban foglaltatik (71 l.): „Képzeljük nemzeti állásunkat, mint egy hadnak két szárnyát; a' bal szárny a' ma g yarság helyben álljon meg, 's előnyomulás helyett magát védő helyzetbe téve, minden figyelmét 's erejét arra fordítsa, hogy nyert helyzetéből ismét ki ne veretessék; viszont minden tehetség, idő, értelmi súly, kiállító erő kirekesztőleg a' jobb szárnynak, t. i. az alkotmánynak olly állásba tételére pontosittassék össze, mikép ez vivja ki nagy csatánk sikerét.“ — Más helyütt: „Vegyük be őket (a' másnyelvűeket) alkotmányunkba, hogy ők is bevegyenek minket, t. i. a' magyarságot magukba“ (74 l.). — Vagyis más szavakkal (362 l.): „A' magyarság terjesztésével felette csinnyán kell haladni, e' helyett azonban az alkotmánynak mindenkire terjesztése mozdittassék elő lebe-tő legsebesebben, azon lépcsőzet által,

melly aristocratiai létünknel fogva az alkotmányban, és nem az alkotmányon kőn fekszik.“

Nehogy valaki azt gondolja, mintha a főelvben, t. i. hogy alkotmányos jótéteményeket kell adnunk, ha nemzetiségünket elfogadtatni kívánjuk, véleményem netalán különböznék: bátorkodom a' Pesti Hirlapnak mindjárt 1-ső számára hivatkozni, hol a' derék Grove cikkében épen e' gondolat van kifejezve, többek között így: „Kössünk magunkhoz minden idegen elemet a' rokonszeny édes lánczaival. Adjunk az adottakért, követeljük nemzetiségünk elfogadását egyfelől, másfelől nyujtsuk az alkotmány jótéteményeit. — Minden idegen elemet forraszszon össze a' láng, melyet a' magyar alkotmány ébreszsen, ápoljon. Ez lesz az ellentét, ha egykor vallás vagy nemzetiségi sympathiák által akarnák megosztani a' népet, mely e' szép hazát szabad alkotmány védelme alatt lakja.“

És hogy valaki azt ne gondolja, mintha én az idegen nyelvűekre szórt gúnyolódást tartanám nemzetiségünk terjesztésére jó eszköznek, hivatkozom a' Pesti Hirlap 32-ik számára, hol így szóltam: „Gyűlölség szeretetet soha sem terem. Nemzetiségünket vágyunk terjesztetni? ne riasztuk vissza szeretetlenséggel a' közeledőt: ezt a' józan politíca kárhoztatja, és kárhoztatja a' kereszténységnek mindnyájunkkal közös alapelve, mely így fobászkodik: Mi atyánk, ki az

egekben vagy. E' szóban a' testvérszeretet elve rejtezik, 's ezt gyakorolnunk kell egész életünkben, ha igazán ohajtjuk, hogy idegen ajkú polgártársaink nemzeti érdekeinkhez simulva, így említsék a' közös hon édes szent nevét: **Mi a n y á n k, ki a' földön vagy.**"

Ez általános nézetem. E' mellett azonban meg kell vallanom, hogy a' gróf javaslatát mégsem tartom minden viszonyokra alkalmazhatónak; mert helyesen mondja ugyan, hogy az alkotmány kiterjesztése által kell ügyekezünk nemzetiségünknek azok általi elfogadtatásán, kik az alkotmányon kívül vannak: de hát azokkal mit csináljunk, kik már alkotmányunk sánczaiba befoglalvák, kiknek már alkotmányos jogokat nem adhatunk, mert velök minden jogainkat nem csak megosztottuk, sőt még magunkat szorítottuk meg ő irántoki kedvezésből saját koronánk birtoka alatt a' concivilitas jogaiban, 's kik annyi jótéteményt a' legdühösebb ellenségeskedéssel viszonoznak, nyíltan és titokban a' magyarság vesztére terveket főznek, 's egy roppant hatalom rokonszenveivel coquetirozva, ellenséges indulatukkal egy ép erős nemzet ellenében még kérkednek is? — Ez a' nemes gróf számvetéséből kimaradott; pedig itt, épen itt van a' legfenyegetőbb, hogy ne mondjam egyedüli ellenség; de itt az alkotmány kiterjesztésének módján tul vagyunk, sőt épen ezen ellenséges elem az, melly alkotmányunk kiterjesztésének is egész tehetségével utját állani törekedik.

Meg kell tehát, nézetem szerint, a' viszonyokat különböztetni. — Először is itt vannak uraink 's hölgyeink, kiknek magyar név 's a' magyar hon áldása'nak tejszine jutott, 's kik mégsem magyarok. Ezekről, azt hiszem, nem csak a' jog megengedi, de a' politica is javasolja, hogy a' nemzet már követeljen. — Itt vannak másodsor azok, kik az alkotmány sánczain kívül állanak; ezeknél van helyén a' nemes gróf tanácsa az alkotmányi szárny iránt; de, nézetem szerint, a' nemzetiségi szárnyat itt sem lehet egészen védelmi veszteglésre kárhoytatni, sőt inkább azt is tanácsos gondosan óvatos lépésekkel előre vinni. — Értem itt különösen a' nevelést, azon alapelv szerint, hogy nyelvét senki szájából kitépni ne törekedjünk; a' magános élet mysteriumaiba ne nyuljunk szentségtelen kezeinkkel; de már azt kívánjuk meg, hogy a' köz, a' nemzeti élet magyar legyen, 's a' menyiben köz és magános élet egybefügg, az idegen meghagyása mellett a' wagyarnak is hely engedtesék. — Végre jönnek a' valóságos ellenségek. Ezeknek ismét két osztályuk van: ben az anyaországban, és ezen kívül. Amazokra nézve úgy vélekedem, hogy a' hol gúny, megvetés, ármány 's nemzetártalmas törekvés mutatkozik, ott ezeknek ellenében a' magyar nemzetnek férfias önérettel 's komoly, de magát lealázni nem engedő méltósággal kell föllépnie, 's jobbjobban a' törvénynyel, baljobban minden kitelhető méltányossággal lépve az ellenség elibe, annyit legalább nem tür-

nie, hogy - ellenséges törekvéseik még a' közállomány ótalmában 's jóvoltiban is részesüljenek; mert ezt (például a' status ótalmá alatt levő köznevelőintézetekben garázdálkodó nemzetellenes társulatokat) tünni, valóságos öngyilkolás. †

Ennyit kívántam a' nemes gróf általános rendszervázlatára megjegyezni; most még a' népnevelésről kell egy-két szót szólanom.

A' méltóságos gróf, miután Budapestnek erőinket egy célra összesítő központtá alkotását, az ősiség eltörlését, országos közlekedési eszközök létesítését 's nemzeti bank felállítását, mint mennyi szükséges teendőket, futólag megemlíté, így szól: „De sokkal fontosabb mindezeknél a' köznevelés tárgya. Én csak kevéssel ezelőtt az általános nevelés ellen valék, — mert nem tartom jó logikának — — ha nevelés által még mesterségesen is tágítatik a' már magától is mindegyre növekedő nemzeti test — — mielőtt elég tág politikai léte volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül, úgy szólván bele is lehetne nevelni. — Azonban kezd kezd lenni, sőt van van Magyarország minden lakosának tágacskább politikai léte már — — és ekkép a' halált álmából felébredt magyarnak neveléséről is lehet veszély nélkül, sőt kell ezentúl már gondoskodni — — És jóllehet hosszabb

megfontolás után is a' nevelés tárgya mutatkozik nagy nemzeti sakkjátékunk azon vonásának, mellynek józan logica szerint minden más vonást alá kellene rendelni — — de mind e' mellett a' nevelés tárgya mégsem a' most teendő legelső vonás — — 's nem csak azon logikai okbul, hogy a' nemzeti politikai köntös, noha sokkal tágabb már, mégsem elég tág még — — hanem legfőkép azon okbul, mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpraesett elrendelése nem függ egyedül magunktól.“ — E' hű kivonatba gondolám a' 366—369-ik lapokon e' tárgyról mondottakat összoríthatni. — Más tüstinti két vonást ajánl tehát a' nemes gróf addig is, míg e' nagy nemzeti kérdés megéri. Ugyanis: Ne toljuk ezentul a' hibákat 's nemzeti hátramaradásunk okát általán véve mindig egymásra, 's kivált a' kormányra, 's viszont; de keressük azokat egyenesen magunkban; mert semmi sem neveli nemzetnek valódi erejét annyira — és erre van szükségünk — mint ha minden tagja derekasan betölti és férfiasan megállja maga helyét. — És ez az ajánlott tüstinti egyik vonás. Másik vonás: bizonyos „kötelességérzetnek“ fölébresztése és közönségessé-tétele.

Megvallom őszintén, a' nemes gróf jeles mun-

kájának eme' végeredménye ki nem elégít. Mert az ajánlott tüstinti két vonásban semmi határozott „positiv“ valamit nem látok; hanem látom az elsőben igen határozatlanul megmondva, mit nem kell tenni; a' másikban még határozatlanabban, minő érzésre van szükség; de azt, hogy tulajdonkép mit kell tennünk, — azt, miről a' népnevelési eszmének ellenében megmondhassuk: ime! itt van, ezt tegyük, 's ne a' népnevelést, — illy positiv javaslatot gyöngé értelmekkel kivenni képes nem vagyok; a' népnevelés kérdése iránt pedig egyáltalában nem lehetek szerencsés a' méltóságos gróffal egyetérteni. — És pedig (hogy a' főokra feleljek mindenek előtt) azért, mivel csekély nézetem szerint abból, hogy a' tárgynak idővesztésnélküli talpraesett elrendelése nem függ egyedül magunktól, korán sem következik, hogy a' dolgot abba hagyjuk; hanem inkább azt vélem következni, hogy kettőztetett erővel és ügyekezettel tegyünk meg annyit, a' mennyi tőlünk függ. — Már pedig, ha megemlékezik a' nemes gróf az 1791: 26 t. cz. egyik pontjára, 's mind arra, mit az egyházi rend, mit a' megyék 's egyéb törvényhatóságok, földesurak, egyesületek és községek, a' legfelsőbb törvényes felügyelés alatt, e' tárgyban tehetnek, 's valósággal tesznek is, lehetetlen el nem ismernie, hogy itt bizony mégis csak igen sok jót tehetünk saját tehetségünk ből. Adná isten, hogy egyhamar csak mind az meg volna téve, mit e' rész-

ben tennünk lehetne, örömmel 's elégedéssel tekintenek a' jövődobé. — De különben is, ha eddig a' népnek politicalai létéről, jogokról 's az örökös gyámsági rekeszeknek kissé megtágitásáról vala szó, mindig azt szokták felelni: „Nem lehet, nem érett még erre a' mi népünk, előbb nevelni kell.“ Most pedig a' nemes gróf azt mondja: „előbb politicalai létet kell a' népnek adni, aztán nevelést.“ — Boldog isten! hisz így soha ki nem jövünk a' *circulus vitiosus*-ból. Ha mégis a' népnevelés dolga ollyasmi volna, a' mi máról holnapra egyetlen éjnek átfordulatán megérhetik, ha a' törvényhozónak valamint hatalmában van kimondani: akarom, hogy ez 's ez naptól a' népnek politicalai léte legyen: ép' ugy hatalmában volna decretálni, hogy a' következő napon a' nép nevelt legyen: nem sokat törném fejemet az elsőség kérdése fölött; de a' dolog egészen másképván; arra, hogy a' nevelésnek a' nemzet életében hatásos befolyását lássuk, év meg év, egy egész nemzedék életkora kell; és ámbár én azt hiszem, hogy a' szabadság legjobb nevelő a' szabadságra, következőleg — politicalai tekintetben legalább — épen nem félek a' gondolattól, hogy jogok előzzék meg a' nevelést: mégis kérdezni merem a' legbátrabbakat ugy, valamint a' legfélénkebbeket, mit választanának a' kettő közül: egy, szabadságba tett népet, melly buta, vad, durva, neveletlen; vagy egy nevelt, erkölcsös népet, melly még nem szabad; mellyiktől lehet inkább tartani? — Azon

tekintetet sem látszik a' historia igazolni, hogy a' népneveléssel nyomban bizonyos political vágyak járnak; 's ha járnak, legalább nem igen fajulnak el durva, törvénytelen kitörésekre. A' poroszokról állittatik, hogy ott egész Európában—Szász-Weimart kivéve—a' népnevelés legterjedettebb, legjobb lábón áll; de azért alkotmánya még maiglan sincs, ámbár a' népnevelésnek illyes igényeit a' „Landwehr“ rendszer, miszerint a' porosz katona nem szünik meg porosz polgár lenni, és a' városi közel republicanus institutiók igen látszanak erősíteni; és valóban még az orosz czár sem fél népe neveléséről gondoskodni, 's e' gondoskodás sikerét ministerei minden évben fenhangon hirdetik Európának; már én pedig csak nem gondolom, hogy az oroszokhoz képest a' magyar nép olly borzasztó állapotban volna, miszerint még csak most kezdene szürkülni az idő, mikor a' népet csak lassankint és a' legkényesebb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni (199 l.). Én azt gondolom, ez egy kis önmystificatio; mert ha igaz, mit a' nemes gróf a' 367-ik lapon mond, hogy „van van Magyarország minden lakosinak tágaeskkább political léte már:“ ugy nem látom okát, miért félhetnénk őt nyomorult mibenlétével megismertetni; sőt azt hiszem, ép' ellenkezőn áll a' dolog; mert csak ne véljük, miutha a' nép nem gondolkodnék nyomorult mibenlétéről; de ép' az a' baj, hogy nevelése nem levén, azt

roszul fogja fel, nyomorúbbnak képzei; 's innen erednek aztán a' mesztegnyői esetek, a' miknek, mi-helyt egyikissé megismertetnök a' népet valódi mi-benlétével, történniök lehetlen volna. És előttem az is nagyon különösnek látszik, hogy midőn statarium 's bot, korbács eltörlése ellen szól a' nemes gróf, akkor a' nevelést egyik szükséges előzménynek mondja (239 l.); midőn ismét kisededóvó-intéze-tekről, hasznos ismereteket terjesztő egyesületről van szó, akkor az feleltetik (199 l.), hogy elő-ször a' felnötteket kell korlátozni, 's kicsapongásiktól megóvni a' hazát; és viszont (196 l.) azért rosztatják az említett egye-sület, mivel a' legnagyobb rész olvasni irni, számolni, de még csak betűzni sem tud. — Én részemről a' mondó vagyok, hogy a' népnevelés olyan, mint a' tölgy, mellynek nagy idő kell, míg a' kiseded makkból élőfa lesz: de ép azért nem lehet vele eléggé sietnünk; 's ha csak-ugyan nem rajtunk áll, egész erdőket vetni egy-szerre: ültessen csak kiki tehetsége szerint apró csemetéket, — majd fa fa mellett erdőt csinál.

Ezekkel meg van előzve végezetül a' felelet azokra is, mikkel a' nemes gróf némelly apró vál-lalatinkat — mondhatnám — megbuktatni töreke-dik, midőn azokat korszerűtlenségről vádolja, az ugyis felette gyér közerőt eldiribolóknak, elfe-csérülőknak állítja, 's az Anglia, Amerika példájára vonatkozásnak neveltségessé-tételével az alig sar-jazókat elsorvasztásra kárhoytatja. — A' mi a' M^g-

tyás-szobor-egyesületet illeti: ezt védeni nem áll tisztemben, miután történetesen azon esetben vagyok, mellyet a' nemes gróf a' 194-ik lapon Mátyás királyról tesz föl (ha élne), t. i. hogy e' szoborra egy garast sem adtam; 's pedig először azért, mivel a' 100 ezer forintnak egybegyűlését nem tartom valószínűnek; másodsor, mivel ugy vélekedem, hogy ha összegyűlne is, azzal művészet és művész érdekében hasznosabbat lehetett vala tenni, mint szobrot állítani. Ellenben tagja vagyok ('s azt minden kitelhető ügyekezettel előmozdítani szeretném is) a' m. gazdasági egyesületnek, a' testgyakorló-iskolának, a' kisdédóvó-intézeteket terjesztő- és az ipar-egyesületnek (mellyek, az utolsót kivéve, a' nemes gróft is tagjaik közé számítani szerencsések); ezen egyesületeknek pedig ép' azért vagyok barátja, 's azért is ügyekszem csekély tehetségem szerint a' Hirlap által előmozdításukon, mivel megannyi adalékoknak tekintem a' nemzeti nevelés nagy egészéhez, mellyet én a' legfontosabb és legszükségesebb feladatok közé számítok. Az ipar-egyesületre nézve csak még azon alázatos megjegyzésem van: hogy épen mivel, mint a' nemes gróf mondja, honunkban a' legnagyobb rész olvasni, írni nem tud, változott át, egyenesen a' Pesti Hirlap javaslatára, a' hasznos ismereteket terjesztő egyesület ipar-egyesületté. — És ha már most a' nemes gróf azt kérdi: van e ezen vállalatokban valami lánczolat, valami terv? azt felelem: igenis

van; 's azt a' nemes gróf e' szóban fel fogja találni: „népnevelés.“ — Még a' kisgyermek-kórház is azon egyesületek közé tartozik, mellyeknek tagja vagyok, 's mellyek a' Pesti Hirlapban ajánlaltak. Ezt azonban, mint valódi philanthropicus intézetet, legalább különösen nem érte a' nemes gróf neheztelése. — Ezen egyesületek nagy részénél Anglia, Amerika példáira is történvén az indítványozók által hivatkozás, a' nemes gróf azt kissé neveltségessé ügyekszik tenni, 's tanácsolja: ezeket csak akkor tegyük — és itt a' dolog veleje — mikor ott állunk, hol angol és amerikai most áll; ma pedig azt tegyük, mit ők tettek akkor, mikor nemzeti állásukat tekintőleg körülbelül olly lépcsőn valának, mint mi vagyunk ma. — En azt gondolom, hogy az illy vállalatok nagy részben újabb kor eszméi, miket tehát angol és amerikai hajdan nem ismerhetett, 's ha ismert volna, jelen törekvései természeténél fogva hinnem kell, hogy nem halasztott volna mára el; mert hiszen, például midőn egy újabb „territorium“-nak az egyesült státusokhoz csatlakozása szóba jő, 's a' mérnökök, mint a' polgárisodás kénygyelfutói, elmennek a' laktalan vadont részekre, vonalokra osztani, már akkor minden 16-ik czölöpöt, 's így az egész roppant vadonnak 16-ot részét a' népnevelés számára jelölik ki. Ez gondjaiknak legelsőbbike. — Azonban ha meggondolja a' nemes gróf, mit tettek az angol és amerikai akkor, midőn nemzeti

állásuk a' mostani miénkhez hasonlított: alig hiszem, hogy ahozi alkalmazásunkat tanácsolná.

És most legyen szabad, csekély kis vállalatink rövidke apologiáját 's vele kényszerített és körülményeim közt nagyon terhessé vált munkámat ismét a' „lóversenyről“ jeles munkából néhány szavakkal berekeszteni: „Ha már forog valami, 's fenmaradást ígér, azt így szabadni 's szőrszálhasogatólag vizsgálgatni, nem lett volna e valami más hasznosabb? valóban annyi, mint hoszú értekezés annak kitudására, mellyik téglának van több érdeme egy építésben levő ház körül.“ — — — És: „Nemzeti rothadás jele, ha egyik megakasztja a' másik munkálódását, a' helyett, hogy mindegyik maga körében egészségesen forogván, a' másik működését is lehetőleg elősegítné.“

DSBALLAGI MÓR

